JURIS

(Annual e-Magazine of A.M.P. Law College, Rajkot)

VOLUME - 1, ISSUE - 1

FEBRUARY 2026

Our Institution

Established in 1955, A.M.P. (Government) Law College, Rajkot, holds the distinction of being the first state-run law institution in the Saurashtra region. Initially functioning under Dharmendrasinhji College, it gained independent status in 1978. The college was later renamed in honour of Late Shri Amrutlal Mansang Parekh a respected philanthropist known for his invaluable contributions to education and society.

Since its inception, the college has remained affiliated with Saurashtra University. It complies with the academic and professional standards set by the Bar Council of India (BCI) and holds recognition from the University Grants Commission (UGC) as well as accreditation from the National Assessment and Accreditation Council (NAAC).

From its humble origins within a shared campus to its emergence as a prominent independent law institution, A.M.P. (Government) Law College has witnessed significant evolution since 1955. Its commitment to academic excellence, ethical practice, and social equity firmly establishes it as a cornerstone of legal education in Gujarat.

Vision

To be a centre of excellence in legal education, fostering ethical professionals and advancing justice, community development, and empowerment through impactful teaching and research.

Mission

To nurture competent and socially responsible legal professionals through value-based education, promoting human dignity, social justice, and lifelong learning.

College Emblem

The emblem of A.M.P. Government Law College, Rajkot, features two elements: an image of Lady Justice and a motto.

Symbol of Lady Justice

The statue of Lady Justice symbolizes that justice is aware of societal complexities and not blind to individual circumstances, ensuring justice is delivered with full knowledge. The Indian Constitution, highlights that justice is rooted in constitutional principles and fairness rather than punishment. The statue wears a saree reflecting Indian traditions and cultural identity. The scales in her hand symbolize the continued impartial weighing of evidence and consideration of both sides of a case.

Motto

न्यायस्तत्र प्रमाण स्यात् (न्यायसूत्र)

(Where there is justice, there should be valid evidence)
(From Nyaya Sutras)

The Sanskrit phrase न्यायस्तत्र प्रमाण स्यात् (Nyayastatra praman syat) aligns well with the ethos of a law college. Deeply rooted in the Indian philosophical tradition, particularly the Nyaya School, this nyaysutra underscores the inseparable link between justice (Nyaya) and evidence (Praman). The Nyaya Sutras attributed to Gautama outline a rigorous methodology for determining truth through logical analysis and valid sources of knowledge (pramanas). This interpretation emphasizes that justice is not arbitrary but must be rooted in credible evidence.

Acknowledgements

The Editorial Board of this E-Magazine extends its sincere gratitude to all those who have contributed to the successful completion of this publication.

We express our heartfelt thanks to the Principal and faculty members for their constant encouragement, guidance, and support throughout the process. Their insights and mentorship have been invaluable in shaping the vision and quality of this magazine.

We are deeply appreciative of all the students who contributed articles, essays, artwork, and creative pieces. Their enthusiasm, creativity, and intellectual effort form the backbone of this publication.

We also acknowledge the efforts of the editorial team, designers, and coordinators who worked diligently behind the scenes—reviewing submissions, editing content, and ensuring timely completion.

Special thanks to our guest contributors and alumni for sharing their knowledge and experiences, adding depth and perspective to this edition.

We would also like to extend our sincere thanks to Mr. Hakimuddin Kheti for his valuable technical support, which greatly contributed to the successful execution of this E-Magazine.

Lastly, we extend our gratitude to everyone who supported us directly or indirectly in bringing out this E-Magazine. Your encouragement has been instrumental in making this endeavor a success.

We hope this publication serves as a platform for expression, learning, and inspiration for all.

- Editorial Board

Disclaimer

The content in this e-magazine is for informational purposes only and reflects the views of the authors.

A.M.P. LAW College Rajkot does not guarantee the accuracy or completeness of the information provided.

The articles and features included are the sole responsibility of the authors and do not necessarily represent the views of the A.M.P. LAW College Rajkot or any affiliated institutions.

The college is not responsible for any losses or damages arising from the use of this publication.

Readers are encouraged to verify the information independently.

- Editorial Board

EDITORIAL

Editor in Chief

Dr. Kamlesh Budhbhatti

Associate Editors

- Dr. Arundhati Dasani
- Dr. Krupaben Pandya.
- Dr. Prakash Kagda
- Dr. Bharat Sondarva
- Dr. Ronak Bhesdadiya

EDITORIAL NOTE

Inaugurating a Tradition of Thought and Expression

It is my privilege, as Principal and Editor-in-Chief, to present the inaugural edition of JURIS, the first-ever e-magazine of A.M.P. Law College Rajkot . The launch of this publication marks a significant milestone in the academic and cultural journey of our institution.

A law college is not merely a place where statutes are studied and precedents memorised; it is a crucible in which intellect, imagination, and integrity are forged. The study of law demands not only analytical precision but also clarity of expression, moral reflection, and creative thought. JURIS has been conceived as a vibrant platform to nurture these very qualities.

In an age defined by rapid dissemination of information and evolving legal landscapes, it is imperative that students cultivate the art of articulate writing.

Legal research writing sharpens reasoning, strengthens advocacy, and fosters a disciplined engagement with contemporary issues. Equally, creative writing—whether in the form of poetry, short stories, reflective essays, or personal narratives—enriches empathy, refines language, and deepens one's understanding of society. Through this magazine, we seek to harmonise these twin pursuits: rigour and imagination.

JURIS shall serve multiple purposes. It will:

- Provide a forum for scholarly research and critical analysis of legal developments.
- Encourage original thought and creative expression among students.
- Document and celebrate the academic, cultural, and co-curricular achievements of the College.
- Create an enduring record of our collective intellectual endeavour.

I earnestly invite our students to contribute articles, research papers, case comments, legislative analyses, book reviews, poems, short stories, and reflective pieces. Let your submissions be marked by intellectual honesty, clarity of argument, and elegance of expression. This magazine belongs to you and it shall grow in stature and substance through your active participation.

I also extend my sincere appreciation to the editorial team whose dedication has transformed this vision into reality. May **JURIS** flourish as a beacon of scholarship and creativity, inspiring generations of students to think deeply, write boldly, and uphold the finest traditions of the legal profession.

Let this inaugural issue be not merely a publication, but the beginning of a proud and enduring legacy.

With best wishes,

Dr. Kamlesh Budhbhatti
Principal & Editor-in-Chief
A.M.P. Law College Rajkot

CONTENTS
Annual E-Magazine 2026

1. RESEARCH PAPERS AND ARTICLES

- Law Beyond Boundaries, Dr. K. K. Budhbhatti, Principal 1
- નીતિમત્તા અને કાયદો, Dr. K. D. Pandya, Assistant Professor 6
- વર્ગખંડથી અદાલત સુધી: કાયદાના વિદ્યાર્થીઓની યાત્રા, Dr. P. R. Kagda, Assistant Professor 7
- Importance of Physical Education for Law Students, Dr. R. R. Bhesdadiya, College Director of Physical Education, 10
- One Nation, One Subscription (ONOS), Dr. B. H. Sondarva, Librarian 11
- Law As Career: Choice or Chance, Mr. J. S. Joshi, Assistant Professor, Govt. Law College, Visnagar 15
- ન્યાય: એક અદૃશ્ય પ્રાકૃતિક શક્તિ, Dr. N. B. Maniar, Assistant Professor, Govt. Law College, Visnagar 19
- Journey to the Bench–Why Choose the Judiciary? Mr. R. G. Rathva, Assistant Professor, Govt. Law College, Visnagar 22
- Online Contracts અને E-Commerce Laws, Mr. Hakim F. Kheti, Computer Programmer 26

2. STUDENT VOICE

- Essays
  - ભારતના વિકાસમાં યુવાશક્તિ, Bhuva Isha R., LL.B Sem-6 28
  - स्वामी विवेकानंद का समग्र दृष्टिकोण सेवा, शिक्षा और समाज, Chavda Krushita V., LL.B Sem-6 32
- Research Papers
  - From Colonial Legacy to Modern Justice, Vala Nehaba A., LL.B. Sem-2 34
  - ડિજિટલ યુગમાં પુરાવાનો કાયદો, Desai Ghelo J. LL.B. Sem-6 40
- Articles
  - Permanent Establishment in India, Vadher Jaydeep B., LL.B. Sem-2 46
  - ભારતમાં દરિયાઈ કાયદો, Puranvairagi Mayur, LL. B. Sem-4 56
  - Leaky Pipeline – પ્રતિભાનું ગળતર, Solanki Munshifa, LL. B. Sem-4 61
  - The Battlefield of Justice: Bhagavad Gita and the Moral Foundations of Law, Shukla Haya, LL.B. Sem-4 64
  - વિશ્વ શાંતિ અને માનવ અધિકાર, Vaishnav Devendrakumar N. LL.B. Sem-4 66
  - ઘરેલું હિંસા : પીડા , કાયદો અને પરિવર્તન, Vora Karishma K. LL.B. Sem-2 68

3. PHOTO GALLERY

- Event Highlights and Photos
  - Moot Court Competition 70
  - Achievements 71
  - Achievements in Sports 72
  - Workshops 2025-26 73
  - Workshop, Training & Skill Development 74
  - Awareness Programs 75
  - Saptdhara 77
  - NSS Camp 78
  - National Day Celebration 79
  - Expert Talks 80
  - Educational Visits 81
  - Study Tour 83
  - Sports 84

4. CREATIVE CORNER

- Poems
  - "ન્યાયનો ઉપાસક શિક્ષક", Dr. Arundhati P. Dasani, Assistant Professor 85
  - Students Poems 86

5. COLLEGE DETAILS

- College Infrastructure 88
- AMPLC Team 89
- Annual Activity Calendar 90

RESEARCH PAPERS AND ARTICLES

Exploring Legal Insights • Analysis • Academic Excellence

Law Beyond Boundaries

An Interdisciplinary Vision for Legal Education

Dr. Kamlesh Budhbhatti

Principal

As one trained in the arts and now entrusted with the leadership of a law college, I stand as a living testament to the conviction I wish to affirm: law is not an isolated discipline. It is profoundly interdisciplinary. Law resides at the confluence of history, literature, sociology, economics, political science, philosophy, technology, and the arts. To study law in any meaningful sense is to study society in all its richness and complexity.

Traditionally, law has been perceived as a structured body of rules, statutes, and precedents. Yet a closer examination reveals that law is deeply rooted in human experience. Consider the Constitution of India. The visionary leadership of B. R. Ambedkar demonstrates that constitutional drafting demanded not merely technical proficiency, but also profound engagement with economics, social justice, political theory, and history. The Constitution is not simply a legal instrument; it is a philosophical and moral charter shaped by the lived realities of a diverse nation. Its guarantees of equality, liberty, and fraternity are as much sociological commitments as they are legal principles.

Law and History

Law cannot be comprehended without historical consciousness. Colonial legal systems, post-independence reforms, and constitutional amendments are all products of historical forces. Debates within the Constituent Assembly were informed by global constitutional traditions, including the insights of James Madison and other architects of democratic governance. Historical study enables students of law to discern why certain rights were prioritised and how social movements shaped legislative and judicial developments.

Landmark judgments, too, are responses to the spirit and exigencies of their time. Each decision reflects prevailing social tensions, moral debates, and political realities. To read constitutional law is, in many respects, to read history in action.

Law and Literature

The relationship between law and literature is particularly illuminating. Literature refines the moral imagination and cultivates empathy—qualities indispensable to the just exercise of legal authority. In To Kill a Mockingbird by Harper Lee, themes of justice, prejudice, and moral courage are explored with subtlety and depth. Through narrative, readers perceive how legal principles operate within the lived experiences of individuals and communities.

Literature trains us to attend closely to language, to appreciate nuance, and to recognise multiple perspectives. These are not ornamental skills; they lie at the heart of sound legal reasoning. Courtroom advocacy itself possesses a performative and rhetorical dimension. The art of persuasion draws upon classical rhetoric, narrative structure, and even elements of theatre. A persuasive argument rests not solely upon precedent, but upon clarity of expression, ethical conviction, and emotional intelligence.

Law and Sociology

Sociology enables us to understand how law functions within society. Why do certain enactments fail despite laudable intentions? How do entrenched hierarchies influence access to justice? Sociological inquiry exposes the divergence between law as written and law as practised.

Questions of gender justice, caste discrimination, and educational equity demand that lawyers look beyond statutory provisions to the social structures that shape lived reality. Legislation concerning domestic violence or affirmative action cannot be effectively implemented without an appreciation of cultural attitudes and institutional barriers. A lawyer informed by sociological insight is better equipped to advocate reforms that are both principled and practicable.

Law and Economics

Economic reasoning occupies a central place in numerous branches of law, including competition law, taxation, corporate governance, and public policy. The discipline of Law and Economics, associated with scholars such as Richard Posner, underscores the manner in which legal rules influence economic behaviour. When courts assess damages, regulate markets, or interpret contractual obligations, economic analysis frequently informs judicial thought.

Public interest litigation concerning environmental protection exemplifies this interplay. Courts are often required to balance developmental imperatives with ecological sustainability. Cost–benefit analysis, resource allocation, and assessments of long-term economic impact become integral to responsible adjudication. Economic literacy thus enables lawyers to engage thoughtfully with policy and governance.

Law and Political Science

Law constitutes the backbone of governance. Constitutional, administrative, and international law are inextricably linked with political theory. Foundational concepts such as the separation of powers, federalism, and judicial review draw intellectual sustenance from political philosophy. The reflections of thinkers such as Montesquieu illuminate the rationale for institutional design and the necessity of checks and balances.

In contemporary society, debates concerning freedom of expression, privacy, and national security require lawyers to navigate complex political terrains while remaining steadfast in their allegiance to constitutional morality. Legal education must therefore cultivate citizens who are both critically informed and democratically responsible.

Law and Technology

The rapid advancement of technology has transformed the legal landscape. Questions of digital privacy, cybercrime, artificial intelligence, and data protection pose unprecedented challenges. The proliferation of social media platforms and digital commerce necessitates innovative regulatory frameworks.

The rapid advancement of technology has transformed the legal landscape. Questions of digital privacy, cybercrime, artificial intelligence, and data protection pose unprecedented challenges. The proliferation of social media platforms and digital commerce necessitates innovative regulatory frameworks.

Lawyers must increasingly collaborate with technologists to address issues such as algorithmic bias, cybersecurity, and intellectual property in the digital sphere. Interdisciplinary engagement with computer science and ethics is no longer optional; it is indispensable. The jurist of the future must be as conversant with data encryption as with constitutional doctrine.

Law and the Arts

The arts cultivate imagination, sensitivity, and ethical reflection. Visual art, cinema, and theatre frequently interrogate injustice and provoke public debate. Films and documentaries addressing wrongful convictions or human rights violations awaken legal consciousness among citizens and often stimulate reform.

Furthermore, processes such as mediation and restorative justice rely heavily upon communication, empathy, and cultural awareness—capacities nurtured through engagement with the humanities. The arts remind us that law ultimately concerns human stories, not merely abstract principles.

Towards an Integrated Legal Education

A law college ought to be a vibrant intellectual community in which disciplines engage in meaningful dialogue. Research that bridges law with public health, environmental science, gender studies, and digital technology should be actively encouraged. Debates, theatrical performances, policy workshops, and interdisciplinary seminars enrich legal scholarship and professional formation alike.

The purpose of legal education is not confined to producing accomplished litigators or corporate advisers. Its higher calling is to cultivate socially responsible leaders capable of interpreting law in the light of enduring human values. Interdisciplinary study enlarges perspective, deepens understanding, and strengthens ethical judgement.

In embracing this holistic vision, we honour the true spirit of legal education. Law is not confined to courtrooms or casebooks; it is woven into the very fabric of daily life. By transcending disciplinary boundaries, we prepare ourselves to serve justice with wisdom, compassion, and intellectual rigour.

May our pursuit of law be guided not only by rules, but by reflection; not only by analysis, but by empathy; and not only by tradition, but by thoughtful innovation.

નીતિમત્તા અને કાયદો

Dr. Krupaben D. Pandya
Assistant Professor
AMP Law College, Rajkot

નીતિમાન મનુષ્ય નીતિનું પાલન કોઈ સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટે કરતો નથી. તે તો કર્તવ્ય તરીકે કોઈ લાભની અપેક્ષા રાખ્યા વગર કરે છે.

સામાજિક જીવનવ્યવહાર માટે મૂળભૂત અને અત્યંત આવશ્યક નિયમોને સમાજનું સમર્થન મળે છે અને તેવા નિયમોને કાયદો પણ સમર્થન આપે છે. આવા નિયમો સામાજિક નીતિમત્તા અને કાયદાના સામાન્ય નિયમો હોય છે.

જ્યારે નવા કાયદાનું નિર્માણ કરવાનું હોય અથવા કાયદાનું અર્થઘટન કરવાનું હોય ત્યારે વિધાનમંડળે અને ન્યાયાધીશોએ નીતિના નિયમો લક્ષમાં લેવા જોઈએ.

નીતિમત્તાનો પાયો સ્વનિયંત્રણ છે. વ્યક્તિ અને સમાજ સ્વેચ્છાએ, બહારના દબાણ સિવાય મુક્ત રીતે નીતિમત્તા સ્વીકારે તેને નીતિમત્તા કહેવાય. કાયદા દ્વારા ફરજિયાત પળાવાતી નીતિમત્તા તેનું મહત્ત્વ ગુમાવે છે અને તેટલે અંશે તે સ્વનિયંત્રિત રહેતી નથી, પણ સમાજજીવનની સુરક્ષા માટે તે જરૂરી છે.

વ્યક્તિગત નીતિમત્તાનો અમલ કાયદાથી કરાવી શકાતો નથી, પણ વ્યક્તિનું અન્યને સ્પર્શતું જાહેર પ્રકારનું વર્તન નૈતિક રાખવાની જોગવાઈ કાયદામાં કરી શકાય અને તેનો અમલ કરાવી શકાય.

નીતિમત્તાનો ખ્યાલ સંદર્ભાધીન છે. દેશકાળ પ્રમાણે તથા વિવિધ વર્ગોની સાંસ્કારિક તથા ધાર્મિક ભિન્નતાને કારણે નીતિમત્તાનો ખ્યાલ બદલાય છે. સામાન્ય રીતે, સુધરેલા દેશોમાં એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે સંબંધિત પ્રજા નીતિમત્તાના જે નિયમો પાળતી હોય અને ધોરણો જાળવતી હોય તેને અનુરૂપ ત્યાંના કાયદા હોવા જોઈએ.

વર્ગખંડથી અદાલત સુધી: કાયદાના વિદ્યાર્થીઓની યાત્રા

Dr. Prakash R. Kagda
Assistant Professor
AMP Law College, Rajkot

સારાંશ

કાયદાના વિદ્યાર્થીઓની વર્ગખંડમાં અભ્યાસથી કોર્ટરૂમમાં પ્રેક્ટિસ સુધીની યાત્રા કાયદાના વિદ્યાર્થીના જીવનનો એક મહત્વપૂર્ણ તબક્કો છે. કાયદાની શિક્ષણ પ્રણાલી કાયદા નું અને તેના સિધ્ધાંત નું સિદ્ધાંતાત્મક જ્ઞાન આપે છે, જ્યારે કોર્ટરૂમમાં કાયદા નો અમલ કરવા નું જ્ઞાન આપે છે. કાયદા ના જ્ઞાન ને વાસ્તવિક સ્વરૂપ માં અમલ કરવા માટે વિધાર્થી ઓ ને પ્રેક્ટિકલ કૌશલ્ય, આત્મવિશ્વાસ અને નૈતિક જવાબદારીની જરૂર પડે છે. આ લેખમાં કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ કેવી રીતે કાયદા વ્યવસાયમાં પ્રવેશ કરે છે તેની સફરનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં તેઓ સામનો કરતા પડકારો, વિકસાવવાના કૌશલ્યો અને સફળતા માટે જરૂરી માનસિકતા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. આ સાથે, આ લેખ કાયદાના વિદ્યાર્થીઓને શૈક્ષણિક અભ્યાસ અને વાસ્તવિક કાયદાકીય પ્રેક્ટિસ વચ્ચેનો અંતર દૂર કરવા માટે માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા આપે છે.

પરિચય

કાયદાનો અભ્યાસ માત્ર કલમો અને કેસ લૉ યાદ રાખવાનો નથી; તે ન્યાયને સમજવાનો, વિશ્લેષણાત્મક વિચારશક્તિ વિકસાવવાનો અને જ્ઞાનને વાસ્તવિક જીવનમાં લાગુ કરવાનો વિષય છે. ઘણા વિદ્યાર્થીઓ માટે વર્ગખંડ એક સુરક્ષિત જગ્યા છે જ્યાં તેઓ કાયદા ના ખ્યાલ ને શીખે છે, જ્યારે કોર્ટરૂમ એ એવી જગ્યા છે જ્યાં તે કાયદા ના ખ્યાલ ની કસોટી થાય છે.

વર્ગખંડથી કોર્ટરૂમ સુધીની સફર રોમાંચક પણ છે અને પડકારજનક પણ. તે માટે સમર્પણ, અનુશાસન અને સતત અભ્યાસ જરૂરી છે.

સમસ્યા કથન : વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થીઓ કાયદાના સિદ્ધાંતો શીખે છે, પરંતુ અદાલતમાં તે સિદ્ધાંતોનો વાસ્તવિક ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે અલગ હોય છે. આ અંતર વિદ્યાર્થીઓ માટે મોટો પડકાર બની શકે છે

વર્ગખંડ માં મળતું જ્ઞાન અને કોર્ટરૂમ માં મળતું કાયદાના વ્યવહારિક જ્ઞાન વચ્ચેનું અંતર (The gap between classroom knowledge and practical legal knowledge in the courtroom)

કાયદાના વિદ્યાર્થી માટે સૌથી મોટો પડકાર વર્ગખંડ માં મળતું જ્ઞાન અને કોર્ટરૂમ માં મળતું કાયદા ના વ્યવહારિક જ્ઞાન વચ્ચે નું થોડું અંતર છે. આ અંતર કાયદા શિક્ષણની કમજોરી નથી—પરંતુ એક હકીકત છે જેને સમજવી અને પ્રયત્નોથી દૂર કરવી જરૂરી છે.

કેટલાક લોકો દ્વારા વિધાર્થી ને એમ જણાવામાં આવે છે કે વર્ગખંડમાં મેળવેલ શિક્ષણ કોર્ટમાં કઈ જ કામ નું નથી, તેમજ પુસ્તકમાં લખેલ કાયદો અને કોર્ટ પ્રેક્ટીસ બિલકુલ અલગ છે. આ પ્રકારના માર્ગદર્શનથી કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ વર્ગખંડમાં જતા જ નથી. આ બાબતે મારો મત જુદો છે મારા મત મુજબ પ્રથમ ક્રમે જ્ઞાન છે અને બીજા ક્રમે અનુભવ છે.

આ સંદર્ભમાં વિશેષમાં કહેવાનું કે અદાલતમાં થતી તમામ કાર્યવાહી કાયદા વિરુધ્ધની કે કાયદા બહારની હોતી નથી, એક માં. ન્યાયધીશ તે તેની કામગીરી કાયદા મુજબ મળેલ સતા અને જવાબદારી પ્રમાણે જ કરશે , સરકારી વકીલ પણ કાયદા મુજબ જ ફરજ બજાવે છે અને વકીલ એ પણ કાયદાની જોગવાઈ મુજબ જ બધી જ પ્રક્રિયાને અનુસરવું પડે છે. પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે વકીલાતની પ્રેક્ટીસ કે પ્રેક્ટીકલ જ્ઞાન(કોર્ટરૂમમાં મળતું કાયદાના વ્યવહારિક જ્ઞાન) નું મહત્વ નથી. વર્ગખંડમાં મળતું જ્ઞાન અને કોર્ટ માં મળતું કાયદાનું વ્યવહારિક જ્ઞાન બંને જરૂરી છે. વર્ગખંડમાં સફરની શરૂઆત થાય છે. તે કાયદાનું મૂળભૂત માળખું આપે છે—કલમો, સિદ્ધાંતો, પૂર્વ ન્યાયપ્રસંગો અને કાનૂની વિચારશક્તિ. તે મગજને તર્કશક્તિ, વિશ્લેષણ અને સ્પષ્ટતા સાથે કાયદાના અર્થઘટન કરવાનું જ્ઞાન આપે છે. કાયદા ના જ્ઞાન ના આ મજબૂત આધાર વગર, કોર્ટરૂમમાં આત્મવિશ્વાસ હોવા છતાં દલીલો નબળી પડી શકે છે.

પરંતુ કાયદો માત્ર પુસ્તકોમાં જ નથી. કોર્ટરૂમમાં કાયદાની જ કલમોનું વાસ્તવિક અર્થઘટન થાય છે. કેસો પુસ્તકો જેવી સરળ રચનામાં રજૂ થતા નથી. હકીકતો જટિલ હોય છે, દલીલોને પડકારવામાં આવે છે, અને નિર્ણયો ઘણીવાર કાયદાનો ઉપયોગ કેટલી અસરકારક રીતે થાય છે તેના પર આધાર રાખે છે.

જેમ Roscoe Poundએ કહ્યું છે:

"કાયદો સ્થિર હોવો જોઈએ, પરંતુ તે સ્થિર રહી શકતો નથી."

આ કાયદાના ગતિશીલ સ્વભાવને પ્રતિબિંબિત કરે છે - કાયદાના સિદ્ધાંતમાં જે શીખવામાં આવે છે તે વ્યવહારમાં અનુકૂલન પામવું જોઈએ.

તેથી કાયદાના વિદ્યાર્થીએ બંને વચ્ચે સંતુલન જાળવવું જોઈએ:

- વર્ગખંડ શિક્ષણ સ્પષ્ટતા આપે છે—કાયદો શું કહે છે
- કોર્ટરૂમ અનુભવ લાગુ પડવાનું શીખવે છે—કાયદો કેવી રીતે કાર્ય કરે છે
- વર્ગખંડ જ્ઞાન અને માળખું બનાવે છે
- કોર્ટરૂમ અનુભવ આત્મવિશ્વાસ અને અનુકૂલનક્ષમતા વિકસાવે છે

માત્ર કાયદાના સિદ્ધાંત પર આધાર રાખવાથી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિમાં સંકોચ થાય છે, જ્યારે સિદ્ધાંત વગરની પ્રેક્ટિસ નબળી દલીલો તરફ દોરી જાય છે.

ફક્ત સિદ્ધાંત પર આધાર રાખવાથી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓમાં ખચકાટ થાય છે, જ્યારે કાયદાના ખ્યાલોને સમજ્યા વિના માત્ર ફક્ત વ્યવહારીક જ્ઞાન(વકીલાત ની પ્રેક્ટીસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાથી નબળી દલીલો થઈ શકે છે. એક સફળ વકીલ તે છે જે બંનેને જોડે છે.

વ્યાખ્યાનોમાં નિયમિત હાજરી આપો. કાયદાના અભ્યાસનું મહત્વ સમજો. સાથે સાથે કોર્ટરૂમમાં જાઓ, કાર્યવાહી જુઓ, ઇન્ટર્નશિપ કરો અને મૂટ કોર્ટમાં ભાગ લો. કાયદાનું જ્ઞાન તમારા વ્યવહારિક જ્ઞાનને માર્ગદર્શન આપે અને વ્યવહારિક જ્ઞાન તમારા કાયદાના જ્ઞાનને વધુ ઊંડાણપૂર્વકનું બનાવે એટલેજ મારું કહેવું છે વર્ગખંડમાં મળતું જ્ઞાન અને કોર્ટરૂમમાં મળતું કાયદાના વ્યવહારિક જ્ઞાન વચ્ચે નું થોડું અંતર છે, આ અંતર દૂર કરવું એક દિવસનું કામ નથી—તે સતત શીખવાની પ્રક્રિયા છે.

કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ માટે આવશ્યક કૌશલ્યો (Essential Skills for Law Students)

- સંવાદ કૌશલ્ય (Communication Skills)
- સફળ વકીલ માટે સ્પષ્ટ અને અસરકારક રીતે વાત કરવાની ક્ષમતા હોવી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે.તેમજ દલીલો સ્પષ્ટ અને આત્મવિશ્વાસથી રજૂ કરવાની ક્ષમતા હોવી ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- શોધ અને વિશ્લેષણ કૌશલ્ય (Research and Analytical Skills)
- કાયદાકીય પ્રેક્ટિસ માટે મજબૂત સંશોધન ક્ષમતા જરૂરી છે.વિદ્યાર્થીઓએ કેસ કાયદાઓનું વિશ્લેષણ કેવી રીતે કરવું અને તેમને અસરકારક રીતે કેવી રીતે લાગુ કરવા તે શીખવું જોઈએ.
- આત્મવિશ્વાસ અને કોર્ટરૂમ શિષ્ટાચાર અને વર્તન
- આત્મવિશ્વાસ પ્રેક્ટિસથી આવે છે અને કોર્ટરૂમ શિષ્ટાચાર અને વર્તન. વિદ્યાર્થીઓ ને મુટ કોર્ટ, ચર્ચાઓ અને ઇન્ટર્નશીપ આ આવશ્યક ગુણ વિકસાવવામાં મદદ કરે છે.
- નૈતિક જવાબદારી (Ethical Responsibility)
- કાયદો એક પવિત્ર વ્યવસાય છે.આ વકીલાત ના ક્ષેત્ર માં લાંબાગાળાની સફળતા માટે ઈમાનદારી અને નૈતિકતા ખૂબ જરૂરી છે.

કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ માટે માર્ગદર્શન (Guidance for Law Students)

- મૂટ કોર્ટમાં ભાગ લો: આ વાસ્તવિક કોર્ટ કાર્યવાહીનું અનુકરણ કરે છે અને વ્યવહારુ કુશળતામાં વધારો કરે છે.
- નિયમિત ઇન્ટર્નશિપ કરો : વકીલો, કાયદાકીય સંસ્થાઓ અથવા NGO સાથે ઇન્ટર્નશિપ વાસ્તવિક દુનિયાનો અનુભવ પૂરો પાડે છે.
- દરરોજ ચુકાદાઓ(જજમેન્ટ) વાંચો: આ કાનૂની તર્કની સમજને સુધારે છે
- લેખન કૌશલ્યનો વિકાસ કરો: અરજીઓ, કરારો અને કાનૂની મંતવ્યો તૈયાર કરવા જરૂરી છે.
- કોર્ટની કાર્યવાહી નિરીક્ષણ કરો : અનુભવી વકીલોને કેસની દલીલો કરતા જોવા ખૂબ ફાયદાકારક છે.

પ્રેરણા: લક્ષ્ય પર ધ્યાન રાખવું (Motivation: Staying Focused on the Goal)

- આ સફર ઘણી વખત મુશ્કેલ લાગી શકે છે. લાંબા અભ્યાસના કલાકો, જટિલ કેસો અને પ્રારંભિક નિષ્ફળતાઓ મનોબળ ઘટાડે છે. પરંતુ દરેક સફળ વકીલ ક્યારેક તમારી જ સ્થિતિમાં હતો.
- યાદ રાખો:
- વિકાસ માટે સમય લાગે છે
- ભૂલો શીખવાનો ભાગ છે
- સતત પ્રયત્ન જ સફળતા આપે છે

તમારી ક્ષમતામાં વિશ્વાસ રાખો.

સફળતા માટે ના સૂચનો (Practical Suggestions for Success)

- વહેલા શરૂ કરો: પહેલા વર્ષથી જ કૌશલ્યનો વિકાસ કરો.
- વ્યવસાયિકો સાથે જોડાણ(નેટવર્ક) બનાવો : વરિષ્ઠ, પ્રોફેસરો અને પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલો સાથે જોડાઓ
- કાયદાકીય સમાચારોથી અપડેટ રહો : કાનૂની વિકાસ અને વર્તમાન બાબતો પર નજર રાખો.
- સમયનું યોગ્ય આયોજન કરો : શૈક્ષણિક, ઇન્ટર્નશીપ અને વ્યક્તિગત વિકાસને સંતુલિત કરો.
- ઉત્સુક રહો અને પ્રશ્નો પૂછો જિજ્ઞાસુ બનો: પ્રશ્નો પૂછો અને જ્યારે પણ જરૂર પડે ત્યારે સ્પષ્ટતા શોધો.

ઉપસંહાર (Conclusion)

વર્ગખંડથી કોર્ટરૂમ સુધીની સફર માત્ર પરિવર્તન નથી—તે એક પરિવર્તનાત્મક પ્રક્રિયા છે જે વિદ્યાર્થીના કારકિર્દી અને સ્વભાવ બંનેને ઘડે છે. યોગ્ય માર્ગદર્શન, દૃઢતા અને યોગ્ય માનસિકતા સાથે, કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ આ માર્ગ સફળતાપૂર્વક પાર કરી શકે છે અને કુશળ તથા નૈતિક કાયદાકીય વ્યાવસાયિક બની શકે છે.
કોર્ટરૂમ તેવા લોકો ની રાહ જોઈ રહ્યું છે જે તૈયાર છે, ઉત્સાહી છે અને સતત પ્રયત્નશીલ છે.

Importance of Physical Education for Law Students

Dr. Ronak R. Bhesdadiya
College Director of Physical Education
A.M.P. Law College, Rajkot

Physical education plays a vital role in the overall development of students, including those studying law. While legal education mainly focuses on intellectual skills, physical education helps maintain a healthy body and a balanced mind, which are essential for success in the legal profession.

Law students often experience long hours of reading, writing, and attending lectures. This sedentary lifestyle can lead to stress, fatigue, and health problems. Regular physical activity, such as exercise, sports, or yoga, helps reduce stress and improves concentration. A healthy body supports better mental performance, which is crucial for understanding complex legal concepts.

Moreover, physical education teaches important life skills such as discipline, teamwork, leadership, and time management. These skills are highly valuable for law students who will later work in demanding environments such as courts, law firms, and corporate offices. Participation in sports and physical activities also builds confidence and resilience, helping students handle pressure effectively.

Another important benefit of physical education is the promotion of mental well-being. Law students often face academic pressure and competition. Engaging in physical activities releases stress and improves mood, leading to better emotional stability. This helps students maintain a positive attitude toward their studies and future careers.

In addition, physical fitness contributes to professional efficiency. Lawyers often have hectic schedules that require long working hours. Being physically fit enables them to remain energetic and focused throughout their careers. It also reduces the risk of lifestyle-related diseases.

In conclusion, physical education is not just an optional activity but an essential part of a law student's life. It enhances physical health, mental strength, and professional skills. Therefore, law institutions should encourage students to participate in regular physical activities to ensure their holistic development.

One Nation, One Subscription (ONOS): Transforming Knowledge Access, Library Management, and Research Equity in India

Dr. Bharat H. Sondarva
Librarian
A.M.P. Law College, Rajkot

1. Introduction

The One Nation, One Subscription (ONOS) initiative is a significant step taken by the Government of India to ensure equitable access to academic journals and digital research resources for students, teachers, and researchers across the country. Through this initiative, more than 6,300 government-funded universities, colleges, and research institutions are enabled to access thousands of international scholarly journals under a single national subscription model. The primary objective of ONOS is to reduce disparities in access to knowledge between well-funded institutions and those with limited financial resources.

Despite its importance as a national policy intervention, there is limited empirical evidence regarding its effectiveness at the ground level. This study aims to examine the actual impact of ONOS on three critical dimensions: knowledge access, library management, and research equity in India. It investigates whether access to digital resources has improved, how libraries are adapting to centralized subscription systems, and whether research opportunities are becoming more equitable across institutions.

A mixed-methods research approach is adopted, combining quantitative data—such as usage statistics, download trends, publication output, and budget allocations—with qualitative insights gathered through surveys, interviews, focus group discussions, and case studies involving librarians, faculty members, researchers, students, and policymakers across different regions of India.

The study also explores key challenges, including lack of user awareness, digital literacy gaps, connectivity issues, and preparedness of library staff. By identifying both opportunities and limitations, the research proposes practical recommendations for improving the implementation and long-term sustainability of ONOS.

Overall, this study contributes to the discourse on equitable knowledge dissemination, strengthening library systems, enhancing research quality, and ensuring efficient utilization of public resources. The findings are expected to benefit policymakers, library professionals, and academic institutions in fostering an inclusive and knowledge-driven society in India.

2. One Nation, One Subscription (ONOS)

The One Nation, One Subscription (ONOS) initiative represents a transformative shift in India's approach to scholarly information access. By aiming to eliminate economic and institutional barriers, the Government of India seeks to democratize access to academic knowledge across the nation. This initiative introduces a centralized framework for providing access to scholarly journals and digital resources, thereby redefining the landscape of academic libraries and research ecosystems.

The ONOS project is designed to provide more than 6,300 government-funded academic institutions and research organizations with access to over 13,000 leading international scholarly journals through nationally negotiated licenses. With a substantial budget allocation of approximately ₹6,000 crore for the period 2025–2027, the initiative reflects a strong policy commitment toward knowledge equity and academic advancement.

In a country characterized by significant disparities in infrastructure, funding, and institutional capacity, ONOS has the potential to bridge the knowledge gap between elite and under-resourced institutions. It not only enhances access to scholarly resources but also influences library management practices by shifting from decentralized subscription models to a unified national system.

Libraries—particularly those in universities, research institutions, and public sectors—play a crucial role in the effective implementation of ONOS. Their ability to manage digital resources, support users, and adapt to new systems will determine the success of this initiative. At the same time, ONOS is expected to contribute to improving research productivity, collaboration, and overall academic quality.

However, despite its transformative potential, there is a noticeable lack of empirical studies examining the real-world impact of ONOS at the institutional and user levels. Questions remain regarding its effectiveness in improving access, its implications for library operations, and its role in promoting research equity.

This study seeks to fill this gap by conducting a comprehensive analysis of the multidimensional impact of ONOS. It focuses on three key areas:

- Knowledge Access – assessing improvements in availability and usage of digital resources
- Library Management – examining changes in collection development, budgeting, and service delivery
- Research Equity – evaluating whether the initiative reduces disparities in research opportunities
-

By adopting a mixed-methods approach, this research provides both quantitative evidence and qualitative insights into the functioning and outcomes of ONOS. The findings aim to support informed decision-making and contribute to the development of a more inclusive, efficient, and sustainable academic knowledge ecosystem in India.

Conclusion

The One Nation, One Subscription (ONOS) initiative represents a landmark reform in India's academic and research landscape by aiming to provide equitable access to scholarly resources across institutions. This study highlights that ONOS has significant potential to reduce disparities in knowledge access by enabling a large number of universities, colleges, and research institutions to benefit from a centralized subscription model. Improved availability of high-quality academic content can enhance teaching, learning, and research outcomes, particularly in under-resourced institutions.

At the same time, the study emphasizes that the success of ONOS is not solely dependent on access provision but also on effective implementation at the institutional level. Libraries play a critical role in this transformation, requiring adaptation in terms of digital resource management, user support services, and staff competencies. The findings suggest that while ONOS can streamline budgeting and resource sharing, it also introduces new challenges related to system management, coordination, and training.

Furthermore, although ONOS has the potential to promote research equity, its impact may vary depending on factors such as user awareness, digital literacy, infrastructure availability, and institutional readiness. Without addressing these issues, the benefits of the initiative may not be fully realized across all regions and user groups.

Therefore, for ONOS to achieve its long-term objectives, it is essential to strengthen user awareness programs, improve digital infrastructure, enhance librarian training, and establish continuous monitoring and evaluation mechanisms. Policymakers and stakeholders must focus on both accessibility and usability to ensure inclusive and effective knowledge dissemination.

In conclusion, ONOS is a visionary initiative with the capacity to transform India into a more knowledge-driven and research-oriented society. With proper implementation, sustained support, and continuous improvement, it can significantly contribute to strengthening library systems, advancing research quality, and promoting equitable access to knowledge across the nation.

LAW AS CAREER: CHOICE OR CHANCE

Mr. Jaiminkumar Joshi
Assistant Professor
Government Law College, Visnagar

Introduction

In India, law as a profession has undergone a significant transformation over the past three decades. From being perceived as a fallback option to becoming a highly competitive and aspirational career, the trajectory of legal education and practice has evolved dramatically. The establishment of National Law Universities (NLUs), globalization of legal services, and emergence of interdisciplinary domains such as cyber law, environmental law, and data protection have elevated the stature of the profession.

However, beneath this structured growth lies an intriguing paradox: many law students admit that law was not their first career choice. This raises a fundamental inquiry—does one choose law with clarity and purpose, or does one chance upon it through circumstance?

The Role of Chance in Choosing Law

Chance often plays a subtle yet decisive role in career selection, particularly in a country like India where societal expectations, academic performance, and entrance exam outcomes significantly influence professional pathways.

Several students enter law due to:

- Inability to secure admission in preferred fields like engineering or medicine
- Influence of family members already practicing law
- Lack of awareness about alternative career options
- Accidental exposure to legal studies through integrated programs

In such instances, law is not a "first-choice profession" but rather a situational outcome. This phenomenon is especially visible in Tier-2 and Tier-3 cities, where structured career counseling remains limited.

However, it must be emphasized that chance may determine entry, but it does not guarantee success. The legal profession demands sustained intellectual engagement, ethical commitment, and continuous learning—qualities that cannot be sustained merely by chance.

Law as a Conscious Choice

On the other hand, a growing segment of students today deliberately chooses law as a career, driven by:

- Passion for justice and social change
- Interest in debate, reasoning, and argumentation
- Exposure to legal awareness programs and moot courts
- Clarity about diverse career avenues in law

For such individuals, law represents not merly a profession but a vocation. Their decision is informed, intentional, and aligned with personal aptitude.

A conscious choice reflects:

- Self-awareness of one's analytical and communication skills
- Understanding of the demands of legal education
- Long-term vision of career progression

These students tend to adapt better to the rigors of law school and demonstrate higher professional satisfaction.

The Indian Legal Education Landscape

India's legal education system plays a pivotal role in transforming chance into choice. The introduction of five-year integrated law programs has allowed students to engage with law at an earlier stage, thereby fostering deeper intellectual commitment.

However, disparities persist:

- Elite institutions provide exposure, internships, and global opportunities
- Many traditional colleges lack infrastructure and practical training

Thus, even if a student enters law by chance, the quality of education determines whether that chance evolves into a meaningful choice.

Myth vs Reality of Legal Profession

A critical issue influencing career decisions is the widespread misconception about the legal profession.

Myths:

- Law guarantees immediate financial success
- Litigation ensures fame and recognition
- Legal practice is limited to courtrooms

Reality:

- Initial years often involve financial instability
- Success requires patience, networking, and specialization
- Law offers diverse fields: corporate law, judiciary, academia, policy-making, arbitration, legal tech, and more

Understanding this distinction is crucial. Students who enter law based on myths often experience disillusionment, reinforcing the argument that informed choice is essential.

Interplay Between Choice and Chance

The dichotomy between choice and chance is not absolute; rather, it is dynamic and interdependent.

A student may:

- Enter law by chance but develop a strong passion over time
- Choose law consciously but struggle due to lack of aptitude

Thus, the real question is not how one enters law, but how one evolves within it.

From an academic perspective, I have observed that:

- Students who convert chance into choice tend to excel
- Those who remain passive often stagnate

Therefore, the journey in law is less about the starting point and more about the trajectory shaped by commitment.

Challenges in Pursuing Law as a Career

Before making a decision, students must be aware of inherent challenges:

1. Intellectual Rigor
2. Delayed Gratification
3. Ethical Responsibility
4. Highly Competitive Environment

These factors necessitate a conscious evaluation of one's interests and resilience.

Conclusion: Choice Must Prevail Over Chance

While chance may open the door to legal education, only deliberate choice can sustain a meaningful and successful career in law. The profession rewards those who engage with it consciously, ethically, and passionately.

Law is not merely a career—it is a commitment to justice, society, and intellectual discipline. Therefore, students must transition from passive entry to active engagement.

Key Takeaways for Future Law Students

For young aspirants standing at the crossroads of career selection, the following reflections may guide your decision:

·

Ask yourself honestly: Do you enjoy reading, analyzing, debating, and writing? Law is not about memorization—it is about thinking. If you lack interest in these core skills, law may become burdensome rather than fulfilling.

·If you are choosing law because "nothing else worked," pause and reconsider. However, if you have already entered by chance, transform that opportunity into a conscious decision by exploring areas like corporate law, litigation, or public policy.

·Law is a long-term career requiring patience and perseverance. Immediate success is rare. If you are willing to invest time in learning, networking, and skill-building, law can be immensely rewarding.

Final Thought:

Choose law if you seek purpose, challenge, and intellectual growth—not merely status or income. If your answer is "yes" after reflection, then law is not a chance—it is your calling

ન્યાય: એક અદૃશ્ય પ્રાકૃતિક શક્તિ

Dr. Niraj B. Maniar
Assistant Professor
Government Law College, Visnagar

આ દુનિયામાં આપણે વારંવાર અન્યાયનો અનુભવ કરીએ છીએ અને સ્વાભાવિક રીતે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે — ન્યાય છે ક્યાં? શું તે માત્ર અદાલતોની દીવાલોમાં સીમિત છે, કે પછી તે કંઈક વધુ ઊંડું અને વ્યાપક છે? પરંપરાગત રીતે આપણે માનીએ છીએ કે ન્યાય કાયદા અને અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવે છે, પરંતુ શું તે સંપૂર્ણ સત્ય છે? કદાચ ન્યાય કોઈ માનવીય વ્યવસ્થાનો પરિણામ નથી, પરંતુ એક એવી અદૃશ્ય પ્રાકૃતિક શક્તિ છે, જે જીવનના દરેક ક્ષણે કાર્યરત છે. આ લેખમાં આપણે એ જ પ્રશ્નને સમજવાનો પ્રયાસ કરીશું — કે ન્યાય ખરેખર શું છે અને શું તે આપણા આસપાસ છે ?

સામાન્ય રીતે લોકો ન્યાય મેળવવા કોર્ટમાં જાય છે. આ કોર્ટ કે અદાલતોમાં ન્યાય કેવી રીતે આપવામાં આવે છે તે ખરેખર સમજવા માટે, કાયદા વિષયનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે — એટલે કે બેચલર ઓફ લો (LL.B.). આ અભ્યાસક્રમ માટે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ પછી ઓછામાં ઓછા પાંચ વર્ષ અથવા સ્નાતક થયા પછી ત્રણ વર્ષનો સમય લાગે છે. આ વર્ષોમાં, અન્યાય ભોગવનાર વ્યક્તિઓના હિતોને સુરક્ષિત રાખવા માટે બનાવાયેલા વિવિધ કાયદાઓનો ગંભીરતાથી અભ્યાસ કરવામાં આવે છે. આ કાયદાઓ નુકસાન માટે આર્થિક વળતર આપવાની વ્યવસ્થા કરે છે અથવા ન્યાય જાળવવા માટે કેદની સજા પણ નક્કી કરે છે. પરંતુ વ્યવહારમાં, ભારતમાં ન્યાય મેળવવો ઘણી વખત ખર્ચાળ બની જાય છે અને ઘણા લોકો માટે આ પરવડતો નથી. પીડિતોની તરફથી વકીલાત કરવા માટે અધિકૃત વકીલો ઊંચી ફી વસૂલ કરે છે, અને છતાં પણ અનુકૂળ ચુકાદાની કોઈ ખાતરી નથી. અદાલતોના ચુકાદાઓ ઘણી વખત ૨૦૦ થી ૫૦૦ પાનાં સુધી લાંબા હોય છે અને ખૂબ જ તકનિકી ભાષામાં લખાયેલા હોય છે, જેને સામાન્ય નાગરિક માટે સમજવું મુશ્કેલ બને છે. આ પડકારને વધુ ગંભીર બનાવે છે ન્યાયિક પ્રક્રિયાની ધીમી ગતિ. કેસો વર્ષો સુધી, ક્યારેક તો દાયકાઓ સુધી લંબાઈ જાય છે, અને ન્યાયની રાહ જોતા લોકો માટે આ વિલંબ ઘણી વખત ન્યાયના ઇનકાર જેવો લાગે છે. એટલે જ કહેવાય છે: “વિલંબિત ન્યાય એટલે નકારાયેલો ન્યાય.” પરંતુ ન્યાય માત્ર અદાલતો અને કાયદાઓ સુધી મર્યાદિત નથી. તે જીવન વિશેના વધુ ઊંડા અને શાશ્વત પ્રશ્નો ઉભા કરે છે. આ આપણને બે પ્રાચીન માન્યતાઓ તરફ દોરી જાય છે: ૧) વિશ્વનું સર્જન ભગવાને કર્યું છે. ૨) ભગવાન જે કંઈ કરે છે, તે ન્યાય છે.

આ દૃષ્ટિકોણોમાં ઊંડાણપૂર્વક પ્રવેશ કરતા પહેલા, માનવના સૌથી મૂળભૂત અધિકારોમાંના એક — ન્યાય મેળવવાનો અધિકાર — પર પ્રકાશ પાડવો જરૂરી છે. પ્રખ્યાત કાનૂનશાસ્ત્રી જૉન રૉલ્સે ન્યાયને “ન્યાયસંગતતા” (fairness) તરીકે વ્યાખ્યાયિત કર્યો હતો. કોઈપણ સત્તા અથવા શક્તિને આ પવિત્ર અધિકાર સાથે કોઈપણ પ્રકારની સમજૂતી કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. ન્યાય મેળવવાનો અધિકાર પવિત્ર અને અમૂલ્ય છે. તેને છોડી શકાય એવો કે ત્યજી શકાય એવો નથી. અસરકારક ન્યાય પ્રણાલી વિના, વ્યક્તિને મૃત્યુ સ્વીકારવા માટે મજબૂર થવું પડી શકે છે અથવા માન-સન્માન વિના જીવન જીવવું પડી શકે છે. ન્યાય વિનાના સમાજમાં જીવન તેનું મૂળ તત્વ ગુમાવી દે છે. એવું કહેવું અતિશયોક્તિ નહીં બને કે ન્યાયના અધિકાર વિના જીવન, જીવન જ નથી.

હવે આપણે ફરી પહેલાં ઉલ્લેખ કરેલી માન્યતાઓ તરફ વળીએ. વિશ્વનું સર્જન ભગવાને કર્યું છે. જો આપણે તેને સાચી માનીએ, તો એક ગંભીર પ્રશ્ન ઉભો થાય છે: સમાજમાં થતા તમામ દુષ્કર્મો અને ગુનાઓ માટે જવાબદાર કોણ છે? જ્યારે કોઈ નિર્દોષ સ્ત્રી પર શારીરિક અથવા માનસિક અત્યાચાર થાય છે, ત્યારે તેની જવાબદારી કોણ લે છે? શા માટે એક બાળક સમૃદ્ધ પરિવારમાં જન્મે છે જ્યારે બીજું ગરીબીમાં જન્મે છે? શા માટે કેટલાક બાળકો જન્મથી જ વિકલાંગતા સાથે આવે છે? જન્મના એ જ ક્ષણે તેમણે એવું શું ખોટું કર્યું હશે? શું આ અતાર્કિક અને અન્યાયપૂર્ણ વાસ્તવિકતાઓ કોઈ કહેવાતા ભગવાનની મનમાનીથી થાય છે? જો હા, તો આપણે તેમની પૂજા શા માટે કરવી જોઈએ? શું એનો અર્થ એ નહીં થાય કે ભ્રષ્ટાચાર, ક્રૂરતા, તાનાશાહી, શોષણ અને અસંખ્ય અન્યાયોના મુખ્ય જવાબદાર તેઓ જ છે? અને જો તેઓ જે કંઈ કરે છે તે જ ન્યાય છે, તો પછી આપણ ફરિયાદ અદાલતમાં શું કામ કરીએ છીએ? અને અદાલતોની જરૂર જ શા માટે છે? બીજી તરફ, જો આપણે માનીએ કે ભગવાનનો માનવ જીવનમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ નથી, તો એક વધુ કઠિન પ્રશ્ન ઉભો થાય છે: જ્યારે આપણા પાસે કુશળ, પ્રતિભાશાળી અને સ્વતંત્ર ન્યાયપાલિકા છે, ત્યારે પણ વ્યક્તિને યોગ્ય અને સમાન ન્યાય કેમ મળતો નથી? સુપ્રીમ કોર્ટથી લઈને નીચલી અદાલતો સુધીના ન્યાયાધીશો પર ન્યાય આપવાની અત્યંત મહત્વપૂર્ણ જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે. છતાં, તેઓ માનવી હોવાથી તેમનાથી ભૂલો કે ગંભીર ભૂલો થવાની શક્યતા રહે છે. સત્ય એ છે કે માનવો દ્વારા રચાયેલી અને સંચાલિત કોઈપણ અદાલત ૧૦૦% શુદ્ધ અને નિષ્પક્ષ ન્યાયની ખાતરી આપી શકતી નથી. પરંતુ શું તેનો અર્થ એ થાય કે માનવોને ન્યાયસંગત ન્યાય મેળવવાનો કોઈ અધિકાર જ નથી?

આપણું પ્રાચીન સાહિત્ય, ધાર્મિક ગ્રંથો અને આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો — બધાં જ આ પ્રશ્નનો સર્વસ્વીકાર્ય અને સર્વમાન્ય જવાબ આપવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. મારા મતે, આ માનવ અસ્તિત્વના સૌથી મૂળભૂત રહસ્યોમાંથી એક છે — એવું રહસ્ય, જેને તાત્કાલિક ઉકેલવાની જરૂર છે. મારા મતે, પોતાનું નામ ભૂલી જવું એટલું મહત્વનું નથી. પરંતુ જો તમને એ જ ખબર નથી કે ન્યાય ક્યાંથી અને કેવી રીતે મેળવવો, તો તમે માનવ તરીકે તમારા જન્મને યોગ્ય ઠેરવવામાં નિષ્ફળ ગયા છો.

મને ખબર છે કે આ વિષય અસ્પષ્ટ છે. ઉપલબ્ધ સંસાધનોની મર્યાદાઓ અને માનવ સ્વભાવની મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, સમયસર અને નિષ્કલંક ન્યાય આપતી વ્યવસ્થા રચવી શક્ય નથી. તો પછી ઉકેલ શું છે? શું એવું શક્ય છે કે આપણે જે અન્યાયનો અનુભવ કરીએ છીએ અથવા જોયે છીએ, તે વાસ્તવમાં કોઈ ન્યાયનું જ સ્વરૂપ હોય? કદાચ આપણી અજ્ઞાનતા આપણને એ ન્યાયને ઓળખવામાં અટકાવે છે, જે આપણને અન્યાય તરીકે દેખાય છે. પ્રથમ માન્યતા — કે વિશ્વનું સર્જન ભગવાને કર્યું છે — કેટલીક હકીકતોને ધ્યાનમાં લઈએ તો સંશયાસ્પદ લાગે છે. બ્રહ્માંડ કેવી રીતે સર્જાયું તેની કોઈ ચોક્કસ કે સર્વસ્વીકાર્ય નોંધ ઉપલબ્ધ નથી. સમયાંતરે આ રહસ્ય વિશે નવા સંશોધનો સામે આવે છે, પરંતુ કોઈપણ અંતિમ જવાબ આપતું નથી. હાલ માટે એવું માનવું વધુ યોગ્ય લાગે છે કે બ્રહ્માંડ શાશ્વત છે. તેનો કોઈ સર્જક નથી અને કોઈ વિનાશક પણ નથી. તે કોઈ અજાણી પ્રાકૃતિક શક્તિના કારણે અસ્તિત્વમાં છે. આ પ્રાકૃતિક શક્તિને આપણે આપણા આસપાસ બનતી દૈનિક ઘટનાઓમાં અનુભવી શકીએ છીએ જેમ કે સૂર્ય દરરોજ નિશ્ચિત રીતે ઉગે છે અને આપણને જગાડે છે. ચંદ્ર કોઈ માનવીય હસ્તક્ષેપ વિના રાત્રિના આકાશને શોભા આપે છે. ઋતુઓ — શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસું — સંપૂર્ણ નિયમિતતા સાથે પોતાના ચક્રમાં ચાલે છે. પવન પોતે જ વહે છે. દરરોજ અસંખ્ય જન્મ અને મૃત્યુ થાય છે, સૂક્ષ્મજીવોથી લઈને માનવો સુધી. આપણે કોઈપણ આપણા જન્મનો પરિવાર પસંદ કરી શકતા નથી કે આપણા મૃત્યુનો સમય નિયંત્રિત કરી શકતા નથી. ભૂકંપ અને સુનામી જેવી આફતો પણ વૈજ્ઞાનિક પરિસ્થિતિઓને કારણે

થાય છે, માનવીય ઇચ્છાથી નહીં. તે માત્ર થાય છે. જો આ તમામ પ્રાકૃતિક ઘટનાઓ વૈજ્ઞાનિક નિયમો હેઠળ પોતે જ થાય છે, તો પછી આપણે એવું કેમ ન માનીએ કે ન્યાય પણ એ જ પ્રાકૃતિક શક્તિઓ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે? મારો મજબૂત વિશ્વાસ છે કે 'ભગવાન' નામના કોઈ એક સત્તાવાળું અસ્તિત્વ, ભલે તે કેટલુંય શક્તિશાળી હોય, આ બધું સંચાલિત કરી શકે — એવું માનવું શક્ય નથી. આવી કલ્પના પ્રકૃતિમાં સમાનતાના સિદ્ધાંતને વિરુદ્ધ છે. તેની જરૂર જ નથી, કારણ કે આ બધું પોતે જ પ્રગટ થાય છે. અને જો ધારીએ કે ભગવાન આ બધું નિયંત્રિત કરે છે, તો પછી તે એવી દુનિયા શા માટે બનાવે જ્યાં અન્યાય સામાન્ય લાગતો હોય?

જો હું — એક સામાન્ય માનવી — દુનિયા બનાવવાનો કાર્ય સોંપવામાં આવું, તો હું એવી વ્યવસ્થા રચું જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ બીજા જીવનમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે નહીં, જ્યાં સુધી તેનો પહેલાનો હિસાબ સમાપ્ત ન થાય. મારી દુનિયા વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો પર આધારિત હશે, જ્યાં અન્યાયનો પ્રશ્ન જ ઊભો ન થાય. દરેક ક્ષણે ન્યાય જ થશે: પુરસ્કાર કે દંડ તરત અને અનિવાર્ય રીતે મળશે. મારા સર્જનમાં કોઈ પણ આ વ્યવસ્થાને તોડી શકશે નહીં. જો હું આવી વ્યવસ્થા કલ્પી શકું, તો ભગવાન કેમ નહીં? આ વિચાર આપણને એક સરળ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે: આ દુનિયાનું સર્જન કોઈએ કર્યું નથી. ન્યાય પણ કોઈ દૈવી શક્તિ દ્વારા આપવામાં આવતો નથી, પરંતુ તે જ પ્રાકૃતિક શક્તિઓ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે, જે આપણા જીવનને નિયમિત કરે છે. ન્યાય સદૈવ સ્થિર છે — દરેક કલાકે, દરેક મિનિટે, દરેક સેકન્ડે હાજર છે. તે સૂક્ષ્મ, અદૃશ્ય અને વૈજ્ઞાનિક છે. આપણે તેને હંમેશા સીધું જોઈ શકતા નથી, જેમ કે દૂધ દહીંમાં કેવી રીતે બદલાય છે તે આપણે આંખે જોઈ શકતા નથી. પરંતુ આપણે તેનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ.

જો હું — એક સામાન્ય માનવી — દુનિયા બનાવવાનો કાર્ય સોંપવામાં આવું, તો હું એવી વ્યવસ્થા રચું જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ બીજા જીવનમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે નહીં, જ્યાં સુધી તેનો પહેલાનો હિસાબ સમાપ્ત ન થાય. મારી દુનિયા વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો પર આધારિત હશે, જ્યાં અન્યાયનો પ્રશ્ન જ ઊભો ન થાય. દરેક ક્ષણે ન્યાય જ થશે: પુરસ્કાર કે દંડ તરત અને અનિવાર્ય રીતે મળશે. મારા સર્જનમાં કોઈ પણ આ વ્યવસ્થાને તોડી શકશે નહીં. જો હું આવી વ્યવસ્થા કલ્પી શકું, તો ભગવાન કેમ નહીં? આ વિચાર આપણને એક સરળ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે: આ દુનિયાનું સર્જન કોઈએ કર્યું નથી. ન્યાય પણ કોઈ દૈવી શક્તિ દ્વારા આપવામાં આવતો નથી, પરંતુ તે જ પ્રાકૃતિક શક્તિઓ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે, જે આપણા જીવનને નિયમિત કરે છે. ન્યાય સદૈવ સ્થિર છે — દરેક કલાકે, દરેક મિનિટે, દરેક સેકન્ડે હાજર છે. તે સૂક્ષ્મ, અદૃશ્ય અને વૈજ્ઞાનિક છે. આપણે તેને હંમેશા સીધું જોઈ શકતા નથી, જેમ કે દૂધ દહીંમાં કેવી રીતે બદલાય છે તે આપણે આંખે જોઈ શકતા નથી. પરંતુ આપણે તેનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ.

જ્યાં વિજ્ઞાન છે, ત્યાં અન્યાય હોઈ જ શકતો નથી. જે કંઈ થાય છે — ભલે તે પુરસ્કાર હોય કે દંડ — તે ન્યાય જ છે. જે થવાનું નક્કી છે, તે અવશ્ય થશે. ન્યાય કોઈ અદાલત કે દૈવી શક્તિ દ્વારા આપવામાં આવતું ભેટ નથી. તે એક શક્તિ છે — પ્રાકૃતિક, અદૃશ્ય અને નિષ્કલંક — જે જીવનને નિયંત્રિત કરે છે. આપણે આપણી મર્યાદિત દૃષ્ટિના કારણે તેને ઓળખવામાં નિષ્ફળ જઈએ, પરંતુ તે હંમેશા હાજર જ છે.

Journey to the Bench – Why Choose the Judiciary?

"Judicial service is not just a career; it is a responsibility to uphold justice for society."

Mr. Ravi G. Rathva
Assistant Professor
Government Law College, Visnagar

Introduction

Legal education opens numerous professional avenues for law graduates, including litigation, corporate practice, public service, and academia. Among these career paths, the judiciary occupies a unique and highly respected position within the legal system. Judicial officers play a crucial role in interpreting laws, protecting constitutional values, and ensuring that justice is delivered fairly and impartially. For law students, the idea of becoming a judge is often associated with responsibility, dignity, and an opportunity to serve society through the rule of law.

This article marks the beginning of a series titled "Journey to the Bench." Through this series, I intend to guide law students and judiciary aspirants by discussing the process of preparing for judicial services examinations, particularly the Civil Judge examination. Each part of this publication will focus on important aspects of judiciary preparation such as understanding the examination structure, reading bare acts, studying case laws, developing judgment-writing skills, and maintaining discipline during preparation.

The objective of this series is not merely to discuss the examination but to provide a systematic roadmap for students who aspire to join the judicial service.

The Importance of the Judiciary in the Indian Legal System

The judiciary is one of the three pillars of Indian democracy, alongside the legislature and the executive. Its primary responsibility is to interpret the Constitution and laws enacted by the legislature and to ensure that the actions of the executive conform to legal and constitutional principles.

Judges play a vital role in safeguarding fundamental rights, maintaining social order, and resolving disputes between individuals, institutions, and the state. Through their judgments, courts shape legal principles and influence public policy.

In a country governed by the rule of law, the judiciary serves as the guardian of justice and the protector of constitutional values.

For this reason, the position of a judicial officer carries immense responsibility. A judge must possess not only legal knowledge but also integrity, patience, impartiality, and a deep commitment to justice.

Why Law Students Should Consider the Judiciary

Many law students initially focus on careers in litigation or corporate practice. While these are important and rewarding professions, judicial service offers a distinct opportunity to contribute directly to the administration of justice.

Becoming a judge enables a legal professional to:

- Uphold constitutional values and fundamental rights
- Deliver justice impartially and independently
- Resolve disputes and maintain social harmony
- Contribute to the development of legal principles through judgments

Judicial officers also enjoy the privilege of serving society with dignity and authority while maintaining independence from political or economic influences. For students who possess a strong sense of fairness, analytical ability, and dedication to public service, the judiciary can be a deeply fulfilling career.

The Civil Judge Examination: An Entry into the Judiciary

The journey towards becoming a judge begins with the judicial service examination, commonly known as the Civil Judge examination. These examinations are conducted by High Courts to recruit judges at the entry level of the subordinate judiciary.

Although the structure of the examination may vary slightly between states, it generally consists of three stages:

Preliminary Examination – Objective type questions testing legal knowledge and general awareness
Main Examination – Descriptive papers assessing conceptual understanding and analytical ability
Interview or Viva Voce – Evaluation of personality, legal reasoning, and suitability for judicial office

Preparation for these stages requires a thorough understanding of core legal subjects, consistent reading of bare acts, familiarity with landmark judgments, and strong answer-writing skills.

Purpose of This Article Series

The series “Journey to the Bench” is designed as a structured academic guide for law students who wish to prepare for judicial services. Each article in this series will address a specific aspect of judiciary preparation.

Through this publication, we will gradually explore:

- The structure and syllabus of the Civil Judge examination
- Methods for reading and understanding bare acts
- The importance of constitutional and procedural laws
- Techniques for answer writing and judgment writing
- The role of case laws in judiciary preparation
- Strategies for maintaining discipline and time management

In other words, this series will function as a step-by-step roadmap for students who aspire to become civil judges.

Law students often find judiciary preparation overwhelming due to the vast syllabus and the competitive nature of the examination. However, with systematic guidance and consistent effort, the process becomes manageable and even intellectually rewarding.
This publication therefore aims to simplify the journey by explaining each stage of preparation in a clear and structured manner.

Developing the Mindset of a Judge

Judicial preparation is not only about studying legal provisions. It also requires developing a judicial mindset. A judge must be capable of analysing facts objectively, interpreting laws carefully, and delivering reasoned decisions without bias.

Students preparing for the judiciary must cultivate certain qualities:

- Analytical thinking to evaluate legal issues logically
- Clarity of expression for writing judgments and orders
- Patience and discipline during preparation and professional life
- Integrity and impartiality, which are essential for judicial office

These qualities cannot be developed overnight; they evolve gradually through consistent study, reflection, and exposure to legal reasoning.

Beginning the Journey

The journey toward the judiciary begins during law school itself. Students should start building strong foundations in core subjects such as constitutional law, criminal law, civil procedure, and evidence law. Regular reading of bare acts and important judgments strengthens conceptual clarity.

Equally important is the development of writing skills and the habit of analysing legal problems critically. Participation in moot courts, legal research projects, and internships can also enhance practical understanding of the legal system.

With proper guidance and consistent effort, law students can transform their academic learning into effective preparation for judicial services.

Conclusion

The judiciary represents one of the most important institutions in a democratic society. Judges ensure that laws are applied fairly and that justice is accessible to all citizens. For law students who aspire to contribute to the administration of justice, judicial service offers a meaningful and honorable career.

This article serves as the starting point of the series “Journey to the Bench.” In the coming parts, we will examine the Civil Judge examination in greater detail and explore practical strategies for preparing effectively.

Through this series, we will gradually build a comprehensive roadmap for judiciary preparation, enabling students to understand not only how to clear the examination but also how to develop the qualities required of a good judge.

The road to the bench is demanding, but with dedication, discipline, and a clear plan of study, it is certainly achievable.

“The journey to the bench begins with discipline, dedication, and a deep respect for the rule of law.”

Online Contracts અને E-Commerce Laws

Mr. Hakim F. Kheti
Computer Programmer
A.M.P. Law College, Rajkot

પરિચય

આજના સમયમાં લગભગ દરેક કામ online થઈ ગયું છે — shopping થી લઈને payments સુધી. આપણે રોજબરોજ કોઈ website પર "I Agree" અથવા "Accept" બટન ક્લિક કરીએ છીએ, પણ ઘણી વખત આપણે વિચારતા પણ નથી કે આ એક legal contract બની જાય છે. એક computer professional તરીકે મને હંમેશા લાગ્યું છે કે technology અને law વચ્ચે ખૂબ જ strong connection છે. Online contracts અને e-commerce laws એ આજના digital world માં બહુ જ important બની ગયા છે.

Online Contract શું છે?

Online contract એટલે એવો agreement જે internet દ્વારા થાય છે. તેમાં કોઈ paper કે physical sign કરવાની જરૂર નથી.

Example તરીકે:

- Amazon કે Flipkart પર order કરતી વખતે
- કોઈ app install કરતી વખતે "I Agree" કરવું
- website ના terms accept કરવું

આ બધા cases માં તમે unknowingly એક contract માં enter કરો છો.

Terms & Conditions – ખરેખર કેટલું important?

ઘણા લોકો Terms & Conditions વાંચ્યા વગર સીધું "Agree" પર ક્લિક કરી દે છે
પણ truth એ છે કે:
તમે એકવાર "Agree" કરો એટલે તે legally valid બની જાય છે.

Indian Contract Act, 1872 પ્રમાણે contract માટે:

- Offer હોવું જોઈએ
- Acceptance હોવું જોઈએ
- Free consent હોવું જોઈએ

આ ત્રણેય વસ્તુ online contracts માં પણ apply થાય છે.
એટલે simple language માં:
"Agree" બટન ક્લિક કરવું = contract sign કરવું

E-Commerce Laws – Customer માટે protection

India માં online shopping માટે laws પણ બનાવવામાં આવ્યા છે જેથી customer safe રહે.

Important laws:

- IT Act, 2000
- Consumer Protection Act, 2019

Customer ને શું rights મળે છે?

- Wrong product આવે તો return / replace
- Refund મેળવવાનો right
- Fake seller સામે complaint

Example:

જો તમે online dress મંગાવો અને quality ખરાબ હોય, તો તમે complaint કરી શકો છો.

Online Fraud – biggest problem

Online system easy છે પણ risk પણ છે.

Common frauds:

- Fake website
- Payment scam
- Phishing (fake link મોકલવું)
- Product કંઈક બીજું જ આપવું

ઘણા cases માં લોકો સસ્તું જોઈને trap થઈ જાય છે.

Challenges (Problems)

Online contracts માં કેટલીક મુશ્કેલીઓ પણ છે:

- લોકો terms વાંચતા નથી
- Fraud detect કરવું મુશ્કેલ છે
- International transactions tricky હોય છે
- Data privacy નો issue

Future શું છે?

આગળ જઈને contracts વધુ smart બનવાના છે:

- AI based agreements
- Blockchain technology
- Smart contracts (auto execute થાય છે)

Conclusion

Online contracts અને e-commerce laws એ business કરવાની રીત બદલી નાખી છે. આજે બધું fast અને easy થઈ ગયું છે, પણ સાથે awareness પણ એટલી જ જરૂરી છે. **“Agree” બટન માત્ર formality નથી — એ એક legal responsibility છે.**

STUDENT VOICE

| Essays | Research Papers | Articles |

Insights, Opinions, and Reflections from the Student Community

ભારતના વિકાસમાં યુવાશક્તિ

1st prize in the Lekh Lekhan (Essay Writing) Competition.
This achievement reflects excellence in writing and creative expression.

Bhuva Isha Rameshbhai
LL.B. Sem-6

"હે યુવા તું આગ છે, જ્વાળા છે, જ્વાળામુખી છે,
હે યુવા તારા વજૂદ થી જ આ સંસાર સુખી છે."

ભારતના વિકાસમાં યુવાનોની ભૂમિકા ખૂબ જ મહત્વની છે. ભારત એ વિશ્વનો સૌથી વધુ યુવા વસ્તી ધરાવતો દેશ છે. યુવાનો એ દેશનો કર્ણધાર છે. એ માત્ર ભવિષ્ય જ નહિ, પરંતુ પ્રગતિનું એન્જિન પણ છે.

આપણા સ્વામી વિવેકાનંદજી તો રાષ્ટ્રની શક્તિનું કેન્દ્ર યુવાનોને માનતા હતા. તેમનો દ્રઢ વિશ્વાસ હતો કે ભારતના પુનરુત્થાનનો માર્ગ યુવાનોના ખભા પરથી જ જાય છે. સ્વામી વિવેકાનંદજી પૂરા વિશ્વાસ સાથે કહેતા કે "મને ૧૦૦ નચિકેતા જેવા યુવાનો આપો, હું આખા ભારત દેશને બદલી નાખીશ." સવાલ એ નથી કે સ્વામી વિવેકાનંદજીએ શું કહ્યું હતું. સવાલ એ છે કે, "શું આપણે એ ૧૦૦ યુવાનો માંથી ૧ યુવાન બનવા તૈયાર છીએ?"

સ્વામી વિવેકાનંદજીની દ્રષ્ટિએ આજના યુવાનોમાં લોખંડી સ્નાયુઓ અને ફૌલાદી જ્ઞાનતંતુ હોવા જોઈએ. ધૈર્ય અને દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ ધરાવતો યુવાન જ ભારતના વિકાસમાં પોતાની યુવા શક્તિ બતાવી શકે છે. સ્વામી વિવેકાનંદજીની દ્રષ્ટિએ જો આજના યુવાનોમાં પંચરત્ન ગુણો એટલે કે નિડરતા, આત્મવિશ્વાસ, સેવાભાવ, એકાગ્રતા અને ચારિત્ર્ય નિર્માણ - આ પાયાના ગુણો ધરાવતો હશે, તો આપણા ભારત દેશને ફરીથી "સોને કી ચીડિયા" તરીકે ઓળખાતા કોઈ રોકી શકશે નહિ. અને ભારત દેશ વિશ્વગુરુ બનશે. અને યુવાનોમાં એ મહાશક્તિ રહેલી છે, જો તે ઈચ્છે તો, અસંભવને સંભવ કરી બતાવે છે. એ તાકાત ધરાવે છે. જો આજના યુવાનોમાં કંઈક કરવાની પ્રબળ ઈચ્છા ધરાવશે તો, આપણો ભારત દેશ બધા દેશોમાં પહેલા નંબરે આવશે.

" જે પોતામાં વિશ્વાસ નથી રાખતો, એ નાસ્તિક છે. "

- સ્વામી વિવેકાનંદ.

ભારતનાં વિકાસ માટે સૌથી પહેલા યુવાનોએ આત્મવિશ્વાસ લાવવો ખૂબ જ જરૂરી છે. તેને વિચારવું પડશે કે તે નિર્બળ નથી, તે બધું જ કરી શકે છે. સ્વામી વિવેકાનંદે પણ કહેતા હતા કે બધી જ શક્તિ તમારી અંદર રહેલી છે. યુવાનોએ પહેલા પોતાએ જ પોતાના પર વિશ્વાસ બેસાડવાનો છે. એક આત્મવિશ્વાસ ધરાવતો યુવાન જ દેશની જટિલ સમસ્યાઓનો ઉકેલ લાવી શકે છે. આજનો યુવાન એ તો દેશની આશા છે, દેશનાં ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું ઊગતું નવું કિરણ છે.

એક આત્મવિશ્વાસ યુવાન એ નવું સાહસ કરતાં ક્યારેય ડરતો નથી. અને નિડર યુવાન જ દેશનો વિકાસ કરી શકે છે. ભારતને આર્થિક રીતે મજબૂત બનાવવા માટે અને બેરોજગારી દૂર કરાવવા માટે સ્ટાર્ટઅપ અને ઉદ્યોગ-સાહસિકતા જરૂરી છે. જ્યારે, યુવાનોમાં પોતાની ક્ષમતા હશે, ત્યારે તે બીજા પર નિર્ભર રહેવાને બદલે દેશ માટે નવી તકો ઊભી કરશે. તે નોકરી મેળવનાર નહીં પરંતુ નોકરી આપનાર બનશે. ત્યારે તમામ ગરીબ અને બેરોજગારોને રોજગારીની તકો આપણાં દેશમાં જ મળી રહેશે. જેથી ભારતનાં લોકો નોકરી માટે બીજા દેશોમાં રહેવા જવાનું ટાળશે. અને ભારતનો નફો ભારતમાં ભારતના લોકોના હિતમાં અને સારા માટે વપરાશે અને ભારત એક વિકસિત ભારત બની શકે છે.

ભારતનો વિકાસ એ કોઈ ટૂંકી પ્રક્રિયા નથી. આના માટે લાંબા ગાળાની જરૂર છે. આ માટે આ એક આત્મવિશ્વાસ ધરાવતી યુવાન વગર રોકાયે, વગર થાકે પોતાના લક્ષ્યને પામી ના લે ત્યાં સુધી મંડ્યો રહે છે. અને ભારતને એક નવી વેગ આપે છે. કોરોનાકાળમાં આપણાં ભારતનાં યુવાનોએ એક મોટું ઉદાહરણ આપ્યું છે. કોરોના કાળમાં દેશની યુવા શક્તિએ પોતાની શક્તિ બતાવી છે. કારણ કે "કોરોના વેકસીન પણ ભારતની અને પીપીકીટ પણ ભારતની." જ્યારે, કોરોના જેવો મહાકાળ ચાલી રહ્યો હતો ત્યારે આપણાં ભારત દેશનાં યુવાનોએ મહેનત અને શક્તિ બતાવીને જે વેકસીન અને પીપીકીટ તૈયાર કરી હતી, તે બીજા બધા દેશને પુરી પાડેલી છે.

સ્વામી વિવેકાનંદજીની દ્રષ્ટિએ આત્મવિશ્વાસ એટલે માત્ર "હું કરી શકું છું" એટલું જ નહીં પરંતુ "મારા દ્વારા દેશનું ભલું થશે જ" એવી અખૂટ શ્રદ્ધા. જ્યારે, દરેક યુવાનોમાં આ શ્રદ્ધા આવશે અને આત્મવિશ્વાસ સાથે કાર્ય કરશે, ત્યારે ભારતનો વિકાસ સ્વયંભૂ રીતે ઝડપી બનશે.

યુવાનોમાં આત્મવિશ્વાસ જેટલું મહત્વ ધરાવે છે, એટલું જ ચારિત્ર્ય પણ મહત્વ ધરાવે છે.

"ચારિત્ર્ય એ માનવ જીવનની સૌથી મોટી મુડી છે,
જો ધન ગયું તો કંઈ નથી ગયું,
સ્વાસ્થ્ય ગયું તો થોડું ગયું,
પણ જો ચારિત્ર્ય ગયું તો,
સમજો બધું જ ગયું છે."

- સ્વામી વિવેકાનંદના મતે

સ્વામી વિવેકાનંદજી કહેતા કે માત્ર કાયદાઓ અને સુધારાઓથી જ દેશનો વિકાસ નહીં થાય પણ ચારિત્ર્યવાન માણસોથી થશે. ઉગતા સૂર્ય જેવું તેજ એક ચારિત્ર્યવાન યુવાનમાં જ ઝળહળતું જોવા મળે છે. તે જે કાર્ય હાથમાં લે છે તે કરીને જ જંપે છે. તેનાં ચારિત્ર્યને ઉની આંચ પણ આવવા દેતો નથી. આવો યુવાન જ દેશનો વિકાસ કરી શકે છે. ઇતિહાસ ગવાહ છે કે ચારિત્ર્યથી સંપન્ન યુવાનોનો આઝાદી અપાવવા માટે મોટો ફાળો રહ્યો છે.જો આપણા વીર યુવાનોએ દેશ માટે પોતાનાં જીવની કુરબાની આપી શકે છે, તો શું આપણે આપણાં દેશને વિકાસ તરફ ન લઈ જઈ શકીએ?

અત્યારે આપણા દેશની દશા અત્યંત વિચારવા જેવી છે. કે ભારત દેશમાં અકેતા , જાગૃતતા , રાષ્ટ્રીયતા ચેતના , કર્તવ્ય બૌધ ,નૈતિકતા આ બધીની ખામી દેખાઈ રહી છે. અને આ ખામી એક ચારિત્ર્યવાન યુવાન જ ભરી શકે છે. એક ચારિત્ર્યવાન યુવાન આખા દેશને બદલવાની તાકાત ધરાવે છે. જે આપણા દેશમાં જાતિ-જ્ઞાતિનાં ટુકડા થઈને વિખરાયા છે, તેને ફરીથી એક દોરામાં જેમ મોતી પરોવીને રાખવામાં આવે છે, એક બનાવીને રાખશે. હિન્દુ, મુસ્લિમ, શીખ, પારસી, જૈન વગેરે... મળીને જ એક ભારત દેશ બને છે એવું એક ચારિત્ર્યવાન યુવાન જ જ્ઞાન આપી શકે છે.

સ્વામી વિવેકાનંદજીની દ્રષ્ટિએ શિક્ષણ એટલે માહિતીનો ઢગલો નહીં, પરંતુ ચારિત્ર્ય નિર્માણ. પુસ્તકિયું જ્ઞાન તો બધા મેળવી લે છે પરંતુ વ્યવહારુ જ્ઞાન પણ મેળવવું એ જ શિક્ષણનો સાચો અર્થ છે. શિક્ષણ લઈને ડિગ્રી મેળવી લેશે, પરંતુ જો તે ડિગ્રીનો ઉપયોગ ભ્રષ્ટાચાર કરીને કરશે, તો એ શિક્ષણનો વ્યર્થ જ છે. તે યુવાન અભણ બરાબર જ ગણાય છે.

" જે ગરીબોનાં દુઃખ દૂર નથી કરતો એ ભણેલો હોવા છતાં અભણ જ છે."

- સ્વામી વિવેકાનંદ.

આજનાં શિક્ષિત યુવાનોએ સ્ટાર્ટઅપનાં યુગમાં એવાં બિઝનેસ મોડેલ વિચારવા જોઈએ જે ગામડાનાં ખેડૂતો સુધી પહોંચે અને સામાન્ય માણસની સમસ્યાઓ ઉકેલે. 'મેક ઇન ઇન્ડિયા' ત્યારે જ સફળ થશે, જ્યારે દેશનાં તમામ યુવાનોમાં સેવાનો ભાવ હશે અને આયાત કરતાં નિકાસ વધશે.

સ્વામી વિવેકાનંદજી એ તો ભગવા વસ્ત્રો પહેરીને વિશ્વને ભારતની તાકાત બતાવી હતી. આજે આપણે ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ પર રહીને આપણું ટેલેન્ટ અને સંસ્કૃતિ દ્વારા ભારતને વિશ્વગુરુ બનાવવાનું છે.

"કાનમાં ચડાવે ઇયરફોન અને,
ગાડી આમ-તેમ ચલાવે,
લેફ્ટ લે, રાઈટ લે અને,
કાવાનો નહીં પાર"

આજનો યુવાન કર્તવ્યહીન નહીં, પરંતુ કર્તવ્યનું પાલન કરવા વાળો હોવો જોઈએ અને ફરજનું પાલન કરતો હોવો જોઈએ. જ્યારે કર્તવ્યની વાત કરીએ તો જેની કાયા ફૂટ ઉંચી, જેની પ્રતિમા લોખંડી અને જેની પ્રતિમા વાદળો સાથે વાત કરતી હોય એવા આપણા સૌના લોખંડી પુરુષ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ કે જે કર્તવ્યનું મોટું ઉદાહરણ છે જેનો એક પ્રસંગ કર્તવ્યનું પાલન કરતાં શીખવે છે.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ એ એક વકીલ હતા. અને તે કોર્ટમાં એક નિર્દોષ વ્યક્તિનો કેસ લડતા હતા. ત્યારે, તેને એક ચિઠ્ઠી મળી અને એ ચિઠ્ઠીમાં લખ્યું હતું કે તેમનાં પત્નીનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે. તેને વાંચીને તે ચિઠ્ઠી પોતાના ખિસ્સામાં મૂકી દીધી. અને સખત થી સખત દલીલ કરીને તેને તે વ્યક્તિને નિર્દોષ જાહેર કર્યા. ત્યારબાદ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની આંખમાંથી આંસુ વહેતા હતા. એ જોઈને તેના મિત્રએ પૂછ્યું તમે તો કેસ જીતી ગયા છો તો

તમારી આંખમાંથી આંસુ કેમ? સરદાર વલ્લભભાઈએ ચિઠ્ઠી બતાવી. પછી તેના મિત્રએ કહ્યું તમને ખબર હતી કે તમારા પત્નીનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે, છતાં પણ તમે આટલી સખત દલીલ કેવી રીતે કરી શક્યા છો. ત્યારે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે જે જવાબ આપ્યો તેમાંથી આજનાં બધા યુવાનોએ શીખવા જેવું છે. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે કહ્યું કે મારી પત્નીનું મૃત્યુ થયું એ તો મારું નસીબ હતું પરંતુ એક નિર્દોષ વ્યક્તિનો જીવ બચાવવો એ મારું કર્તવ્ય છે. તો, આજનાં યુવાનોએ પણ ભારતનાં વિકાસ માટે મોટો ફાળો આપવો એ એમનું કર્તવ્ય છે, તેની ફરજ છે.

આપણાં ભારત દેશને ફરીથી "સોને કી ચિડિયા" તરીકે ઓળખાવવો અને વિશ્વગુરુ તરીકે જાણીતો કરવો એ આપણાં દેશનાં તમામ યુવાનોનું કર્તવ્ય છે. જે જ્ઞાન તેને મેળવ્યું છે, તે દેશનાં તમામ લોકો સુધી પહોંચાડવું એ યુવાનોનું કર્તવ્ય છે. ભારતમાં જ ભણીને ભારતમાં જ રહીને મેળવેલું જ્ઞાનનો ઉપયોગ બીજા દેશમાં ન કરવો એ આજનાં યુવાનોનું મુખ્ય કર્તવ્ય રહ્યું છે.

આપણાં ભારત દેશમાં જ નવું સ્ટાર્ટઅપ કરીને દેશનાં તમામ બેરોજગારોને રોજગારીની તક આપવી એ મુખ્ય કર્તવ્ય છે. જ્યારે, વિદેશી વસ્તુ છોડવાની વાત આવે તો ગાંધીજી મોટું ઉદાહરણ છે.

"વિદેશમાં ભણી ભારતને પ્યારું કરી ગયા,
વિદેશી છોડીને એ તો ખાદી પામી ગયા"

આપણાં યુવાનોએ 'મેક ઇન ઇન્ડિયા' ને પ્રોત્સાહન આપી સ્થાનિક ચીજ-વસ્તુઓનાં ઉત્પાદન માટે ભાર મૂકવો જોઈએ. જેથી ભારતનો નફો એ ભારતનાં હિત માટે જ ઉપયોગમાં લઈ શકાય અને ભારતનો વિકાસ કરવામાં પણ મદદરૂપ થાય છે.

આજનાં યુવાનોનું સૌથી મોટું કર્તવ્ય તો એ છે કે પર્યાવરણનું જતન કરવું જોઈએ અને સ્વચ્છ ભારત અભિયાનને સક્રિય રહેવું જોઈએ એ જરૂરી છે.

યુવાનોમાં ઉત્સાહ, ઉમંગ અને નવું કરવાની તમન્ના હોય છે. આ ઉમંગને સાચી દિશા મળે તો ભારતને વિકસિત... ભારત બનતાં કોઈ રોકી શકે નહીં. યુવાનોમાં યુવાશક્તિ ભરેલી છે બસ તેનો ઉપયોગ સાચી દિશામાં કરવો અને ખોટા માર્ગે જવું નહીં.

“યુવા એ છે, જેના હાથોમાં શક્તિ,
પગમાં ગતિ, અને હૃદયમાં ઉર્જા છે,
અને આંખોમાં સપનાઓ હોય છે.”

स्वामी विवेकानंद का समग्र दृष्टिकोण सेवा, शिक्षा और समाज

CHAVDA KRUSHITA VIRATBHAI
LL.B. SEM-6

स्वामी विवेकानंदजी भारत के महान संत, विचारक, समाज-सुधारक और युगद्रष्टा थे। वे रामकृष्ण परमहंस के प्रमुख शिष्य थे और उन्होंने भारतीय आध्यात्मिकता को विश्व पटल पर प्रतिष्ठित किया। उनके विचार केवल धर्म तक सीमित नहीं थे, बल्कि शिक्षा, समाज, सेवा, राष्ट्रनिर्माण और मानवता के कल्याण से जुड़े हुए थे।

स्वामी विवेकानंद ने अपने जीवन और शिक्षाओं में सेवा, शिक्षा और समाज के विकास पर विशेष जोर दिया। उनके विचारों ने भारतीय युवाओं के आत्मविश्वास और राष्ट्र निर्माण की दिशा में प्रेरित किया।

'दरिद्र नारायण' की अवधारणा और सेवा का भाव

स्वामी विवेकानंदजी ने समाज के गरीब, शोषित और पीड़ित वर्ग को "दरिद्र नारायण" कहा। उनके अनुसार—

"गरीबों की सेवा ही ईश्वर की सच्ची पूजा है।"

वे मानते थे कि भूखे को भोजन देना, अशिक्षित को शिक्षा देना और पीड़ित की सहायता करना ही वास्तविक धर्म है। मंदिरों में पूजा करने से अधिक महत्वपूर्ण है दुःखी मानव की सेवा करना। इस प्रकार उन्होंने सेवा को आध्यात्मिक स्वरूप प्रदान किया।

स्वामी विवेकानंद ने "दरिद्र नारायण" की अवधारणा प्रस्तुत कर यह संदेश दिया कि गरीब और वंचित लोगों की सेवा करना ही भगवान की पूजा के समान है। उनके अनुसार सेवा (सेवा भाव) मानवता की सबसे बड़ी पूजा है। उन्होंने समाज के पिछड़े और गरीब वर्ग के प्रति सेवा को धर्म का कर्तव्य बताया और कहा कि सेवा से आध्यात्मिक विकास होता है।

सेवा को साधना मानने की विवेकानंदजी की दृष्टि

स्वामी विवेकानंदजी के अनुसार सेवा केवल सामाजिक कार्य नहीं, बल्कि आध्यात्मिक साधना है।
उन्होंने कहा कि जब व्यक्ति निःस्वार्थ भाव से सेवा करता है, तब उसका आत्मविकास होता है।

उनकी दृष्टि में—

→ सेवा अहंकार को समाप्त करती है।
→ करुणा और प्रेम का विकास करती है।
→ मानव को ईश्वर के निकट ले जाती है।
इसलिए वे कर्मयोग को जीवन का सर्वोच्च मार्ग मानते थे।

विवेकानंद ने सेवा को एक साधना (Spiritual Practice) के रूप में देखा। उनके अनुसार, बिना किसी स्वार्थ के दूसरों की सेवा करना आध्यात्मिक उन्नति का मार्ग है। यह साधना व्यक्ति को अपने अहंकार से मुक्त करती है और समाज के प्रति संवेदनशील बनाती है।

शिक्षा पर स्वामी विवेकानंदजी के विचार

स्वामी विवेकानंदजी ने शिक्षा को जीवन निर्माण का साधन माना है। उनके प्रसिद्ध शब्द हैं—

"शिक्षा वह है जो मनुष्य की निहित पूर्णता की अभिव्यक्ति करे।"

वे केवल पुस्तकीय ज्ञान के पक्षधर नहीं थे, बल्कि—
→ चरित्र निर्माण
→ आत्मविश्वास
→ नैतिक मूल्य
→ आत्मनिर्भरता
पर आधारित शिक्षा चाहते थे। उन्होंने युवाओं से कहा—

"उठो, जागो और तब तक मत रुको जब तक लक्ष्य प्राप्त न हो जाए।"

विवेकानंदजी ने सामाजिक न्याय और समरसता पर बल दिया। उन्होंने जाति, धर्म और वर्ग के भेदभाव को समाप्त करने का आह्वान किया। उनके अनुसार समाज में समानता और न्याय स्थापित करने से ही राष्ट्र का वास्तविक विकास संभव है।

युवाओं के लिए स्वामी विवेकानंद का संदेश

स्वामी विवेकानंदजी युवाओं को राष्ट्र की सबसे बड़ी शक्ति मानते थे।

वे चाहते थे कि युवा—
→ साहसी हों
→ चरित्रवान हों
→ आत्मविश्वासी हों
→ देशसेवा को जीवन का उद्देश्य बनाएं
उन्होंने युवाओं को शरीर को स्वस्थ रखने और राष्ट्र निर्माण करने का संदेश दिया।

आज के समय में स्वामी विवेकानंद की प्रासंगिकता

आज के युग में जब—
→ नैतिक मूल्यों का पतन
→ सामाजिक असमानता
→ भ्रष्टाचार और तनाव
जैसी समस्याएँ बढ़ रही हैं, तब विवेकानंदजी के विचार अत्यंत प्रासंगिक हैं।

उपसंहार

स्वामी विवेकानंदजी के विचार भारत ही नहीं, पूरे विश्व के लिए मार्गदर्शक हैं। उन्होंने मानव धर्म, आत्मज्ञान, सेवा और राष्ट्रनिर्माण का मार्ग दिखाया। उनके विचार आज भी हमें एक श्रेष्ठ, समरस और सशक्त समाज की ओर प्रेरित करते हैं।

આધુનિક ન્યાય વ્યવસ્થા અને શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા વચ્ચે અનુબંધન

VALA NEHABA ABHAYSINH
LLB SEM - 2

સારાંશ:
આ શોધપત્ર શ્રીમદ્ ભગવત ગીતા અને ભારતીય ન્યાય સંહિતાવચ્ચે નૈતિકતા અને ન્યાય શાસ્ત્રીય સંબંધોનો અભ્યાસ કરે છે.જેમા ધર્મ, કર્મ ,ન્યાય, ફરજ, જેવા મહત્વના મુદ્દાઓની ચર્ચાઓ કરી છે. આ અભ્યાસ મા સિદ્ધાંતિક અને તુલનાત્મક પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે . જે બતાવે છે કે પ્રાચીન નૈતિકતાઓ અને આધુનિક કાનૂન વચ્ચે અનુબંધન અને આજના કાયદાઓ એ ભારતની સંસ્કૃતિની પરંપરા સાથે સુમેળ કરે છે. ગીતા ને આજે ભારતીય જ્ઞાન પરંપરાનું કેન્દ્રીય ગ્રંથ માનવામાં આવે છે . તે ફરજ, ન્યાય, દંડ, નૈતિક જવાબદારી જેવા મૂળભૂત પ્રશ્નો ઉઠાવે છે. જે ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્ર ના પાયા પણ છે .

મહત્વના શબ્દો:
શ્રીમદ્ ભગવત ગીતા, ભારતીય ન્યાય, ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા, ધર્મ, ન્યાયિક શાસ્ત્ર, કાનૂની નૈતિકતા.

પ્રસ્તાવના:
ભારતીય ન્યાય સંહિતા (BNS), 2023 એ ભારત સરકારનો નવો ફોજદારી કાયદો છે, જે 1860ની ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC)નું સ્થાન લે છે અને 1 જુલાઈ 2024થી અમલમાં છે. આ સંહિતા ન્યાય પ્રક્રિયાને ઝડપી, પારદર્શી અને લોકકેન્દ્રી બનાવવા માટે રચાઈ છે.
શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતા એ મહાભારતના ભીષ્મ પર્વનો ભાગ છે, જેમાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં ધર્મ, કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિના ઉપદેશ આપે છે. 700 શ્લોકોવાળો આ ગ્રંથ જીવનની કળા શીખવે છે અને વિશ્વભરમાં માન્ય છે, ગીતા કોઈ ધર્મ માટેનો ગ્રંથ નથી. તે સર્વે ધર્મ માટે સમાન ગ્રંથ છે. જેમ આપણા કાયદા બધા માટે સમાન છે. આધુનિક યુગમાં પણ આ શ્રી કૃષ્ણના ગીતાના સિદ્ધાતો BNS મા ક્યાંક જોવા મળે છે .આ સદીમાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના ગીતાના સિદ્ધાંત જેમ કે ધર્મરક્ષા (અધ્યાય 4, શ્લોક 7-8), આત્મરક્ષા (અધ્યાય 2, શ્લોક 31) અને ન્યાયસ્થાપના BNSમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.
ઉદાહરણ તરીકે, ગીતાનું "યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ" BNSની કલમ 38 (આત્મરક્ષા માટે હિંસા પાપ નથી) સાથે જોડાય છે, જે આધુનિક ન્યાયને પ્રાચીન ધર્મથી જોડે છે.ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા (IKS) પર અસરકારક જોડાણ ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા (IKS)ને મજબૂત કરે છે, જે વેદ, ઉપનિષદ અને ગીતા જેવા ગ્રંથોને કાયદા, શિક્ષણ અને વિજ્ઞાન સાથે જોડે છે. BNS, જેવા કાયદાઓ દ્વારા ગીતાના સિદ્ધાંતો આધુનિક ભારતમાં જીવંત થાય છે, જે અને IKS ને પ્રોત્સાહન આપે છે અને વૈશ્વિક સ્તરે ભારતીય ફોજદારી કાયદાના મૂલ્યોનું મહત્ત્વ વધારે છે.

- **જૂના બ્રિટિશ કાયદાઓથી ગીતા ના સિદ્ધાંતો તરફ ની BNS / BNSS / BSA ની વિશેષતાઓ:**

ભારતના જૂના ફોજદારી કાયદાઓ IPC (1860) અને CrPC (1973) બ્રિટિશ સામ્રાજ્યવાદના ઉપયોગ માટે બનાવાયા હતા, જેમાં ભારતીય મૂલ્યો, ધર્મ અને જ્ઞાનપરંપરાનો કોઈ સ્થાન નહોતું. IPCમાં 350+ કલમોમાંથી મોટા ભાગના બ્રિટિશ "રાજ ચલાવવા" માટે હતા, નહીં કે ભારતીય ન્યાય માટે. BNS: ભારતીય આત્માનું પુનરુત્થાન ભારતીય ન્યાય સંહિતા (BNS), 2023એ આ ઔપનિવેશિક કાયદાઓને બદલી નાખ્યા.163 વર્ષ પછી ભારતીયકરણ હાથ ધરવામાં આવ્યું. નવા ગુનાઓ: સામુદાયિક સેવા, ઓર્ગેનાઈઝ્ડ ક્રાઈમ, ડિજિટલ પુરાવા - આધુનિક ભારત માટે જેમા શ્રી કૃષ્ણના ગીતા-સિદ્ધાંતોનું કાયદાકીય પ્રતિબિંબ જોવા મળે છે.

- **BNS કલમ: 20 નાના બાળક નું કરેલું કૃત્ય ગુનો નથી. નુ શ્રીમદ ભાગવત ગીતા સાથે જોડાણ.....**

સક્તા: કર્મણ્યવિદ્વાંસો યથા કુર્વન્તિ ભારત |
કુર્યાદ્વિદ્વાંસ્તથાસક્તશ્ચિકીર્ષુર્લોકસંગ્રહમ્ || ૨૫ ||

BNS કલમ 20 કહે છે કે સાત વર્ષથી નાના બાળકનું કૃત્ય ગુનો ગણવામાં આવતું નથી. 7 થી 12 વર્ષ માં બાળકો માટે કોર્ટ તમામ તપાસ કરીને નિર્ણય લે છે અને આ JUVENILE JUSTICE ACT સાથે જોડાયેલું છે. જે બાળકોને સુરક્ષા આપે છે . કારણ કે સાત વર્ષથી નીચેના બાળક ની સંખ્યામાં બુદ્ધિ પરિપક્વ હોતી નથી . ગીતા અજ્ઞાનીઓને બાળક જેવા માને છે જેમાં માર્ગદર્શન જરૂરી છે.

આ શ્લોક મુજબ.....
નાના બાળકો અજ્ઞાની જેવા છે. જેવો ફળની અપેક્ષા વગર કર્મ કરે છે.
(લોક સંગ્રહ) = મહાન વ્યક્તિઓ, માતા પિતા, સમાજના લોકો,

આ બાળકોને સાચી દિશા માં લાવવા તે સમાજની અને દેશની ફરજ છે અહીં BNS કલમ 20 મા તે બાળકનું કૃત્ય ગુનો ગણાતો નથી તેનો અર્થ તે બાળકને એક તક આપવાનો છેગીતા મુજબ અજ્ઞાની બાળકો આ ગુનો છે તે સમજવા હજી પણ પરિપક્વ બન્યા નથી તેઓના પૂરતું જ્ઞાનનથીમાટેતેઓ જવાબદાર બનતા નથી. અહીં ધર્મથી કાયદાનું જોડાણ છે.

NDPS એક્ટ અને ગીતા નુ જોડાણ.

ગીતામાં જે પદાર્થ "તામસિક" અને બુદ્ધિ ના નાશ કરનાર કહ્યા છે. તેજ માદક પદાર્થો (જેમ કે, ચરસ, ગાંજો, અફીણ, મદિરા)

યાતયામં ગતરસં પૂતિ પર્યુષિતં ચ યત્ |
ઉચ્છિષ્ટમપિ ચામધ્યં ભોજનં તામસપ્રિયમ્ || ૧૦ ||

તેમજ ભારત ના NDPS (THE NARCOTICS DRUG & PSYCHOTROPIC SUBSTANCES) એક્ટમાં પણ નશાયુક્ત પદાર્થ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે.

ગીતામાં ધાર્મિક રીતે નશાને પાપ ગણવામાં આવ્યું છે. જ્યારે NDPS એક્ટ મુજબ નશાયુક્ત પદાર્થ નું ઉત્પાદન, વેચાણ કે સેવન કરવું એ સજાપાત્ર ગુનો છે.

ગીતા મુજબ નશો એ આત્મા અને બુદ્ધિનો દુશ્મન છે.

1 જુલાઈ, 2024 થી નવા કાયદાઓ લાગુ થયા બાદ, NDPS ના કેસોમાં ધરપકડ, જપ્તી અને તપાસની પ્રક્રિયા હવે ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા (BNSS) મુજબ કરવામાં આવે છે, જેણે જૂની સીઆરપીસી (CrPC) નું સ્થાન લીધું છે.

માટે આ એક્ટ યુવા પેઢી ને નશો કરતો અટકાવે છે. તેમાં કડક સજાઓ ની જોગવાઇઓ છે.

1) BNS પ્રકરણ 8 = છલ અને કપટ મા ગીતા નો સિદ્ધાંત...

ભારતીય ન્યાય સંહિતા (BNS)માં ખોટા દસ્તાવેજો [forgery] બનાવવા માટે ખાસ સજાઓને જોગવાઈ છે. જ્યારે , ગીતામાં આવા અનૈતિક કૃતિઓ માટે આધ્યાત્મિક અને નૈતિકમાર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું છે.

BNS કલમ –335(making false documents), કલમ 344 ખોટા હિસાબો બનાવવા, 336 કુટકરણ વગેરેની જોગવાઈઓ છે.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગીતામાં ખોટું બોલવું છેતરપિંડી કરવી મને અસત્યનો સહારો લેવો તેને "આસુરી સંપત્તિ" (Dominance nature) ના લક્ષણો માને છે .

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ જના ન વિદુરાસુરાઃ |
ન શૌચં નાપિ ચાચારો ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે || ૭ ||

શબ્દાર્થ:

- પ્રવૃત્તિં: શું કરવું જોઈએ (કર્તવ્ય).
- નિવૃત્તિં: શું ન કરવું જોઈએ (અકર્તવ્ય).
- જના ન વિદુરાસુરા: આસુરી સ્વભાવના મનુષ્યો જાણતા નથી.
- ન શૌચં: તેમનામાં પવિત્રતા હોતી નથી.
- નાપિ ચાચારો: ન તો સારું આચરણ હોય છે.
- ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે: અને તેમનામાં સત્ય પણ હોતું નથી.

અસુરી પ્રકૃતિના લોકો એ નથી જાણતા કે શું કરવું જોઈએ અને શું ન કરવું જોઈએ. એમનામાં નહોતો પવિત્રતા છે. ન તો સદાચાર અને સત્ય છે. માત્ર લાલચ અને કપટ છે, ગીતા મુજબ મનુષ્ય નુ અસત્ય ના માર્ગે આધ્યાત્મિક રીતે પતન થાય છે . જ્યારે દંડ સંહિતા માં કડક સજા રૂપી પતન થાય છે .

ગીતા મુજબ મનુષ્ય નુ અસત્ય ના માર્ગે આધ્યાત્મિક રીતે પતન થાય છે . જ્યારે દંડ સંહિતા માં કડક સજા રૂપી પતન થાય છે .

BNS કલમ178 - 188 નકલી નોટ, સિક્કા, કિંમતી જામીનગીરી વગેરે બનાવવું પણ આ સિદ્ધાંત સાથે જોડાયેલું છે.

સુખદુઃખે સમે કૃત્વા લાભાલાભૌ જયાજયૌ |
તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ નૈવં પાપમવાપ્સ્યસિ || ૩૮ ||

ભાવાર્થ:
જય-પરાજય, લાભ-હાનિ અને સુખ-દુઃખને સમાન સમજીને, તું યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ જા; આ રીતે યુદ્ધ કરવાથી તને પાપ લાગશે નહીં.

ગીતાજી માં શ્લોક 38 અધ્યાય 2 માં જણાવ્યા મુજબ પોતાના સામે યુદ્ધ કરવું તે પાપ નથી , પરંતુ યુદ્ધ ન્યાય હોવો જોઈએ . BNS કલમ 38 મા ખાનગી બચાવ નો અધિકાર મૃત્યુ નીપજાવા સુધી વિસ્તરેલો છે. પરંતુ કલમ 37 ની મર્યાદામાં રહીને. કલમ 38 મા અપહરણ, બળાત્કાર, ગેરકાયદેસર કેદ , મહાવ્યથા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ગુનેગાર ભલે કોઈ પણ હોય તેની સામે લડવું તે આપણી ફરજ છે. આપણા સમાજમાં રોજબરોજ બનતી ઘટનાઓ (બળાત્કાર , સામૂહિક બળાત્કાર)જેનો શિકાર નાની બાળકીઓ બને છે . એવા ઘણા કિસ્સામાં પોતાના સામે યુદ્ધ કરવું પડે પરંતુ , તે પાપ નથી સ્વ બચ્ચાઓ છે.

2) દહેજ મૃત્યુ BNS -80 ....

જો કોઈ સ્ત્રીનું લગ્નના 7 વર્ષની અંદર દાઝવાથી , શારીરિક ઈજા, ક્રૂરતા કે ત્રાસ મૃત્યુ બને.

અહિંસા સત્યમક્રોધઃ શાંતિશ્ચૌચમર્જવમ્ ।
આહારશુચિતવં માર્દવં હ્રીરચાપલમ્ ॥ ૧૬.૨ ॥

કોઈના મન, વાણી અને શરીરને કોઈપણ કષ્ટ ન આપવું. ગીતાના ધર્મ અને ન્યાય સાથે જોડાયેલી છે જ્યાં અન્યાયી હિંસા તે પાપ છે . દહેજ જેવા કુરિવાજો ના કારણે, સમાજ માં ઘણીસ્ત્રીઓ આનો ભોગબને છે. અને મૃત્યુ સુધી પહોંચે છે . માટે BNS મા દહેજ મૃત્યુના કિસ્સામાં સખત સજા રાખેલી છે. આ હિંસા સામે ન્યાયપાલિકા એ ધર્મ છે . જેમ ગીતામાં કૃષ્ણ ધર્મ રક્ષા કહે છે, તેમ ન્યાય વ્યવસ્થા આવી સજાઓની જોગવાઈ રાખીને હિંસાથી પીડાતી સ્ત્રીઓને રક્ષણ આપે છે.

3) અધ્યાય_ 1" ન્યાય મેળવવા માટે સંઘર્ષ જરૂરી છે".......

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના પ્રથમ અધ્યાય (અર્જુનવિષાદ યોગ)જ્યારે અન્યાય સામે લડવાનો સમય આવે, ત્યારે પીછેહઠ કરવી એ કાયરતા ગણાય છે.

આપણે આ યુગમાં PIL(public interest litigation) સાથે લઈ શકીએ

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ |
મામકાઃ પાણ્ડવાશ્ચૈવ કિમકુર્વત સઞ્જય || ૧-૧ || 1

ન્યાય અને સંઘર્ષનું મહત્વ:

ધર્મક્ષેત્ર: આ શબ્દ સૂચવે છે કે આ માત્ર સત્તાની લડાઈ નહોતી, પરંતુ 'ધર્મ' (ન્યાય) અને 'અધર્મ' (અન્યાય) વચ્ચેનો સંઘર્ષ હતો.

સંઘર્ષની અનિવાર્યતા: પાંડવોએ ન્યાય મેળવવા માટે શાંતિના તમામ પ્રયાસો કર્યા હતા, પરંતુ જ્યારે અધર્મની સીમા આવી ગઈ, ત્યારે ન્યાયની સ્થાપના માટે સંઘર્ષ (યુદ્ધ) અનિવાર્ય બની ગયો.,

કર્તવ્ય: ગીતાનો સંદેશ છે કે જ્યારે ન્યાય મેળવવાની વાત હોય, ત્યારે વ્યક્તિએ સંઘર્ષથી ડરવું જોઈએ નહીં, કારણ કે સત્યના પક્ષે લડવું એ જ સાચો ધર્મ છે.

PIL તે કાયદેસરનું પગલું છે. ન્યાય અપાવવા માટેનું, સમાજ ને, કાયદાથી અજાણ લોકો ને, પર્યાવરણ વગેરેને ન્યાય અપાવવાનું.

Article 32 of the Constitution in the Supreme Court or Article 226 in High Courts.

શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે અન્યાય સામે લડવું તે જન્મના ધર્મથી પણ શ્રેષ્ઠ છે.

PIL તે કોર્ટમાં જન હિત માટે છે. આજના કાયદાને મજબૂત બનાવે છે. ને લોકોને ન્યાય મેળવવાની એક તણખલા રૂપી સહારો બને છે . આમ ગીતા નો ધર્મસંસ્થાપન નો સિદ્ધાંત PIL માં હજુ પણ જીવન છે.

4) ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય 9 શ્લોક 32 સમાનતાનો મહાન સંદેશ આપે.......

છે કે ભક્તિના માર્ગથી કોઈપણ વ્યક્તિ—જાતિ, કુળ, લિંગ કે સામાજિક સ્થિતિ ભલે જે કેવી હોય—પરમ ગતિ પામી શકે. આ નવા ફોજદારી કાયદાઓના ત્રિપુટી—BNS (ભારતીય ન્યાય સંહિતા), BNSS (ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા) અને BSA (ભારતીય સાક્ષ્ય સંહિતા)—સાથે સીધું જોડાય છે, જે ભારતીય મૂલ્યો પર આધારિત નિષ્પક્ષ, સમાન ન્યાય પૂરો પાડે છે. આ કાયદાઓ IPC-CrPC-Evidence Actને બદલીને IKS (ભારતીય જ્ઞાન પરંપરા)ને કાયદામાં જીવંત કરે છે.શ્લોકનો મૂળ અર્થસંસ્કૃત:

મામ્ હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિય યએડપિ સ્યુઃ પાપયોનયઃ ।
સ્ત્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેડપિ યાન્તિ પરાં ગતિમ્ ॥ ૯.૩૨ ॥

અનુચ્છેદ 14 સાથે કનેક્શન:

અનુચ્છેદ 14 કાયદા સમક્ષ સમાનતા આપે છે "રાજ્ય કોઈપણ વ્યક્તિને કાયદા દ્વારા ભેદભાવ નહીં કરે." ગીતા 9.32 જેમ, બધા નાગરિકો (જાતિ/લિંગ ગણીને)ને સમાન ન્યાય—આ IKSઅને બંધારણીય મૂલ્યોનું જોડાણ છે.

નિષ્કર્ષ

ભારત માં નવા ફોજદારી કાયદા અને ગીતા નુ જોડાણ સાચું છે. કારણ કે બંનેનો મૂળ ઉદ્દેશ ન્યાય, સમાનતા, સુધારણા જ છે. પ્રાચીન ન્યાયસૂત્રથી આધુનિક ત્રિપુટી(BNS /BSA /BNSS) સુધી સત્ય-ન્યાયની એક જ પરંપરા.ગાંધીજીએ ગીતાને રાજનીતિ-ન્યાયમાં વાપર્યું. બંધારણ મા પણ ગીતાના સમાનન્યાયમૂલ્યો છે.ગીતા નૈતિક આધાર આપે જ્યારે આ નવા કાયદા ઓ વ્યવહારિક અમલ, અને ત્યાર બાદ એક ભારતીય ન્યાયનું પૂર્ણરૂપ બને છે.

જેનાથી સંસ્કૃતિ પરંપરા જળવાઈ છે. અને માનવ મૂલ્ય ની ઊંચાઈ વધે છે. પ્રાચીન નૈતિકતા અને આધુનિક ન્યાય ના સંયોજન દ્વારા એક એવી વ્યવસ્થા બને છે. જે કાનુન અને નૈતિકતાને પ્રબળ બનાવે છે.

સંદર્ભ સાહિત્ય

1 . શ્રીમદ ભગવદ્ ગીતા પ્રેસ ગોરખપુર .
2. ભારતીય ન્યાય સંહિતા ૨૦૨૩ , ભારત સરકાર (BNS).
3. ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા ૨૦૨૩, ભારત સરકાર (BNSS).
4. ભારતીય સાક્ષી અધિનિયમ ૨૦૨૩, ભારત સરકાર(BSA) .

ડિજિટલ યુગમાં પુરાવાનો કાયદો

GHELO J. DESAI
LLB Sem - 6

સારાંશ

ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૨૦૨૩ એ ૧૮૭૨ ના ભારતીય પુરાવા અધિનિયમના કાયદાને રદ કરીને અમલમાં આવ્યો હતો. તેની સાથે ભારતની કાનૂની વ્યવસ્થામાં મૂળભૂત ફેરફારો થયા. આ સંશોધન અભ્યાસ ૨૦૨૩ ના કાયદા દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા પ્રાથમિક નવીનતાઓ અને સુધારાઓનો વિવેચનાત્મક વિશ્લેષણ કરે છે. ઝડપથી વિકસતી ટેકનોલોજી અને તેનાથી જન્મેલા જટીલ કાનૂની મુદ્દાઓમાં વધારો થતા પુરાવાના કાયદાને અપડેટ કરવાની જરૂરિયાત ઉત્પન્ન થઈ હતી. તેને કારણે હાલનો કાયદો ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૨૦૨૩ ની સ્પષ્ટતા નિર્વાદીત કરવામાં આવી. જેમાં નવા સુધારાઓ, જેવા કે સાક્ષી સુરક્ષા, ડિજિટલ અને ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવા સંબંધીત સ્વીકાર્યતાની જોગવાઈઓને મજબૂત બનાવવા અને ફોરેન્સિક અને વૈજ્ઞાનિક પુરાવાઓને વધુ વજનદાર બનાવવા માટેની સમકાલીન પ્રક્રિયાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ તથા દસ્તાવેજી પુરાવા પરની પ્રક્રિયા સુવ્યવસ્થિત થતા અધિકૃત ડિજિટલ દસ્તાવેજની રજૂઆત કોર્ટ સમક્ષ બોજ રૂપ બની નથી. ભારતમાં આવી કાનૂની વ્યવસ્થા શ્રેષ્ઠ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રથાઓના સંદર્ભમાં પીડિત-કેન્દ્રિત,પારદર્શક અને કાર્યક્ષમ પારદર્શિતાના ધ્યેયને સરળ બનાવશે તેની સાથે સાથે આ સંશોધન પેપર વ્યવહારમાં સુધારાઓને લાગુ કરવામાં શક્ય અવરોધોની પણ ચર્ચા કરશે. આ નવા કાયદામાં ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ્સની સ્વીકાર્યતા માટે કડક જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. પ્રસ્તુત પેપર એ પ્રશ્નનું વિશ્લેષણ કરે છે કે શું વોટ્સએપ ચેટ જેવા સામાન્ય પુરાવા માટે હવે દરેક વખતે 'નિષ્ણાત' ના પ્રમાણપત્રની જરૂર પડશે? જો હા, તો ભારતની ફોરેન્સિક લેબોરેટરીઝની વર્તમાન સ્થિતિ અને અદાલતોમાં કેસોના ભરાવાને જોતા આ જોગવાઈ કેવી રીતે એક મોટી 'પ્રક્રિયાકીય અડચણ' બની શકે છે, આ પેપર કાયદાકીય જોગવાઈઓ, વ્યવહારિક પડકારો અને ભારતીય ન્યાયતંત્ર પર તેની અસરોનું વિશ્લેષણ કરે છે.

પરિચય

કાયદા પંચે અનેક વખત Indian Evidence Act ની સમીક્ષા કરી છે. જેમાં વિવિધ મહત્વપૂર્ણ મુદાઓ પર ફેરફારોની ભલામણ કરવામાં આવી છે. આમાં કસ્ટોડિયલ હિંસા, પોલીસ કબૂલાતની સ્વીકાર્યતા અને ઉલટતપાસ માટેના પ્રોટોકોલનો સમાવેશ થાય છે. આ ભલામણોનો ઉદ્દેશ્ય કાયદાને આધુનિક બનાવવા અને લાગુ પાડવાનો છે. ઓગસ્ટ ૨૦૨૩ માં, કેન્દ્ર સરકારે ભારતીય સાક્ષ્ય બિલ ('BSBI') લોકસભામાં રજૂ કર્યું. આ બિલ, જેનો હેતુ ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, 1872[1] ('IEA') ને બદલવા અને 'પુનઃનિર્માણ' કરવાનો હતો.[2], તેને ગૃહ બાબતોની સંસદીય સ્થાયી સમિતિ ને મોકલવામાં આવ્યું, જેણે નવેમ્બર, ૨૦૨૩માં તેનો ૨૪૮મો અહેવાલ પ્રકાશિત કર્યો.[3] અહેવાલમાં વધુમાં, BSB-I ને લોકસભામાંથી પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી, અને સ્થાયી સમિતિની ભલામણોને સમાવિષ્ટ કરીને ભારતીય સાક્ષ્ય (બીજું) બિલ ૨૦૨૩, ડિસેમ્બર, ૨૦૨૩માં નવેસરથી રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. આ બીજું બિલ રાજ્યસભા દ્વારા તે જ મહિનામાં પસાર થયું હતું,[4] અને ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૪ માં, સરકારે IEA ને બદલે ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ ('BSA') માટે અસરકારક તારીખ ૧ જુલાઈ, ૨૦૨૪ તરીકે સૂચિત કરી હતી.[5]

વર્ષોથી, ભારતીય અદાલતોમાં કેસોની વધતી જતી પેન્ડન્સી અંગે ગંભીર ચિંતાઓ હતી,જે વારંવાર પુરાવાઓમાં વિલંબ અને પ્રક્રિયાગત વિલંબનું પરિણામ હતું. નવો કાયદો અદાલતોને વધુ સુવ્યવસ્થિત અને પારદર્શક બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, ભારતના તમામ ક્ષેત્રો અને કાનૂની પરિસ્થિતિઓમાં કાયદાને ન્યાયી રીતે લાગુ કરવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૨૦૨૩ ને ભારતની કાનૂની પ્રણાલીને આધુનિક બનાવવા તરફ યોગ્ય દિશામાં એક પગલું માનવામાં આવે છે, ત્યારે કુશળ અમલીકરણ અને ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા જ તેના સંપૂર્ણ લાભો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. કાયદા હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવા, ડિજિટલ રેકોર્ડ્સ અને સંવેદનશીલ સાક્ષીઓના રક્ષણ માટે વિવિધ જોગવાઈઓ ખોલવી એ ખૂબ જ જરૂરી સુધારાઓનું કેટલું અર્થઘટન અને અમલીકરણ થાય છે તેના પર નિર્ભર રહેશે. આ પેપર કાયદાની નવીનતાની વિવેચનાત્મક તપાસ કરે છે.

જેમ સિક્કાની બે બાજુઓ હોય છે, તે જ રીતે ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ અમલમાં આવતા તેના ફાયદાઓ ની સાથે-સાથે તેની કેટલીક મર્યાદાઓ પણ સુસ્થાપિત થઈ છે, જેવી કે, ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૨૦૨૩ હેઠળની સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો ની પુનઃસમીક્ષા એ સાતત્ય છે કે પરિવર્તન તે અંગે કેટલાક પ્રશ્નો સ્થાપિત થાય છે.

સંશોધનની સમસ્યા

·કાયદાકીય જોગવાઈઓ: BSA, 2023 નું વિશ્લેષણ

કલમ 61 અને 63[1] (ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ્સની સ્વીકાર્યતા):

BSA ની કલમ 61 જણાવે છે કે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ દસ્તાવેજી પુરાવા તરીકે ગણાશે. કલમ 63(4)[2] મુજબ, ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડની અધિકૃતતા સાબિત કરવા માટે પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું ફરજિયાત છે. અહીં 'નિષ્ણાત' અંગેની અસ્પષ્ટતા જણાય આવે છે કે, નવા કાયદા સાથે જોડાયેલા શિડ્યુલમાં જે પ્રમાણપત્રનો નમૂનો છે, તેમાં બે ભાગ છે:

[1] Bharatiya Sakshya Adhiniyam,2023.
[2] Bharatiya sakshya adhiniyam,2023. Section 63(4).

·ભાગ-1: જે વ્યક્તિના કબજામાં ઉપકરણ છે તે સામાન્ય નાગરિક.
·ભાગ-2: 'નિષ્ણાત' દ્વારા પ્રમાણપત્ર.

વિવાદ અહીં ઊભો થાય છે કે, શું દરેક વોટ્સએપ ચેટ માટે ભાગ-2 ભરવો જરૂરી છે? સાયબર ક્રાઈમ અને ડીપફેક ના જમાનામાં, કોર્ટ હવે માત્ર સ્ક્રીનશોટને બદલે 'હેશ વેલ્યુ' અને મેટાડેટાની માંગણી કરી રહી છે, જેને પ્રમાણિત કરવા માટે સામાન્ય માણસ સક્ષમ નથી.

આ વિવાદનું મુખ્ય મૂળ એ છે કે, શા માટે 'એક્સપર્ટ' ની માંગ વધી રહી છે? તે અંગે અહીં પ્રસ્તતા કરવી અનિવાર્ય છે કે વોટ્સએપ ચેટ સરળતાથી એડિટ કે ફેબ્રિકેટ કરી શકાય છે. સ્પૂફિંગ એપ્સ દ્વારા નકલી ચેટ્સ બનાવવી મિનિટોનું કામ છે. આથી માત્ર સ્ક્રીનશોટ પર ભરોસો કરવો જોખમી છે.ડેટા સાથે છેડછાડ થઈ નથી તે સાબિત કરવા માટે ફોરેન્સિક તપાસ જરૂરી બને છે. આ કારણોસર, ન્યાયતંત્ર હવે દરેક કેસમાં "સાયબર એક્સપર્ટ" ના સર્ટિફિકેટનો આગ્રહ રાખી શકે છે. પરંતુ આ અંગે રજૂ થયેલ સર્ટિફિકેટથી શું સંપૂર્ણ વિશ્વસનીયતા સ્થાપિત થઈ શકે છે? તે અંગે કેટલાક પ્રશ્નો ઉદભવે છે.

સાહિત્યની સમીક્ષા

આ સમીક્ષામાં આપણે જૂના કાયદા, સુપ્રીમ કોર્ટના મહત્ત્વના ચુકાદાઓ, નવા કાયદાની જોગવાઈઓ અને ફોરેન્સિક સાયન્સની વાસ્તવિક સ્થિતિ અંગેના ઉપલબ્ધ સાહિત્યનું વિશ્લેષણ કરીશું.

સંશોધનની શરૂઆત ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ અને કલમ 65B ની સમીક્ષાથી થાય છે. જૂના કાયદાની કલમ 65B હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવાની સ્વીકાર્યતા માટેની શરતો હતી. Anvar P.V. v. P.K. Basheer[1] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ માટે કલમ 65-B નું પ્રમાણપત્ર ફરજિયાત છે. મૌખિક જુબાની ચાલે નહીં. સાહિત્ય દર્શાવે છે કે આ ચુકાદા પછી અદાલતોમાં ડિજિટલ પુરાવા રજૂ કરવા માટે એક શિસ્ત આવી હતી, પરંતુ 'એક્સપર્ટ' ની જરૂરિયાત અંગે થોડી અસ્પષ્ટતા હતી.

આ વિષય પરનું સૌથી મહત્વનું સાહિત્ય સુપ્રીમ કોર્ટનો ૨૦૨૦ નો ચુકાદો છે. Arjun Panditrao Khotkar v. Kailash Kushanrao Gorantyal[1], માં કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જો વ્યક્તિ પાસે પોતાનો મોબાઈલ/ડિવાઈસ હોય, તો તેણે જાતે જ સર્ટિફિકેટ આપવું પૂરતું છે. 'એક્સપર્ટ' ની જરૂર ત્યારે જ પડે જ્યારે મૂળ ડિવાઈસ ઉપલબ્ધ ન હોય (દા.ત. સર્વર લોગ્સ).કાયદાકીય વિશ્લેષકો (જેમ કે અભિનવ ચંદ્રચુડ અને અન્ય કાનૂની લેખકો) એ આ ચુકાદાને વ્યવહારિક ગણાવ્યો હતો કારણ કે તેણે સામાન્ય નાગરિક પરથી એક્સપર્ટ શોધવાનો બોજ હળવો કર્યો હતો.

નવા કાયદાના આગમન સાથે સાહિત્યનો પ્રવાહ બદલાયો છે. ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ ની કલમ ૬૩ આ કલમ જૂની કલમ 65B નું સ્થાન લે છે. કાયદાકીય સામયિકો (Legal Journals) અને LiveLaw કે Bar & Bench ના લેખોમાં ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે BSA સાથે જોડાયેલા "Schedule" (અનુસૂચિ) માં પ્રમાણપત્રના જે નમૂના આપ્યા છે, તેમાં 'નિષ્ણાત' ની ભૂમિકા વધુ પડતી અને અનિવાર્ય જણાય છે.

નવા ક્રિમિનલ કાયદાઓ પરના પુસ્તકોમાં લેખકોએ (ડૉ. જી.એન. સાઈબાબા અને અન્ય લેખકો) પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે કે શું આ જોગવાઈ ડિજિટલ યુગમાં "બેક ગિયર" સમાન છે? કારણ કે દરેક નાના કેસમાં એક્સપર્ટને લાવવો અશક્ય છે.

નેશનલ ક્રાઈમ રેકોર્ડ બ્યુરો અને રાજ્ય કક્ષાના FSL રિપોર્ટ્સ દર્શાવે છે કે સાયબર ફોરેન્સિક લેબમાં હજારો કેસ પેન્ડિંગ છે. એક સાદા મોબાઈલ પૃથક્કરણ (Analysis) માટે ૬ થી ૧૨ મહિનાનો સમય લાગે છે. વિવિધ લેખો (Articles by Practicing Lawyers) દર્શાવે છે કે વોટ્સએપ ચેટના 'હેશ વેલ્યુ' (Hash Value) કાઢવા માટે જે ટુલ્સ જોઈએ તે સામાન્ય વકીલો કે નોટરી પાસે નથી હોતા. તેથી, કાયદો જે માંગે છે અને જમીની સ્તરે જે ઉપલબ્ધ છે, તે બંને વચ્ચે મોટો તફાવત છે.

મોટાભાગનું સાહિત્ય કાયદાકીય જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપે છે.પરંતુ, BSA ના અમલને કારણે "અદાલતોમાં કેસોના ભરાવા" પર શું સીધી અસર થશે, તે અંગે કોઈ ચોક્કસ અભ્યાસ હજુ સુધી થયો નથી. વોટ્સએપ જેવી રોજિંદી એપ્લિકેશન માટે 'એક્સપર્ટ' ની વ્યાખ્યા કેટલી લવચીક (Flexible) હોવી જોઈએ, તે અંગેના સૂચનોનો અભાવ છે. આ સંશોધન આ 'ગેપ' પૂરવાનો પ્રયાસ કરશે અને વ્યવહારિક ઉકેલો રજૂ કરશે.

પ્રક્રિયાકીય મુશ્કેલીઓ અને પડકારો

જો દરેક વોટ્સએપ ચેટ માટે ફોરેન્સિક એક્સપર્ટની સહી ફરજિયાત બને, તો કેટલીક ગંભીર સમસ્યાઓ સર્જાઈ શકે છે:

ભારતમાં FSL (Forensic Science Labs) ની સંખ્યા અત્યંત મર્યાદિત છે.વર્તમાન સમયમાં પણ, સાયબર ફોરેન્સિક રિપોર્ટ આવતા મહિનાઓ કે વર્ષો લાગે છે.જો છૂટાછેડા, મિલકત વિવાદ કે નાના ઝઘડાઓમાં પણ વોટ્સએપ ચેટ માટે FSL રિપોર્ટ માંગવામાં આવે, તો સિસ્ટમ તૂટી પડશે.

"Justice delayed is justice denied.[1]" એક રિપોર્ટ માટે ખૂબ જ રાહ જોવી પડે તો કેસનો નિકાલ ક્યારે આવશે? અદાલતોમાં પેન્ડિંગ કેસોની સંખ્યા કરોડોમાં છે, તેમાં આ નવો બોજ ઉમેરાશે.

સરકારી લેબ પર ભાર હોવાથી, પક્ષકારોએ 'પ્રાઈવેટ ફોરેન્સિક એક્સપર્ટ' (જેને કલમ 39 હેઠળ માન્યતા મળી શકે) પાસે જવું પડશે.પ્રાઈવેટ એક્સપર્ટની ફી સામાન્ય માણસને પોસાય તેવી હોતી નથી. આથી ગરીબ પક્ષકાર ન્યાયથી વંચિત રહી શકે છે.

આ સમસ્યાના નિવારણ માટે નીચે મુજબના પગલાં લઈ શકાય.

દરેક કેસમાં એક્સપર્ટની જરૂર ન હોવી જોઈએ. ગંભીર ગુનાઓ (જેમ કે આતંકવાદ, હત્યા) માટે એક્સપર્ટ ફરજિયાત હોય, પરંતુ દીવાની (Civil) કેસોમાં સ્વ-પ્રમાણપત્ર ચાલવું જોઈએ. સરકારે ખાનગી ક્ષેત્રના IT પ્રોફેશનલ્સને 'Examiner of Electronic Evidence' તરીકે પ્રમાણિત કરવા જોઈએ (IT Act[1] કલમ 79A મુજબ), જેથી સરકારી લેબ પર ભાર ઘટે. વોટ્સએપ ચેટને 'Corroborative Evidence' (સહાયક પુરાવા) તરીકે ગણવા જોઈએ, પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે નહીં, જ્યાં સુધી તેની સત્યતા વિશે શંકા ન હોય. જો ફોન (પ્રાઈમરી એવિડન્સ) કોર્ટમાં હાજર હોય અને ઓપન કરીને બતાવી શકાતો હોય, તો એક્સપર્ટની જરૂર ન હોવી જોઈએ. સરકારે સામાન્ય નાગરિકો માટે એવા ટૂલ્સ બનાવવા જોઈએ જેનાથી તેઓ જાતે જ પોતાના ડેટાનું હેશિંગ કરી શકે અને કોર્ટમાં રજૂ કરી શકે.

સંશોધનની ઉપયોગીતા

આ સંશોધન માત્ર પુસ્તકીય જ્ઞાન માટે નથી, પરંતુ ભારતની વર્તમાન કાયદાકીય વ્યવસ્થામાં વ્યવહારિક સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે ખૂબ જ મહત્વનું છે. આ રિસર્ચ પેપર ન્યાયાધીશોને એ નક્કી કરવામાં મદદ કરી શકે છે કે કયા સંજોગોમાં 'એક્સપર્ટ' અનિવાર્ય છે અને ક્યાં 'સ્વ-પ્રમાણપત્ર' પૂરતું છે. જો સંશોધન સાબિત કરે કે દરેક ચેટ માટે એક્સપર્ટની જરૂર નથી, તો કોર્ટ્સ બિનજરૂરી એડજર્નમેન્ટ (તારીખો) ટાળી શકશે અને કેસોનો ઝડપી નિકાલ કરી શકશે.

વકીલો તેમના અસીલોને અગાઉથી ચેતવી શકશે કે વોટ્સએપ ચેટ પુરાવા તરીકે રજૂ કરતી વખતે કઈ કઈ તકેદારી રાખવી અને કયા ડોક્યુમેન્ટ્સ તૈયાર રાખવા. આ સંશોધન સરકારનું ધ્યાન દોરશે કે કાયદો બદલતા પહેલા ફોરેન્સિક લેબની સંખ્યા વધારવી કેટલી જરૂરી છે.આ સંશોધન એ ઉજાગર કરે છે કે, એક્સપર્ટ સર્ટિફિકેટનો ખર્ચ સામાન્ય માણસને કેવી રીતે ન્યાયથી વંચિત રાખી શકે છે. આનાથી સસ્તી અને સુલભ ન્યાય પ્રક્રિયા માટે દબાણ ઊભું થશે. લોકોમાં જાગૃતિ આવશે કે હવે માત્ર સ્ક્રીનશોટ લઈ લેવાથી કોર્ટમાં કેસ જીતી શકાતો નથી; ડિજિટલ પુરાવા સાચવવાની સાચી રીત શીખવી પડશે.ભારતમાં સાયબર લો અને પુરાવા કાયદાના સાહિત્યમાં આ સંશોધન નવો દ્રષ્ટિકોણ ઉમેરશે.

ટૂંકમાં, આ સંશોધન "પ્રક્રિયાકીય જડતા" અને "વ્યવહારિક વાસ્તવિકતા" વચ્ચેના અંતરને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. તે અદાલતોને 'ડિજિટલ યુગ' માં ન્યાય તોળતી વખતે વધુ લવચીક અને વાસ્તવિક અભિગમ અપનાવવા માટે પ્રેરિત કરે છે.

ઈલેક્ટ્રોનિક પુરાવાને નિયંત્રિત કરતા કાનૂની માળખાં

A. ભારત :-

અત્યાર સુધી ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ ૧૮૭૨ (IEA) અને આઈટી એક્ટ ૨૦૦૦ એ મુખ્ય કાયદા હતા. હવે, ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ ૨૦૨૩ (BSA) એ IEA નું સ્થાન લીધું છે. અગાઉ, IEA ની કલમ ૬૫-બી (65B) હેઠળ ઈલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડની અધિકૃતતા ચકાસતું પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું ફરજિયાત હતું. જો કે, આ જરૂરિયાત ફક્ત ગૌણ પુરાવાના કિસ્સામાં ફરજિયાત હતી. સુપ્રીમ કોર્ટના અનેક વિરોધાભાસી નિર્ણયોને કારણે આ પ્રમાણપત્રનું પ્રોડક્શન ફરજિયાત હતું કે કેમ? તે અંગેની કાનૂની સ્થિતિ ઘણા સમય સુધી અસંગત રહી[1]. અર્જુન પંડિતરાવ ખોટકર વિ. કૈલાશ કુશાનરાવ ગોરંટ્યાલ[2] (૨૦૨૦) ના ચુકાદામાં સુપ્રીમ કોર્ટે સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે કલમ ૬૫-બી એક "સંપૂર્ણ કોડ" છે અને પ્રમાણપત્ર ફરજિયાત છે, સિવાય કે મૂળ ઈલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવે.

જો કોઈ પક્ષ પ્રમાણપત્ર મેળવવામાં અસમર્થ હોય (દા.ત. ડેટા ત્રીજા પક્ષ પાસે હોય), તો કોર્ટ તે ડેટા મંગાવવાનો આદેશ આપી શકે છે. જો તમામ પ્રયાસો પછી પણ પ્રમાણપત્ર ન મળે, તો "કાયદો અશક્યની માંગ કરતો નથી" (Lex non cogit ad impossibilia) નો સિદ્ધાંત લાગુ પડે છે. BSA ની કલમ ૬૩ એ IEA ની કલમ ૬૫-બી નું સ્થાન લીધું છે, પરંતુ જોગવાઈઓ લગભગ સમાન છે, માત્ર "નિષ્ણાત" (Expert) ના ઉમેરા સાથે. આ ઉપરાંત, ડિજિટલ પર્સનલ ડેટા પ્રોટેક્શન એક્ટ, ૨૦૨૩[3] (DPDP) પણ પુરાવા એકત્રિત કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.

B. વૈશ્વિક સ્થિતિ:-

યુકે (UK): IEA ની કલમ ૬૫-બી એ યુકેના સિવિલ એવિડન્સ એક્ટ[4], ૧૯૬૮ ની કલમ ૫ પર આધારિત હતી, જે યુકેમાં ૧૯૯૫ માં જ રદ કરવામાં આવી હતી કારણ કે તે કોઈ ઉપયોગી હેતુ પૂરો પાડતી ન હતી. હાલમાં, યુકેમાં કોમ્પ્યુટર રેકોર્ડ્સ સાબિત કરવા માટે કોઈ વિશેષ જોગવાઈઓ નથી.

કેનેડા: કેનેડામાં "યુનિફોર્મ ઈલેક્ટ્રોનિક એવિડન્સ[1]" મોડેલ કાયદો છે. ત્યાં ઈલેક્ટ્રોનિક દસ્તાવેજ વિરોધી પક્ષ અથવા ત્રીજા પક્ષના કબજામાં હોય ત્યારે કાયદો તેની અખંડિતતા માની લે છે (presumes integrity), જે ભારતથી અલગ છે.

યુએસએ (USA): ફેડરલ રૂલ્સ ઓફ એવિડન્સ[2] (FRE) હેઠળ પક્ષકારો પાસે "સ્વ-પ્રમાણીકરણ" નો વિકલ્પ છે, જે પ્રક્રિયાને સરળ બનાવે છે. યુએસએમાં, સ્થિતિ થોડી અલગ છે. ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ પર આધાર રાખવા માંગતી વ્યક્તિ પાસે ફેડરલ રૂલ્સ ઓફ એવિડન્સ (FRE) હેઠળ બે વિકલ્પો ઉપલબ્ધ છે - 1) પક્ષ નિયમ 901 હેઠળ પરંપરાગત માર્ગને અનુસરી શકે છે 2) વ્યક્તિ નિયમ 902 એટલે કે સ્વ-પ્રમાણીકરણનો માર્ગ પસંદ કરી શકે છે. ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવા પર આધાર રાખવા માંગતા અરજદારોને સમયાંતરે આ નિયમોમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે જેનાથી અનેક વિકલ્પો ઉપલબ્ધ થયા છે. આ વિષય પર લોરેન વિરુદ્ધ માર્કેલ અમેરિકન ઇન્શ્યોરન્સ કંપની[3] પર એક સીમાચિહ્નરૂપ ચુકાદો નોંધવો પણ જરૂરી છે જેમાં ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે સંગ્રહિત માહિતીની સ્વીકાર્યતા માટે એક વ્યાપક પરીક્ષણ મૂકવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત પરથી તે અનુસરે છે કે, વિશ્વના કેટલાક મુખ્ય અધિકારક્ષેત્રો ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવા સ્વીકારવા માટે અરજદારો માટે પ્રક્રિયાઓને સરળ બનાવી રહ્યા છે.

આ નવા કાયદામાં 'નિષ્ણાત' અંગેના અનેક વિવાદ સ્થાપિત થાય છે. આજના ડિજિટલ યુગમાં, કોર્ટ કેસોમાં વોટ્સએપ ચેટ, ઈમેઈલ અને કોલ રેકોર્ડિંગ્સ સૌથી મહત્વપૂર્ણ પુરાવા બની ગયા છે. જૂના કાયદા (IEA 1872) ની કલમ 65B હેઠળ ઇલેક્ટ્રોનિક પુરાવા માટે પ્રમાણપત્ર આપવું જરૂરી હતું, જે ઘણીવાર ડિવાઈસના માલિક દ્વારા સ્વ-પ્રમાણિત (Self-certified) કરી શકાતું હતું.

જોકે, BSA, 2023 ની કલમ 63 (અગાઉની 65B) અને તેના અનુસંધાને બહાર પાડવામાં આવેલા ફોર્મ્સમાં 'નિષ્ણાત' ની ભૂમિકા પર વિશેષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આ ફેરફારનો ઉદ્દેશ્ય પુરાવાની વિશ્વસનીયતા વધારવાનો છે, પરંતુ તે અદાલતો માટે વહીવટી દુઃસ્વપ્ન સાબિત થઈ શકે છે.

નિષ્કર્ષ

ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, 2023 નો ઉદ્દેશ્ય કાયદાને આધુનિક બનાવવાનો છે, પરંતુ વોટ્સએપ ચેટ માટે 'નિષ્ણાત' ની સહી અનિવાર્ય બનાવવી એ ભારતની વાસ્તવિકતાથી વિપરીત છે. જ્યાં સુધી દેશમાં પર્યાપ્ત ફોરેન્સિક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઊભું ન થાય, ત્યાં સુધી અદાલતોએ વ્યવહારિક અભિગમ અપનાવવો પડશે. જો તેમ ન થયું, તો આ જોગવાઈ ન્યાય પ્રક્રિયાને ઝડપી બનાવવાને બદલે તેને સ્તબ્ધ કરી દેશે. પ્રસ્તુત સંશોધન સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કાયદાને આધુનિક બનાવવાની લાયમાં, કાયદા ઘડનારાઓએ ભારતની જમીની વાસ્તવિકતા (Ground Reality) ની અવગણના કરી હોય તેવું પ્રતીત થાય છે. વોટ્સએપ ચેટ અને ડિજિટલ રેકોર્ડ્સ માટે કલમ 63(4) હેઠળ 'નિષ્ણાત' ના પ્રમાણપત્ર પર મુકાયેલો ભાર, સૈદ્ધાંતિક રીતે 'પુરાવાની પવિત્રતા' જાળવવા માટે યોગ્ય હોવા છતાં, વ્યવહારિક રીતે અદાલતો માટે એક મોટી 'પ્રક્રિયાકીય અડચણ' બની રહેવાની પૂરેપૂરી શક્યતા છે.

કાયદામાં 'Expert' કોને ગણવો, તે અંગે હજુ પણ સંપૂર્ણ સ્પષ્ટતા નથી. શું દરેક IT પ્રોફેશનલ એક્સપર્ટ ગણાય? કે માત્ર કલમ 39 હેઠળ ગેઝેટ નોટિફાઈડ વ્યક્તિ જ? આ અસ્પષ્ટતા નીચલી અદાલતોમાં અર્થઘટનના પ્રશ્નો ઊભા કરશે.જો વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં કોઈ સુધારો કરવામાં નહીં આવે, તો ભારતીય અદાલતો વિવિધ પડકારોનો સામનો કરશેમાત્ર એક્સપર્ટ રિપોર્ટની રાહ જોવામાં કેસોની તારીખો પડતી રહેશે. એક્સપર્ટ્સની અછતને કારણે નકલી પ્રમાણપત્રોનું બ્લેક માર્કેટ ઊભું થવાનો ભય રહેલો છે. પક્ષકારો ડિજિટલ પુરાવા રજૂ કરવાનું ટાળશે કારણ કે પ્રક્રિયા ખૂબ જટિલ હશે, જેનાથી સત્ય દબાઈ જવાની શક્યતા છે.

ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ, 2023 એક પ્રશંસનીય પ્રયાસ છે, પરંતુ જ્યાં સુધી દેશમાં મજબૂત 'ડિજિટલ ફોરેન્સિક ઇકોસિસ્ટમ' ઊભી ન થાય, ત્યાં સુધી આ કાયદાનો અમલ લવચીક હોવો જોઈએ.

"ટેકનોલોજીનો ઉદ્દેશ્ય ન્યાય પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવાનો હોવો જોઈએ, તેને ગૂંચવવાનો નહીં." જો અદાલતો અને સરકાર આ વાસ્તવિકતા સ્વીકારીને વચલો રસ્તો નહીં કાઢે, તો વોટ્સએપ ચેટ જેવા સરળ પુરાવાઓ પણ ન્યાયતંત્ર માટે ગળાના ફાંસા સમાન બની જશે. આમ, કાયદાના અમલની સાથે માળખાગત સુવિધાઓનો વિકાસ અનિવાર્ય છે.

Permanent Establishment in India

A Comprehensive Analysis under International Taxation Laws

CA Jaydeep B. Vadher
ACA, LLB(Pur.), M.Com., B.Com. • UGC-NET • GSET

ABOUT THE AUTHOR

CA Jaydeep B. Vadher is a Chartered Accountant and legal professional with expertise direct taxation, international taxation, corporate law, and commerce education. He holds qualifications from the Institute of Chartered Accountants of India (ICAI), LLB (Pur.) in AMP Law Govt. College, Rajkot, M.Com., B.Com. from Saurashtra University and has also cleared UGC-NET and GSET. He has authored articles on cross-border tax structuring, DTAA advisory, transfer pricing, and FEMA compliance, and several articles on professional platforms.

Abstract

The concept of Permanent Establishment (PE) is foundational to international taxation and determines a foreign enterprise's tax liability in a source country such as India. With the rapid growth of global trade, digital commerce, and cross-border business models, the traditional notion of PE has undergone significant evolution. This article examines the concept of PE under Indian domestic tax law (primarily Section 9 of the Income Tax Act, 1961), India's Double Taxation Avoidance Agreements (DTAAs), and the OECD/UN Model Tax Conventions. It analyses various types of PE — Fixed Place PE, Agency PE, Service PE, Construction PE, and the emerging concept of Significant Economic Presence (SEP) — supported by landmark Indian case laws and real-world examples. The article also covers BEPS Action Plans and their Indian legislative counterparts.

1. Introduction to Permanent Establishment

In international taxation, jurisdiction to tax business profits is governed by the concept of Permanent Establishment (PE). The basic principle embedded in most bilateral tax treaties and Model Conventions is: a State cannot tax the business profits of an enterprise of the other contracting State unless that enterprise carries on business in the first-mentioned State through a Permanent Establishment situated therein.

India is party to over 90 Double Taxation Avoidance Agreements (DTAAs). PE provisions under these treaties largely follow Article 5 of the OECD Model Tax Convention (MTC) and the UN Model Convention, with India-specific modifications. The Income Tax Act, 1961 (ITA) does not expressly define 'PE' but the concept operates through Section 9 (deeming fiction for income deemed to accrue in India), Section 44DA, and Section 115A.

OECD Model Convention	UN Model Convention
Residence-based taxation; developed-country oriented	Source-based taxation; developing-country oriented
Narrower Agency PE definition	Broader Agency PE definition
12-month threshold for construction PE	6-month threshold for construction PE
No specific Service PE provision	Service PE provision present (> 183 days)

2. Legal Framework in India

2.1 Domestic Law: Section 9 of the Income Tax Act, 1961

Under Section 9(1)(i) of the ITA, income accruing or arising through or from any business connection in India is deemed to accrue or arise in India. The term 'business connection' has been broadly interpreted by Indian courts and includes situations analogous to PE. Where a DTAA exists, Article 5 of the respective treaty prevails to define and limit taxability.

2.2 DTAA Framework and Article 5

Article 5 of India's DTAAs typically contains three main clauses:

- Basic/Fixed Place PE Rule (Article 5(1) & 5(2)): A PE exists if there is a fixed place of business through which the enterprise wholly or partly carries on its business.
- Construction PE Rule (Article 5(3)): Building sites, construction, assembly projects, or supervisory activities for a specified period.
- Agency PE Rule (Article 5(5) & 5(6)): A dependent agent habitually exercising authority to conclude contracts on behalf of the enterprise.

KEY STATUTORY PROVISION — Section 9(1)(i), Income Tax Act, 1961Basic/Fixed

"All income accruing or arising, whether directly or indirectly, through or from any business connection in India, or through or from any property in India, or through or from any asset or source of income in India, or through the transfer of a capital asset situate in India shall be deemed to accrue or arise in India." Explanation 2 (inserted by Finance Act 2003) further clarifies the scope of 'business connection' for non-resident entities.

3. Types of Permanent Establishment

3.1 Fixed Place PE

The most basic form, Fixed Place PE requires: (a) a 'place of business'; (b) that is 'fixed' (geographic and temporal link); and (c) the enterprise 'carries on its business' through it. Typical examples include a branch office, factory, workshop, mine, oil/gas well, or quarry.

3.2 Agency PE

An Agency PE arises when a person acts on behalf of the foreign enterprise in the source State. The key criteria are legal/economic dependency and habitual exercise of authority to conclude contracts. A broker, general commission agent, or independent agent acting in the ordinary course of its business does NOT constitute a PE.

Real-Life Example: A German automobile manufacturer (GmbH) appoints an exclusive Indian company to solicit orders, negotiate prices, and conclude sales contracts on its behalf across India. Even without a physical office in India, the Indian entity's activities constitute an Agency PE, exposing GmbH's India-sourced profits to Indian taxation.

3.3 Service PE

Many of India's DTAAs (India-USA, India-UK, India-Germany) contain a Service PE provision, absent in the OECD Model but present in the UN Model. Under this, furnishing of services (including consultancy) through employees or personnel for more than 90 days (or 183 days in some treaties) within any 12-month period constitutes a PE.

Real-Life Example: A UK-based IT consulting firm deputes engineers to a client in Bengaluru. If they work in India for more than 90 days within any 12-month period, the UK firm has a Service PE in India, and fees attributable to such services become taxable in India.

3.4Construction PE

Under most of India's DTAAs, a building site, construction, assembly, or installation project constitutes a PE if it lasts more than 6 months (UN Model / India's approach) or 12 months (OECD Model). Supervisory activities are included.

3.5 Significant Economic Presence (SEP) — Digital PE

India introduced SEP via Section 9(1)(i) Explanation 2A through Finance Act, 2018. Under SEP, a non-resident's business connection with India is established if: (a) transactions exceed INR 2 Crore, or (b) systematic and continuous business soliciting with 3 Lakh+ users in India. However, SEP under domestic law does not override DTAA provisions.

Type of PE	Key Condition	Example
Fixed Place PE	Fixed place through which business is carried on	Branch office of a US bank in Mumbai
Agency PE	Dependent agent habitually concluding contracts	Exclusive Indian distributor for a foreign company
Construction PE	Site/project exceeding treaty threshold period	Japanese firm building a dam in India > 6 months
Service PE	Services rendered for specified period in India	UK consultancy providing services > 90 days
Virtual PE / SEP	Significant Economic Presence without physical setup	US streaming platform with Indian subscribers

4. Landmark Case Laws

Morgan Stanley & Co. Inc. v. CIT [2007] 292 ITR 416 (Supreme Court of India)

FACTS: Morgan Stanley (US) outsourced back-office and support services to its wholly owned subsidiary MSAS in India. The issue: whether MSAS constituted a PE of Morgan Stanley, and whether separate profit attribution was warranted for stewardship activities.

HELD: The Supreme Court held that where an overseas entity performs stewardship activities in India beyond outsourced work, a PE may be constituted. However, where MSAS is remunerated on an arm's length basis, no further profits need to be attributed to the PE — a landmark ruling on the interaction between PE and transfer pricing.

Formula One World Championship Ltd. v. CIT [2017] 394 ITR 80 (Supreme Court of India)

FACTS: Formula One (UK) granted a license to Jaypee Sports International (India) to organize a Formula 1 race at Buddh International Circuit, Greater Noida. The Revenue argued that the circuit and infrastructure constituted a Fixed Place PE of Formula One in India.

HELD: The Supreme Court held that the Buddh International Circuit constituted a Fixed Place PE of Formula One, as it was placed exclusively at their disposal for the race. Income from exploitation of the event in India was taxable as business income attributable to the PE — a landmark on 'place of business at disposal' test

DIT v. Nokia Networks OY [2012] 358 ITR 259 (Delhi High Court)

FACTS: Nokia Networks OY (Finland) provided technical and network maintenance services to Indian telecom operators, partly from Finland and partly through deputed employees in India. The issue: existence of a Service PE under the India-Finland DTAA..

HELD: The Delhi High Court held that Nokia had a Service PE in India as its employees were present in India for more than 183 days. The income attributable to the Indian PE was chargeable to tax in India. The test is not merely physical presence, but actual conduct of business through the PE.

Rolls Royce Plc. v. DDIT [2011] 339 ITR 147 (Delhi High Court)

FACTS: Rolls Royce (UK) had a liaison office in India with resident staff promoting its products and maintaining customer relationships. The DIT alleged it constituted a PE since activities went beyond mere information gathering.

HELD: The Delhi HC held that since Indian staff aided in conclusion of contracts — not merely preparatory or auxiliary — the liaison office constituted a Fixed Place PE. Functional analysis of a liaison office's activities is critical to determining PE status — preparatory/auxiliary exceptions must be strictly construed.

SET Satellite (Singapore) Pte. Ltd. v. DDIT [2008] 307 ITR 205 (Bombay High Court)

FACTS: SET Satellite (Singapore) beamed television signals to India without any physical setup. Star India Pvt. Ltd. was appointed to sell advertising airtime on its behalf.

HELD: The Bombay HC held that Star India was an independent agent acting in the ordinary course of its own business and was NOT a Dependent Agent PE of SET Satellite, as it was not 'exclusively or almost exclusively' devoted to the foreign enterprise — a key test for dependent agency PE.

5. BEPS & PE Amendments in India

The OECD's BEPS Project — particularly Action Plan 7 ('Preventing Artificial Avoidance of PE Status') — significantly overhauled the PE concept globally. India, as a member of the OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, has incorporated these changes through domestic legislation and the Multilateral Instrument (MLI).

BEPS Action Plan	Impact on PE Provisions in India
Action 1 — Digital Economy	Introduces SEP concept; India enacted Equalisation Levy (2016) and SEP via Finance Act 2018
Action 7 — Artificial PE Avoidance	Narrowed exceptions for commissionaire arrangements; Anti-fragmentation rule introduced
Action 6 — Treaty Abuse	Principal Purpose Test (PPT) and LOB clauses incorporated via MLI in India's CTAs
Action 13 — CbCR	Country-by-Country Reporting rules (Section 286, ITA) for MNEs operating through PEs
MLI — Multilateral Instrument	India ratified MLI in 2019; modifies covered tax agreements to implement BEPS PE changes

5.1 Multilateral Instrument (MLI) and India

India ratified the MLI on 25 June 2019. The MLI modifies India's covered tax agreements to introduce the Principal Purpose Test (PPT), a minimum standard to prevent treaty shopping. Under the PPT, treaty benefits may be denied if obtaining those benefits was one of the principal purposes of a transaction or arrangement.

Real-Life Example: A Mauritian holding company (Mauritius Co.) holds shares in an Indian company solely to avail the capital gains tax exemption under the India-Mauritius DTAA. Post-MLI, if the Revenue demonstrates that a principal purpose of the Mauritius structure was treaty benefit, the PPT clause can deny those benefits — exposing gains to tax in India.

6. Attribution of Profits to PE

Once a PE is established, the next critical question is: how much of the enterprise's global profits can India tax? Article 7 of the OECD Model Convention adopts the 'Authorised OECD Approach' (AOA), which treats a PE as if it were a distinct and separate enterprise dealing with the rest of the entity at arm's length.

- Adoption of the Functionally Separate Entity (FSE) approach for attribution.
- A PE is taxed on profits it 'would have made' had it been a separate enterprise.
- Transfer pricing rules (Sections 92–92F) apply to transactions between the PE and head office.
- Force of Attraction Rule under some treaties allows India to tax income not directly attributable to the PE, if it relates to similar goods/services.

REAL-LIFE EXAMPLE — Attribution in Software Services

A US-based software company establishes a PE in Hyderabad through deputed engineers who customise and implement enterprise software for Indian clients. The PE generates revenues of USD 5 million. US Co. claims development and IP creation happen in the US and only a minor portion of profit should be attributed to the India PE. The tax officer applies the AOA — conducting a FAR (Functions, Assets, Risks) analysis — and attributes 35% of India-related profits to the PE, making them taxable in India.

7. Compliance & Practical Considerations

7.1 Registration, PAN, and Return Filing

IA non-resident entity with a PE in India must obtain a Permanent Account Number (PAN) under Section 139A and file a return of income under Section 139(1), disclosing income attributable to the PE. Failure to obtain PAN triggers a higher TDS rate of 20% under Section 206AA.

7.2 Withholding Tax (TDS) Implications

Payments made by Indian residents to non-residents with PEs in India are subject to TDS (Sections 194C, 194J, 195). The non-resident may apply for a lower/nil deduction certificate under Section 197. Failure to withhold invites disallowance of the payer's expenditure (Section 40(a)(i)) and penalty proceedings.

7.3 Transfer Pricing Compliance

Transactions between a foreign head office and its Indian PE are treated as 'international transactions' under Section 92B, triggering mandatory transfer pricing documentation and annual reporting in Form 3CEB. Failure to maintain contemporaneous documentation results in severe penalties under Section 271G (2% of transaction value).

7.4 Equalisation Levy

India introduced the Equalisation Levy (EL) in 2016 — 6% on online advertising services, extended in 2020 to 2% on e-commerce supply by non-residents, subject to certain exemptions. This specifically targets digital businesses without a PE in India.

Compliance Area	Legal Provision	Consequence of Non-Compliance
PAN Obtention	Section 139A, ITA	Higher TDS rate of 20% (Section 206AA)
Return Filing	Section 139(1), ITA	Penalty u/s 271F + interest u/s 234A/B/C
TDS Deduction	Section 195/197, ITA	Disallowance u/s 40(a)(i) + penalty
TP Documentation	Section 92D, ITA	Penalty of 2% of transaction value (Sec. 271G)
CbCR Filing	Section 286, ITA	Penalty INR 5,000–50,000 per day

8. Recent Developments & Way Forward

The PE landscape in India continues to rapidly evolve:

- Pillar One of the OECD/G20 Two-Pillar Solution (2021) seeks to reallocate profits of the largest MNEs to market jurisdictions like India irrespective of physical PE, potentially superseding traditional PE rules.
- Pillar Two introduces a Global Minimum Tax (GMT) of 15%, which India is expected to implement, altering tax calculus for PE-based structures.
- Finance Act 2023 widened the scope of royalties and FTS provisions under Section 9, expanding taxability of non-resident income even without a PE.
- Advance Pricing Agreements (APAs) — both Unilateral and Bilateral — have emerged as a reliable mechanism for MNEs to obtain certainty on PE attribution and transfer pricing.
- In Engineering Analysis Centre of Excellence Pvt. Ltd. v. CIT [2021] 432 ITR 471 (SC), the Supreme Court clarified the law on payment for use of computer software, impacting characterisation of income for non-residents.

9. Conclusion

Permanent Establishment remains the cornerstone of international business taxation, serving as the gateway that determines when and how India can tax the profits of foreign enterprises. The interplay between India's domestic provisions under the ITA, its extensive DTAA network, OECD/UN Model Conventions, and the transformative BEPS project creates a complex but fascinating legal landscape.

As global business models grow increasingly digital and borderless, the traditional PE concept anchored in physical presence is under immense pressure. India has proactively responded with SEP, the Equalisation Levy, and the MLI. Pillar One and Two solutions may ultimately redefine the very relevance of PE in global taxation.

For practitioners, businesses, and policymakers, a nuanced understanding of PE — its types, attribution rules, compliance obligations, and evolving jurisprudence — is indispensable. The cases analysed highlight that PE determination is invariably a fact-intensive inquiry demanding careful functional analysis and attention to the conduct of parties.

KEY TAKEAWAYS

1. PE is the primary threshold for taxing foreign business profits in India.
2. Both domestic law (Section 9, ITA) and DTAA provisions are simultaneously relevant.
3. Multiple PE types exist — Fixed Place, Agency, Service, Construction, and Digital/SEP.
4. BEPS Action Plan 7 and the MLI have significantly tightened PE rules globally.
5. Attribution of profits to PE requires a FAR-based functional analysis.
6. Compliance obligations are extensive and penalties for non-compliance are severe.
7. Emerging Pillar One/Two solutions will further transform PE-based taxation.

REFERENCES

1. Income Tax Act, 1961 — Sections 9, 44DA, 92–92F, 115A, 139, 195, 206AA, 271F, 271G, 286.
2. OECD Model Tax Convention on Income and on Capital, 2017.
3. UN Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries, 2021.
4. OECD/G20 BEPS Project — Final Reports (2015), Action Plans 1, 6, 7, 13.
5. Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Measures to Prevent BEPS (MLI), 2016.
6. Morgan Stanley & Co. Inc. v. Commissioner of Income Tax [2007] 292 ITR 416 (SC).
7. Formula One World Championship Ltd. v. CIT [2017] 394 ITR 80 (SC).
8. DIT v. Nokia Networks OY [2012] 358 ITR 259 (Delhi HC).
9. Rolls Royce Plc. v. DDIT [2011] 339 ITR 147 (Delhi HC).
10. SET Satellite (Singapore) Pte. Ltd. v. DDIT [2008] 307 ITR 205 (Bombay HC).
11. Engineering Analysis Centre of Excellence Pvt. Ltd. v. CIT [2021] 432 ITR 471 (SC).
12. CBDT, Report of the Expert Committee on Attribution of Profits to PE in India, 2019.
13. Klaus Vogel on Double Taxation Conventions (4th Edition), Wolters Kluwer, 2015.
14. Philip Baker, Double Taxation Conventions and International Tax Law, Sweet & Maxwell.

ભારતમાં દરિયાઈ કાયદો

MARITIME LAW IN INDIA

MAYUR PURANVAIRAGI
LL.B. SEM-4

ભારત એક વિશાળ દરિયાકાંઠો ધરાવતો દેશ છે, જેના આશરે ૭૫૦૦ કિ.મી. લાંબા કિનારા પર વેપાર, માછીમારી, બંદરો અને આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યની મહત્વપૂર્ણ પ્રવૃત્તિઓ ચાલે છે. આ તમામ પ્રવૃત્તિઓને નિયમિત અને સુરક્ષિત બનાવવા માટે “દરીયાઈ કાયદા” અથવા Maritime Laws અત્યંત જરૂરી બને છે. દરિયાઈ કાયદા માત્ર જહાજ અને સમુદ્રી વેપાર સુધી સીમિત નથી, પરંતુ તેમાં પર્યાવરણ સંરક્ષણ, દરિયાઈ સુરક્ષા, તસ્કરી વિરોધી પગલાં, દરિયાઈ સીમા નિર્ધારણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોનો પણ સમાવેશ થાય છે. ભારતના આર્થિક વિકાસમાં સમુદ્રી માર્ગોનો મોટો ફાળો છે, કારણ કે દેશના કુલ વિદેશી વેપારનો મોટો ભાગ સમુદ્રી માર્ગ દ્વારા થાય છે. તેથી દરિયાઈ કાયદાઓ દેશની આર્થિક સુરક્ષા અને વ્યૂહાત્મક હિતો સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે. કાનૂનના વિદ્યાર્થીઓ અને વકીલો માટે આ વિષય સમજવો ખૂબ જ આવશ્યક છે, કારણ કે આવનારા સમયમાં મેરિટાઈમ ક્ષેત્રમાં કાનૂની કારકિર્દીની વિશાળ શક્યતાઓ છે.

ભારતમાં દરિયાઈ કાયદાની શરૂઆત બ્રિટિશ શાસનકાળથી જોવા મળે છે. અંગ્રેજ શાસન દરમિયાન જહાજરાની અને વેપારને નિયમિત કરવા માટે અનેક કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા હતા, જેમાંથી ઘણા કાયદાઓ સ્વતંત્રતા પછી પણ અમલમાં રહ્યા. બ્રિટિશ કાળમાં Admiralty Courtsની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી, જે દરિયાઈ વિવાદોનું નિરાકરણ કરતી હતી. સ્વતંત્રતા પછી ભારત સરકારે આ ક્ષેત્રમાં સુધારા કરીને પોતાના હિતોને ધ્યાનમાં રાખીને નવા કાયદાઓ અમલમાં મૂક્યા. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ૧૯૮૨માં સ્વીકારાયેલ United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) એ પણ ભારતના દરિયાઈ કાયદા પર મહત્વપૂર્ણ અસર પાડી છે. ભારત UNCLOSનો હસ્તાક્ષર કરનાર દેશ હોવાથી તેને આંતરરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ નિયમોનું પાલન કરવું ફરજિયાત છે. આ રીતે ઇતિહાસથી આજ સુધી ભારતના દરિયાઈ કાયદામાં સતત વિકાસ જોવા મળે છે.

ભારતમાં દરિયાઈ ક્ષેત્રનું મુખ્ય નિયંત્રણ Ministry of Ports, Shipping and Waterways દ્વારા થાય છે, જે બંદરો, જહાજરાની અને આંતરિક જળમાર્ગોના વિકાસ અને સંચાલન આ મંત્રાલય હેઠળ વિવિધ સત્તાઓ અને બોર્ડ કાર્ય કરે છે, જે બંદરોનું આધુનિકીકરણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણો મુજબ વ્યવસ્થાપન સુનિશ્ચિત કરે છે. ભારતના મોટા બંદરો જેમ કે Jawaharlal Nehru Port અને Kandla Port દેશના વેપારમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. આ બંદરોને લગતા કાયદાઓમાં Port Authorities Act અને Major Port Authorities Act જેવા અધિનિયમોનો સમાવેશ થાય છે. બંદરોમાં સલામતી, કરાર, શુલ્ક, આયાત-નિકાસ અને મજૂરી સંબંધિત મુદ્દાઓ દરિયાઈ કાયદાની જદમાં આવે છે. વકીલો માટે બંદર સંબંધિત વિવાદો, કરાર ભંગ, વીમા દાવા અને માલસામાનની નુકશાની જેવા કેસોમાં વિશેષ તક ઉપલબ્ધ થાય છે.

ભારતનો Merchant Shipping Act 1958 દરિયાઈ કાયદાનો આધારસ્તંભ ગણાય છે. આ કાયદો જહાજોની નોંધણી, જહાજમાલિકોની જવાબદારી, જહાજકર્મચારીઓના હકો, સુરક્ષા ધોરણો અને દરિયાઈ અકસ્માતોની તપાસ વિશે જોગવાઈ કરે છે. આ અધિનિયમ અંતર્ગત જહાજોની સમુદ્રી લાયકાત, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય નિયમોનું પાલન જરૂરી બને છે. કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ માટે આ અધિનિયમનું અભ્યાસ કરવો અત્યંત જરૂરી છે .

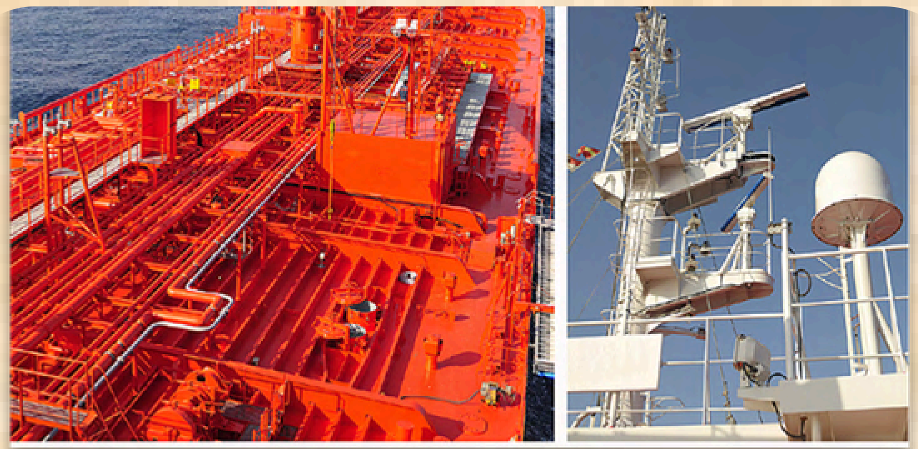

કારણ કે તે પ્રેક્ટિકલ મેરિટાઈમ કાયદાની પાયાની સમજ આપે છે. વકીલો માટે જહાજ દુર્ઘટના, ક્રૂ સભ્યોના વેતન વિવાદો અને મરીન ઇન્સ્યોરન્સ સંબંધિત કેસોમાં આ અધિનિયમ ઉપયોગી સાબિત થાય છે.

દરિયાઈ સીમાઓને લગતો Territorial Waters, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone and Other Maritime Zones Act 1976 પણ અત્યંત મહત્વનો કાયદો છે. આ અધિનિયમ ભારતની સમુદ્રી સીમાઓ નક્કી કરે છે અને Territorial Waters, Contiguous Zone તથા Exclusive Economic Zone (EEZ) અંગે જોગવાઈ કરે છે. EEZ વિસ્તારમાં ભારતને કુદરતી સંપત્તિનો ઉપયોગ કરવાનો વિશેષ અધિકાર મળે છે, જે આર્થિક રીતે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. આ કાયદા દ્વારા ભારત પોતાની સમુદ્રી સંપત્તિ અને સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરે છે. વકીલો માટે દરિયાઈ સીમા વિવાદો, તેલ-ગેસ સંશોધન અને માછીમારી સંબંધિત કેસોમાં આ કાયદાની સમજ જરૂરી છે.

ભારતના દરિયાઈ કાયદા પર આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાનો પણ ભારે પ્રભાવ છે. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) અનુસાર દેશોને પોતાની સમુદ્રી સીમાઓ અને અધિકારો નક્કી કરવાનો અધિકાર છે, સાથે જ તેમને આંતરરાષ્ટ્રીય નૌકાચલન સ્વતંત્રતા જાળવવાની ફરજ છે. ભારતે આ સંમતિ સ્વીકારી હોવાથી તેને આંતરરાષ્ટ્રીય નૌકાવ્યવહારના નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે. આ કાયદા હેઠળ દરિયાઈ પર્યાવરણ રક્ષણ, સમુદ્રી વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અને વિવાદ નિવારણની જોગવાઈઓ છે. આંતરરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ વિવાદો International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) સમક્ષ લઈ જવાય છે. કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં દરિયાઈ કાયદાની સમજ આવશ્યક છે.

ભારત સરકાર દરિયાઈ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે અનેક યોજનાઓ ચલાવે છે, જેમ કે Sagarmala Programme, જેના દ્વારા બંદરોનું આધુનિકીકરણ અને લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચ ઘટાડવાનો પ્રયાસ થાય છે. આ યોજના હેઠળ તટીય વિસ્તારોમાં રોજગાર અને ઉદ્યોગ વિકાસને પ્રોત્સાહન મળે છે. દરિયાઈ કાયદા દ્વારા વેપારીઓને કાનૂની સુરક્ષા અને પારદર્શક વ્યવસ્થા મળે છે, જેના કારણે વિદેશી રોકાણ વધે છે. માછીમારો માટે પણ કાયદા દ્વારા સુરક્ષા અને હિતોની જોગવાઈ છે. પર્યાવરણ સંરક્ષણ માટે પ્રદૂષણ નિયંત્રણ કાયદા અમલમાં છે. આ રીતે દરિયાઈ કાયદા દેશના આર્થિક અને સામાજિક વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપે છે.

દરિયાઈ કાયદામાં વકીલની ભૂમિકા અને અધ્યાસનો ક્ષેત્ર

- વકીલો માટે દરિયાઈ કાયદો એક વ્યાપક અને લાભજનક ક્ષેત્ર છે
- કરાર તૈયારી અને આધુનિયમોનો સલાહ આપવું
- જહાજોના દુર્ઘટનાઓમાં કાર્યવાહી અને પ્રતિનિધિત્વ
- બીમા દાવાઓ પર કાનૂની સલાહ પ્રદાન
- આંતર્રાષ્ટ્રીય શિપિંગ વાતચીત અને મધ્યસ્થતા
- દરિયાઈ પણ્યવહન આધુનિયમો અનુસાર નાણાકીય દાવા
- પર્યાવરણીય અને આર્થિક કાયદો સાથે સંબંધ

સરકારી સહાય અને સમર્થન યોજનાઓ

- શીપિંગ મિશન જહાજોના વિકાસ અને નેવિગેશન માટે
- પોર્ટ ધરમા યોજના બંદરોનો વિકાસ કરે છે
- આર્થિક સહાય નાના જહાજ માલિકોને પ્રદાન કરવામાં આવે છે
- રજીસ્ટ્રેશન કાર્યાલયમાં અરજી કરવી જરૂરી છે
- શીપિંગ મિશન સાથે સમપર્કન કરવું પડે છે
- આર્થિક માપદંડોને પૂર્ણ કરવું આવશ્યક છે
- સહાયક દસ્તાવેજો તૈયાર રાખવા જોઈએ
- સમય સીમા અમલમાં હોય છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ

મહત્વપૂર્ણ આધુનિયમોઅને નિયમો

આધુનિયમ	મુખ્ય હેતુ
MERCHANT SHIPPING ACT, 1958	દરિયાઈ વેપાર નિયમન અને જહાજો સંચાલન
SHIP DUMPING ORDINANCE, 1971	દરિયાઈ પર્યાવરણ સંરક્ષણ
INDIAN PORTS ACT, 1908	બંદર સંચાલન અને બંદર નીતિ
SOLAS CONVENTION	જહાજ સુરક્ષા અને મર્યાદા
UNCLOS, 1982	આંતર્રાષ્ટ્રીય દરિયાઈ કાયદો અને અધિકાર
CARRIAGE OF GOODS BY SEA ACT	માલ વહન કાયદો અને જવાબદારી
LABOUR CONVENTION, 2006	ક્રૂ સુરક્ષા અધિકાર અને મજૂર નીતિ

કાનૂની પ્રક્રિયાઓ અને અપીલો

દરીયાઈ કાયદા (Maritime Law) એ એવા કાયદાઓનો સમૂહ છે જે સમુદ્ર, જહાજરાણી, દરિયાઈ વેપાર, બંદરો અને આંતરરાષ્ટ્રીય જળપ્રદેશ સંબંધિત હકો-ફરજો અને વિવાદોને નિયંત્રિત કરે છે. ભારતમાં આ ક્ષેત્રનું નિયંત્રણ મુખ્યત્વે The Admiralty (Jurisdiction and Settlement of Maritime Claims) Act, 2017, The Merchant Shipping Act, 1958અને The Maritime Zones Act, 1976 જેવા કાયદાઓ દ્વારા થાય છે. આ કાયદાઓ દ્વારા ભારતના પ્રાદેશિક જળપ્રદેશ (Territorial Waters), વિશિષ્ટ આર્થિક ઝોન (EEZ), જહાજોની નોંધણી, દરિયાઈ અકસ્માત, માલવહન કરાર, જહાજની ધરપકડ (Arrest of Ship) અને વળતર જેવી બાબતો નક્કી કરવામાં આવે છે.

કાનૂની પ્રક્રિયા (Legal Procedure) અંગે વાત કરીએ તો, જો દરિયામાં અકસ્માત, માલની નુકસાન, ભાડું (Freight) ન ચૂકવવું, કે જહાજની ટક્કર જેવા વિવાદ ઉભા થાય તો સંબંધિત પક્ષ એડમિરલ્ટી જ્યુરિસ્ડિક્શન ધરાવતા હાઈકોર્ટમાં દાવો (Maritime Claim) દાખલ કરી શકે છે. અદાલત જરૂર જણાય તો જહાજને અસ્થાયી રીતે અટકાવવાનો (Arrest) હુકમ આપી શકે છે જેથી દાવેદારનો હિત સુરક્ષિત રહે. ત્યારબાદ નોટિસ, પુરાવા, દલીલો અને સુનાવણીની નિયમિત નાગરિક પ્રક્રિયા ચાલે છે અને અંતે અદાલત ચુકાદો આપે છે. આ પ્રક્રિયા નાગરિક દાવાની જેમ હોય છે, પરંતુ સમુદ્રી કાયદાની વિશિષ્ટતાઓને ધ્યાનમાં રાખી ખાસ નિયમો લાગુ પડે છે.

અંતમાં, દરિયાઈ કાયદો માત્ર વેપાર અને જહાજરાણી પૂરતો મર્યાદિત નથી, પરંતુ તે પર્યાવરણ સુરક્ષા, સમુદ્રી પ્રદૂષણ નિયંત્રણ, માછીમારીના અધિકારો અને આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારને પણ આવરી લે છે. કાનૂની પ્રક્રિયામાં દાવો દાખલ કરવાથી લઈને અંતિમ ચુકાદા સુધીની દરેક કડીમાં વિશેષ જ્ઞાન જરૂરી હોય છે, તેથી આ ક્ષેત્ર કાનૂનના વિદ્યાર્થીઓ અને એડવોકેટ માટે મહત્વપૂર્ણ અને વિશિષ્ટ અભ્યાસ ક્ષેત્ર માનવામાં આવે છે.

નિષ્કર્ષ

અંતમાં કહી શકાય કે ભારતના દરિયાઈ કાયદા દેશની આર્થિક સુરક્ષા, આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અને પર્યાવરણ સંરક્ષણ માટે અતિ મહત્વપૂર્ણ છે. કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ માટે આ વિષય ભવિષ્યમાં વિશેષતા મેળવવા માટે ઉત્તમ ક્ષેત્ર છે, કારણ કે મેરિટાઈમ લૉમાં નિષ્ણાત વકીલોની માંગ વધતી જાય છે. દરિયાઈ કરાર, મરીન ઇન્સ્યોરન્સ, શિપિંગ વિવાદો અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર સંબંધિત કેસોમાં વિશાળ પ્રેક્ટિસ ક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ છે. ભારતના વિકસતા બંદરો અને વૈશ્વિક વેપાર સાથે મેરિટાઈમ કાયદાનું મહત્વ સતત વધી રહ્યું છે. તેથી કાનૂનના અભ્યાસમાં દરિયાઈ કાયદાનો સમાવેશ વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવસાયિક રીતે મજબૂત બનાવે છે. વકીલો માટે આ ક્ષેત્ર આવનારા સમયમાં સારા કારકિર્દી અને વિશેષતા માટે ઉત્તમ તક પ્રદાન કરે છે.

LEAKY PIPELINE – પ્રતિભાનું ગળતર

"THE LEAKY PIPELINE : FROM CLASSROOMS TO COURTROOMS"

MUNSHIFA SOLANKI
LL.B. SEM-4

"જ્યારે હું લો કૉલેજના દરવાજામાં પ્રવેશ કરું છું, ત્યારે મારું સપનું માત્ર કાયદાની ડિગ્રી મેળવવાનું નથી, પણ કોર્ટરૂમની એ ગરિમાપૂર્ણ લડાઈનો હિસ્સો બનવાનું છે જેને આપણે 'લિટીગેશન' કહીએ છીએ. લો સ્કૂલમાં આપણી વાર્તા સમાનતાની છે. આજે ભારતમાં લગભગ ૪૦-૪૫% લો સ્ટુડન્ટ્સ મહિલાઓ છે. અમે સાથે ભણીએ છીએ, સમાન કાયદાઓ ભણીયે છીએ અને સમાન મૂટ-કોર્ટમાં દલીલો કરીએ છીએ.

પરંતુ, વાસ્તવિકતા એ છે કે કૉલેજમાં જે છોકરીઓ ગોલ્ડ મેડલ લાવે છે, તેમાંથી ઘણી કોર્ટના મેદાનમાં લાંબો સમય ટકી શકતી નથી. લિટીગેશન એ માત્ર કાયદાનું જ્ઞાન નથી, પણ એક એવી કળા છે જેમાં મહિલાઓને સતત પોતાની જાત સાબિત કરવી પડે છે. આ લેખ એ જ સંઘર્ષની વાત છે જે પુસ્તકોમાં નથી લખાયેલી." [1]

લિટીગેશનમાં અધવચ્ચેથી છૂટતો સાથ: આંકડાકીય રીતે જોઈએ તો, લો સ્કૂલ પછી લિટીગેશનમાં પ્રવેશતી મહિલાઓની સંખ્યામાં મોટો ઘટાડો જોવા મળે છે. તેને 'લીકી પાઇપલાઇન' (Leaky Pipeline) કહેવાય છે.
સામાજિક દબાણ: ભારતીય પરિવારોમાં હજુ પણ વકીલાતને 'પુરુષોનું ક્ષેત્ર' માનવામાં આવે છે.[2]

લગ્ન અને કરિયર: ઘણી હોંશિયાર મહિલા વકીલો લગ્ન પછી પ્રેક્ટિસ છોડી દે છે કારણ કે લિટીગેશનમાં શરૂઆતના વર્ષોમાં આર્થિક સ્થિરતા હોતી નથી.

કોર્ટરૂમનું વાતાવરણ અને પિતૃસત્તાક માનસિકતા (MALE DOMINATED PROFESSION)

> "કોર્ટરૂમ એ માત્ર ન્યાયનું મંદિર નથી, પણ એક સામાજિક રણમેદાન પણ છે. મહિલા વકીલોએ અવારનવાર પક્ષપાતી ટિપ્પણીઓનો સામનો કરવો પડે છે."

ક્લાયન્ટનો અભિગમ: મોટાભાગના ક્લાયન્ટ્સ એવું માને છે કે 'ક્રિમિનલ કેસ' કે 'જટિલ પ્રોપર્ટી કેસ' માં પુરુષ વકીલ જ વધુ આક્રમક દલીલ કરી શકશે.

નેટવર્કિંગની મર્યાદા: વકીલાતમાં 'કોન્ટેક્ટ્સ' બહુ મહત્વના છે. પુરુષ વકીલો કોર્ટ પછી મોડી રાત સુધી કેન્ટીન કે ક્લબમાં નેટવર્કિંગ કરી શકે છે, જ્યારે મહિલાઓને સુરક્ષા અને ઘરની જવાબદારીને કારણે આ તક મળતી નથી.

સન્માનનો સંઘર્ષ: ઘણીવાર મહિલા વકીલોને 'બહેન' કે 'મેડમ' કહીને નબળી પાડવામાં આવે છે, જ્યારે પુરુષો માટે 'સર' કે 'વિદ્વાન વકીલ' શબ્દો સહજતાથી વપરાય છે."લિટીગેશન (કોર્ટ પ્રેક્ટિસ) માં મહિલાઓની ભાગીદારી માત્ર સંખ્યાનો વિષય નથી, પણ ન્યાયની ગુણવત્તાનો વિષય છે. જ્યારે આપણે ડેટા પર નજર કરીએ છીએ, ત્યારે સમજાય છે કે સફર કેટલી લાંબી છે.[3]

ડેટા વિશ્લેષણ - કાનૂની વ્યવસાયમાં મહિલાઓ

"આંકડાકીય રીતે જોઈએ તો, મહિલાઓનો કાનૂની પ્રવાસ એક 'પિરામિડ' જેવો છે, જે ઉપર જતાં સાંકડો થતો જાય છે. નીચેનો ચાર્ટ આ વાસ્તવિકતાને સ્પષ્ટ કરે છે:"

- લૉ સ્કૂલ એડમિશન (LLB) ૪૫%
- લોઅર જ્યુડિશિયરી (સીધી ભરતી) ૨૮% - ૩૫%
- એક્ટિવ લિટીગેશન (વકીલાત) ૧૫%
- હાઈકોર્ટ જજ ૧૩% - ૧૪%
- સુપ્રીમ કોર્ટ જજ ૩.૧%

"જયારે લો સ્કુલ માં ૪૫% મહિલાઓ હોય, ત્યારે સુપ્રીમ કોર્ટમાં માત્ર ૩.૧% મહિલા જજ કેમ? આ તફાવત દરશાવે છે કે વકીલાત અને ન્યાયતંત્ર ના ઉચ્ચ હોદ્દા સુધી પહોચતા તેમના માર્ગ માં અનેક સામાજિક અને વ્યવસાયિક અવરોધો આવે છે. આ "leaky pipeline" ને રોકવી એ સમય ની માંગ છે.[4]

પ્રેરણાના સ્ત્રોત (Beacons of Hope):

લિટીગેશનના મેદાનમાં જે મહિલાઓએ નામ બનાવ્યું છે, તેઓ આપણા માટે ઉદાહરણ છે:

જસ્ટિસ બી.વી. નાગરત્ના:
તેઓ ૨૦૨૭ માં ભારતના પ્રથમ મહિલા ચીફ જસ્ટિસ બનવાના છે. તેમની કારકિર્દી પણ લિટીગેશનથી જ શરૂ થઈ હતી.

ગુજરાતની લોઅર જ્યુડિશિયરીમાં મહિલાઓનો પાસ રેટ ઘણો ઊંચો છે, જે સાબિત કરે છે કે જો સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ અને પારદર્શક પદ્ધતિ હોય, તો મહિલાઓ મેદાન મારી જાય છે.[5]

ભારતીય બાર કાઉન્સિલમાં નોંધાયેલા કુલ વકીલોમાં મહિલાઓનો હિસ્સો ધીમે ધીમે વધીને ૧૫% થી ૨૦% ની વચ્ચે પહોંચ્યો છે.

સ્વતંત્ર ચેમ્બર્સ ચલાવતી મહિલાઓની સંખ્યામાં છેલ્લા દાયકામાં વધારો થયો છે. કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ *(NALSA)* માં મહિલા વકીલોની સક્રિયતા પુરુષો જેટલી જ જોવા મળે છે."

રસ્તો ક્યાં છે? (The Road Ahead)

- બદલાવ લાવવાની જવાબદારી આપણી પેઢીની છે.
- કોર્ટમાં મહિલા વકીલોએ એકબીજાને ટેકો આપવો જોઈએ.
- માત્ર ડિગ્રી પુરતી નથી, પરંતુ આ વ્યવસાય માં આગળ વધવા માટે વ્યહારું જ્ઞાન(practical knowledge) અને પડકારો સામે ટકીરેહવાની હિંમત હોવી જરૂરી છે.
- સિનિયર એડવોકેટ્સે મહિલા જુનિયર્સને વધુને વધુ તક આપવી જોઈએ અને તેમને નેતૃત્વ માટે તૈયાર કરવી જોઈએ.

ક્યારેય એવું ન માનો કે આ ક્ષેત્ર તમારા માટે નથી. તમારો ગાઉન (કાળો કોટ) એ માત્ર યુનિફોર્મ નથી, પણ તમારી તાકાત છે.

નિષ્કર્ષ: આવતીકાલ નો માર્ગ

"વર્ગખંડની પાટલી પરથી કોર્ટરૂમની પ્રેક્ટિસ સુધીની સફર પડકારજનક હોવા છતાં અત્યંત ગૌરવશાળી છે. જયારે વધુ મહિલાઓ Litigation પસંદ કરશે, ત્યારે ન્યાયતંત્ર વધુ સર્વગ્રાહી અને સક્ષમ બનશે"

હજારો માઈલ ની સફર પેહલા ડગલા થી શરૂઆત થાય છે,
પણ યાદગાર એ જ બને છે જે છેક સુધી ચાલે છે.

ચાલો, આપણે સાથે મળીને આ લીકી પાઇપલાઇનને બંધ કરીએ અને ન્યાયતંત્રને વધુ સર્વગ્રાહી બનાવીએ.

THE BATTLEFIELD OF JUSTICE: BHAGAVAD GITA AND THE MORAL FOUNDATIONS OF LAW

HAYA DHARMESH SHUKLA

LL.B. SEM-4

The eternal dialogue of the Bhagavad Gita unfolds not merely upon the physical battlefield of Kurukshetra, but within the deeper arena of human conscience, where duty, righteousness, and moral conflict collide. In the profound exchange between Arjuna and Krishna, one witnesses a philosophical inquiry into justice that transcends time and legal systems. Arjuna's hesitation to engage in battle reflects the timeless dilemma faced by individuals entrusted with authority—whether to act in accordance with personal emotions or to uphold a higher duty grounded in justice. Krishna's counsel, rooted in the doctrine of Dharma, illuminates a foundational principle of law: that justice is not merely a mechanical application of rules, but a moral obligation aligned with cosmic order and societal welfare. This idea resonates deeply with the modern conception of law as an instrument not only of governance but of ethical balance.

The Gita elevates the concept of duty above personal inclination, emphasizing Nishkama Karma—the performance of action without attachment to results—as a guiding ideal. In legal philosophy, this mirrors the expectation that judges, lawmakers, and administrators act impartially, unswayed by bias or personal gain. Just as Krishna urges Arjuna to fulfill his Kshatriya Dharma, modern legal systems demand that individuals in positions of power adhere strictly to their constitutional and ethical duties. The rule of law, a cornerstone of contemporary jurisprudence, finds its spiritual antecedent in this insistence on disciplined action governed by righteousness rather than impulse. The Gita thereby provides a moral compass, suggesting that law devoid of ethical grounding risks becoming an instrument of oppression rather than justice.

Furthermore, the Gita's vision of justice is inherently universal and impartial. It does not discriminate based on status, relationship, or consequence; instead, it calls for adherence to truth and duty regardless of personal cost. This aligns with the modern ideal of equality before the law, a principle enshrined in democratic constitutions across the world, including India. Yet, the Gita goes a step further—it internalizes justice, transforming it from an external system of enforcement into an intrinsic virtue. Law, in this sense, is not only to be obeyed but to be embodied. A society guided by such an ethos would not require excessive regulation, for its individuals would act justly out of inner conviction.

At its core, the Bhagavad Gita presents a vision where law and morality are inseparable, where justice is not confined to courtrooms but is lived in every action and decision. It challenges the modern legal mind to look beyond statutes and precedents, urging a return to the ethical roots that give law its legitimacy and purpose. In the battlefield of justice—whether ancient or contemporary—the true victory lies not in conquest, but in the unwavering commitment to righteousness, duty, and the greater good.

વિશ્વ શાંતિ અને માનવ અધિકાર

"આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા વૈશ્વિક શાંતિ અને માનવ અધિકારોના રક્ષણ માટે મજબૂત ઢાલ સમાન છે."

VAISHNAV DEVENDRAKUMAR N.
LL.B. SEM-4

વિશ્વના દેશો વચ્ચે થતા યુદ્ધોને નિયંત્રિત કરવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા છે.
આ કાયદાઓનો મુખ્ય હેતુ યુદ્ધ દરમિયાન માનવતા જાળવવી, નાગરિકોની સુરક્ષા કરવી અને અનાવશ્યક વિનાશ અટકાવવો છે.

1. United Nations ચાર્ટર (UN Charter)

1945માં બનાવાયો.

- કોઈ દેશ બીજા દેશ પર બિનજરૂરી રીતે હુમલો ન કરે તે માટે નિયમો બનાવે છે.
- યુદ્ધ માત્ર બે સ્થિતિમાં માન્ય છે:
- આત્મરક્ષા (Self-Defense)
- UN Security Councilની મંજૂરી.

2. Geneva Conventions

- યુદ્ધ દરમિયાન ઘાયલ સૈનિકો, કેદી સૈનિકો અને નાગરિકોની સુરક્ષા માટે.
- હોસ્પિટલ, ડોક્ટર અને રાહત સંસ્થાઓને હુમલા થી બચાવવા નિયમો.

3. Hague Conventions

- યુદ્ધમાં કયા પ્રકારના હથિયારો ઉપયોગ કરી શકાય તે નક્કી કરે છે.
- નાગરિક વિસ્તાર પર અતિશય હુમલો ન કરવા નિયમો.

4. Rome Statute of the International Criminal Court

- યુદ્ધ અપરાધ (War Crimes), માનવતા વિરોધી ગુનાઓ માટે જવાબદાર લોકોને સજા આપવાની વ્યવસ્થા.
- આ કાયદા હેઠળ કેસોનું નિરાકરણ International Criminal Court માં થાય છે.

5. અન્ય મહત્વના સિદ્ધાંતો

- War Crimes (યુદ્ધ અપરાધ) – નાગરિકો પર હુમલો, કેદીઓને ત્રાસ આપવો.
- Crimes Against Humanity – માનવતા સામેના ગંભીર ગુનાઓ.
- Genocide (નરસંહાર) – કોઈ જાતિ અથવા સમુદાયને નષ્ટ કરવાની કોશિશ.આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાઓમાં યુદ્ધ દરમિયાન ઉપયોગમાં લેવાતા હથિયારો અને યુદ્ધ કરવાની પદ્ધતિઓ વિશે પણ સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન આપવું.
- યુદ્ધ અપરાધ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય

જો કોઈ દેશ, સૈનિક અથવા નેતા આ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે તો તેને "યુદ્ધ અપરાધ" કહેવાય છે. આવા ગુનાઓમાં નાગરિકોની હત્યા, યુદ્ધ કેદીઓ પર અત્યાચાર, નરસંહાર અથવા માનવતા વિરોધી કૃત્યોનો સમાવેશ થાય છે.

આવા ગંભીર ગુનાઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ન્યાયિક વ્યવસ્થા ઉભી કરવામાં આવી છે જેથી જવાબદાર વ્યક્તિઓને કાયદેસર સજા મળી શકે.

મુખ્ય સિદ્ધાંતો

- આંતરરાષ્ટ્રીય માનવતાવાદી કાયદાના ત્રણ મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતો છે:
- માનવતા (Humanity): યુદ્ધ દરમિયાન પણ માનવતા જાળવવી.
- ભેદભાવ (Distinction): સૈનિકો અને નાગરિકો વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ રાખવો.
- પ્રમાણસરતા (Proportionality): અતિશય અને અનાવશ્યક હુમલો ટાળવો.

નિષ્કર્ષ

વિશ્વમાં યુદ્ધોને સંપૂર્ણ રીતે રોકવું મુશ્કેલ છે, પરંતુ આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાઓના કારણે યુદ્ધની ભયાનકતા અને માનવહાનિ ઘટાડવાનો પ્રયાસ થાય છે. જો તમામ દેશો આ નિયમોનું પાલન કરે, તો વૈશ્વિક શાંતિ અને માનવ અધિકારોનું રક્ષણ વધુ મજબૂત બની શકે છે.

ઘરેલું હિંસા : પીડા , કાયદો અને પરિવર્તન

"જયાં પ્રેમ અને સુરક્ષા હોવી જોઈએ, ત્યાં ડર અને પીડા અને પીડા વસે એ ઘર ને સાચું ઘર કહી શકાય ?"

VORA KARISHMA KANTIBHAI,
LL.B. SEM-2

"ઘર એ માનવીનું સૌથી પવિત્ર સ્થાન માનવામાં આવે છે. જયા વ્યક્તિ પ્રેમ સમજુતી અને શાંતિ અનુભવે છે. આવું આપણે માનીએ છીએ. પરંતુ વાસ્તવિકતા ઘણી જુદી પડે છે. કારણ કે કેટલીક વખત એ જ ઘર વ્યક્તિ માટે પીડા, ડર અને અસલામતી તથા અસમજણનું કેન્દ્ર બની જાય છે આમ જયારે ઘરેલુ હિંસા સ્ત્રીઓ તથા બાળકો પર થતાં હત્યાચાર પર જ સિમિત નથી. પરંતુ જયાં પુરુષ વર્ગ પીડિત અને વૃદ્ધ (માતા – પિતા) પર હત્યાચાર ઘણાં આજના યુગમાં વધી રહ્યા છે. તેમજ સમાજ માં આ પ્રશ્નો વ્યાપક પણે ખુબ ચર્ચા માં છે. ઘરેલું હિંસા માત્ર ઝઘડા નથી; તે માનસિક , શારીરિક , આર્થિક અને લાગણીસભર દબાણ છે. આનો પ્રભાવ માત્ર પતિ – પત્ની પર નહિ, પરંતુ બાળકો તથા વૃદ્ધ માતા – પિતા પર પડે છે અને સમાજમાં પણ અસુરક્ષિત સ્થિતિ સર્જાય છે. કેટલાક વિસ્તારોમાં હજુ પણ "પરિવાર ની ઈજ્જત" અને લોકો શું કહેશે ?" જેવી માન્યતાઓ જોવા મળે છે. પરંતુ આવી માન્યતાઓના કારણે પીડિતો મૌન રહે છે. મારો મત એટલો છે કે સમાજ અને પરંપરા બરાબર છે પણ જયારે માનવ અધિકારનનું હનન થાય ત્યારે હિંસા સામે આપણે અવાજ ઉઠાવવો જોઈએ.

શું આપણે માત્ર કાયદા હોવાને લીધે હિંસા અટકાવી શકીએ, કે સમાજની માનસિકતા બદલવી પણ આવશ્યક છે ? ઘરેલું હિંસા એટલે શારીરિક રીતે કોઈ પણ વ્યક્તિ ને આપણે મારપીટ, ઠેસ, ઇજા તથા માનસિક રીતે પણ અપમાન, ધમકી અને અશબ્દ જે માણસને ભાવનાત્મક રીતે અવગણના, ડર સંતાન પર દબાણ દાખ્વીએ છીએ. પણ જયારે વ્યક્તિ અને સમાજ જાગૃત હશે તો કાયદાકીય કાર્યવાહી પણ થઈ શકશે. શું હિંસા લિંગ પર આધાર રાખે છે કે માનવ અધિકારના પ્રશ્નો છે ? માર મત મુજબ, ઘરેલું હિંસા સમાજની સૌથી ગંભીર પરંતુ ઘણીવાર અવગણાયેલી સમસ્યા છે. ઘણીવાર લોકો "આતો ઘરનો મામલો છે." કહીને તેને દબાવી દે છે, જે સંપૂર્ણપણે ખોટું છે. હિંસા કોઇપણ પરિસ્થિતિમાં યોગ્ય નથી. સામાન્ય માન્યતા છે કે પુરુષો હિંસા નો ભોગ બનતા નથી. પરંતુ કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં પુરુષો પણ માનસિક અને આર્થિક દબાણનો સામનો કરે છે. અને તેનો પ્રભાવ ઘરમાં બાળકો પર ઘરેલું હિંસા નો પ્રભાવ સૌથી ગંભીર હોય છે, બાળકોમાં આપણે ડર અને અસુરક્ષા તથા માનસિક તણાવ અને અભ્યાસમાં તેનું ધ્યાન રહેતું નથી, પરિણામે બાળક હિંસક વાતાવરણમાં તેનો ઉછેર થાય છે. ઘણીવાર એ જ વર્તન શીખી જાય છે. તેથી ઘરેલું હિંસા માત્ર વ્યક્તિગત કે લિંગ પર આધારિત નહિ પરંતુ સામાજિક સમસ્યા છે.

*** સમાજ અને પરિવાર ની ભૂમિકા :-**

સમાજમાં કુટુંબો તથા પરિવારોના સ્તરે ખુલ્લા સંવાદો થવા ઘણા જરૂરી છે. તેથી વ્યક્તિમાં મતભેદ એને ભૂલ તેની સમજાય તેથી પરિવાર એક જૂથ થઈને રહી શકે અને શાળાઓમાં બાળકોને પણ સમજાય હિંસા વિશે સમજાય તે માટે જાગૃતિ કાર્યક્રમો થવા જોઈએ અને હેલ્પલાઈન નંબર અને કાઉન્સેલિંગની સુવિધાઓ વધારવી જોઈએ. સમાજ મૌન તોડશે ત્યારે જ પરિવર્તન શક્ય છે. ઘરેલું હિંસા શું છે ? અને ભારત માં આ મુદે ખાસ કાયદો અમલમાં આવ્યો છે. ઘરેલું હિંસા એટલે પરિવારના સભ્ય દ્વારા બીજા સભ્ય પર કરવામાં આવતો કોઇપણ પ્રકારનો અત્યાચાર. Protection of women from Demestic Violence Act, 2005 આ કાયદો ખાસ કરીને સ્ત્રીઓની સુરક્ષા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે. અને તેમને કાનૂની રક્ષણ આપે છે કાનૂની સુરક્ષાઓ અને જોગવાઈઓ :- ઘરેલું હિંસા સામે કાયદા હેઠળ પીડિતને નીચે મુજબની સુરક્ષા મળે છે. જે મુકે (૧) રક્ષણનો આદેશ (Protection order) (૨) નિવાસનો અધિકાર (૩) આર્થિક સહાય (૪) કાઉન્સેલિંગ અને કાનૂની મદદ અને જયારે અપરાધ ઘણો મોટો બની જાય છે ત્યારે ગંભીર કેસોમાં ભારતીય દંડસંહિતા અને હાલની Bhartiya Nyaya Sanhita, 2023 હેઠળ પણ કાર્યવાહી થઈ શકે છે.

વ્યક્તિગત પ્રતિબંધ :-

આ વિષય પર લખતાં મને લાગ્યું કે ઘરેલું હિંસા માત્ર એક કાનૂની મુદો નથી, પરંતુ માનવતા સાથે જોડાયેલ પ્રશ્ન છે. ઘણીવાર પીડિત વ્યક્તિ બોલી શક્તિ નથી. કારણ કે, તેને પરિવાર તૂટવાનો ભય હોય છે. “ઘર એ સુરક્ષાનું સ્થાન હોવું જોઈએ, પરંતુ જયારે એજ ઘર ડર અને આંસુઓનું કારણ બને ત્યારે સમાજ મૌન નહિ પરંતુ અવાજ ઉઠાવવો જોઈએ.” “જ્યાં દીવાલો પર પ્રેમના ચિત્રો હોવા જોઈએ, ત્યાં જો આંસુઓના નિશાન હોય, તો એ માત્ર એક પરિવારની નહિ પરંતુ સમગ્ર સમાજની નિષ્ફળતા છે.”

“ઘરેલું હિંસા સામે મૌન તોડવું એ જ સાચી હિંમત છે, કારણ કે મજબુત પરિવારથી જ મજબુત સમાજ બને છે.”

“જયારે દરેક ઘર સુરક્ષિત બનશે, ત્યારે જ સમાજ ખરેખર સંસ્કારી ગણાશે.”

* આ લેખ મારું નાનું પ્રયત્ન છે. કે આપણે હિંસાને સામાન્ય ન ગણીએ અને સંવેદનશીલતા સાથે પીડિતોને સમર્થન આપીએ.

*** નિષ્કર્ષ :-**

ઘરેલું હિંસા કોઈ એક વ્યક્તિની સમસ્યા નથી ; તે સમગ્ર સમાજની સમસ્યા છે. સાચો ન્યાય ત્યારે જ મળશે જયારે આપણે હિંસા સામે અવાજ ઉઠાવશું અને સમાનતા અને પ્રેમના મુલ્યો અપનાવશું.

“એક સુરક્ષિત પરિવાર જ મજબુત સમાજનું આધારસ્તંભ છે.”

PHOTO GALLERY

WORKSHOP - SAPTDHARA - NSS
GUEST LECTURES - SPORTS - NATIONAL DAYS CELEBRATION

Moot Court Competition 2025-26

A.M.P. Government Law College, Rajkot successfully organized the Moot Court Competition 2025–26 on 09 January 2026, providing students with a platform to experience practical legal advocacy.

We express our heartfelt gratitude to Adv. Nayan R. Mehta (Senior Advocate, Gujarat High Court) and Hon'ble Shri A. J. Sanghavi (11th Additional Senior Civil Judge, Rajkot) for their valuable guidance and encouragement.

Their presence truly inspired our budding legal professionals and made the event a grand success.

Date: 9-1-2026

ACHIEVEMENTs

A. M. P. Law College, Rajkot Wins First Place in the State-Level "Cyber Rakshak" Drama Festival Organized by the Education Department!

Date: 23-09-2025

Students of A.M.P. Government Law College Brought Pride by Winning the National Level Competition "Samvidhan Pe Charcha 2025".

Date: 15-09-2025

A former student of A.M.P. Government Law College, Rajkot, Mr. Ajay Tolani, has been selected as a Civil Judge & Judicial Magistrate First Class, bringing pride to our institution.

March - 2025

1st prize in the Lekh Lekhan (Essay Writing) Competition.
This achievement reflects excellence in writing and creative expression.

March - 2026

ACHIEVEMENTs in Sports

AMP Law College athlete Shailesh Laxmanbhai became Champion by winning two Gold Medals and secured a place in the All India Wrestling Competition.

Date: 16-09-2025

A. M. P. (Government) Law College, Rajkot Secures Runner-Up Trophy in the Inter-College Woodball Tournament Organized by Saurashtra University.

Date: 10-01-2026

Saurashtra University Inter College Road Cycling Tournament 2026

1st Rank Purvangi Mayur LLB Sem-4

WORKSHOPs 2025-26

Workshop on
Integrating Disciplines in Legal Research: Concepts and Practical Skills

Date: 21-02-2026

Workshop on
Environmental Laws and Legislation: A Legal Mechanism to Protect and Conserve Environment

Date: 16-02-2026

Workshop on
Understanding Research: Concepts, Purpose, and Practice.

Date: 17-01-2026

Workshop on The Laws Database

Date: 19-12-2025

Workshop, Training & Skill Development

Expert session on "Protecting Innovation and Brand: Patent & Trademark Laws" in collaboration with SPRIHA, SUSEC and Institution's Innovation Council (IIC), Saurashtra University, Rajkot

Date: 03-01-2026

"Interpersonal Skills for Law Students" was conducted to enhance students' communication, teamwork, and professional interaction abilities. The course helped students develop confidence and effective interpersonal skills essential for the legal profession.

Date: 13-01-2026

A two-day theatre workshop titled "Natyadhara – 2025" was successfully organized by A.M.P. (Government) Law College, Rajkot on 19–20 September 2025 under Saptadhara. The workshop, guided by trainers Mr. Mitesh Thakkar and Mr. Kaushik Gaur, helped students learn acting techniques and enhance their confidence and creativity.

Date: 20-09-2025

An Add-on Course on Basic English Language Skills was conducted for F.Y. LL.B. students to improve their communication skills. The course focused on enhancing basic reading, writing, and speaking abilities in English.

Date: 30-09-2025

AWARENESS PROGRAMs

The Financial Awareness Program 2025 was organized by A.M.P. Government Law College in collaboration with Erigo India Finserv Pvt. Ltd., where Mr. Lalit Kotadiya guided students on passive income, investments, mutual funds, and wealth creation.
The session helped law students understand smart financial planning and strategies for building a secure and stable future.

Date: 29-11-2025

The workshop was successfully conducted with active participation from students and faculty. Mr. Vidit Sharma, Youth Ambassador, Govt. of Gujarat, inspired students about mental well-being, emotional balance, and positive thinking.

Date: 09-12-2025

The Anti-Ragging Awareness Program promotes a safe, respectful, and inclusive campus environment.
It creates awareness about the harmful effects and legal consequences of ragging.

Date: 02-09-2025

A pledge ceremony was organized under the "Nasha Mukt Bharat Abhiyan." Staff and students participated and pledged to stay away from drugs and help create a drug-free society.

Date: 13-08-2025

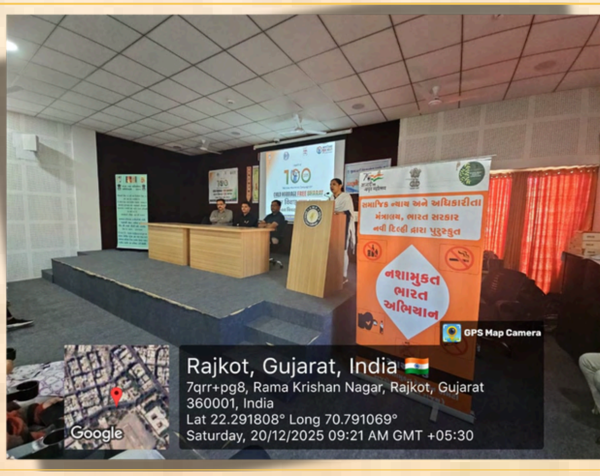

AWARENESS PROGRAMs

A.M.P. Government Law College proudly celebrated **Human Rights Day 2025**, spreading awareness about dignity, equality, and justice for all.

Date: 10-12-2025

A.M.P. (Government) Law College, Rajkot celebrated National Youth Day – 2026
under the Saptadhara (Gyan Dhara) initiative.
Inspired by the thoughts of Swami Vivekananda, the program encouraged youth to develop confidence, leadership, and a spirit of patriotism.
"Arise, Awake and Stop Not Till the Goal is Reached."

Date: 12-01-2026

Mother Language Day was celebrated to highlight the importance of preserving and respecting one's native language.
The program encouraged students to take pride in their mother tongue and cultural heritage.
Various activities were organized to promote linguistic diversity and awareness among students.

Date: 19-02-2026

Happy Women's Day!
Wishing strength, success, and happiness to all the incredible women who inspire the world with their courage, dedication, and kindness.
May every woman continue to shine, lead, and achieve her dreams.

Date: 09-03-2026

SAPTDHARA : 2025-26

Saptdhara is a cultural initiative by the Government of Gujarat to promote students' creativity and talent.
It includes activities like music, drama, literature, dance, and fine arts.
These activities help students develop confidence, skills, and overall personality.

2025-26

NSS CAMP 2025-26

The NSS Camp was organized at Sardhar Village, where students actively participated in social service activities and community awareness programs.

Through this camp, volunteers developed a strong sense of teamwork, responsibility, and dedication towards society.
The experience truly reflected the NSS motto – "Not Me, But You."

Date: 2-2-26 to 7-2-26

NATIONAL DAY CELEBRATION

National Events are important days celebrated across the country to remember historical leaders and national values.

These events include occasions like Independence Day, Republic Day, and Constitution Day

Such programs create awareness about patriotism, unity, and the importance of the nation among students.

2025-26

EXPERT TALKs under the UDISHA & SAPTDHARA

Expert Lecture on Importance of English Language in Legal Study.

Date: 22-09-2025

Expert Talk under the UDISHA Initiative on "Career Opportunities for Law Graduates in the Indian Armed Forces."

Date: 01-10-2025

Expert Lecture on "Juvenile Justice – Need to Understand" under the Gyandhara – Saptadhara Initiative.

Date: 07-10-2025

Expert Talk on Overview of the Motor Vehicles Act, 1988 (As Amended in 2019)

Date: 11-10-2025

EDUCATIONAL VISITs

Visit to Regional Forensic Science Laboratory, Rajkot

Date: 08-10-2025

Visit to District & Sessions Court, Rajkot

Date: 13-12-2025

This visit provided our students with valuable practical exposure and a firsthand understanding of the functioning of Lok Adalat,

Date: 13-12-2025

An insightful visit to the High Court of Gujarat and Science City

Date: 27-01-2026

EDUCATIONAL VISITs

An insightful visit to the High Court of Gujarat and Science City

Date: 27-01-2026

Proudly participated in the National Conference at Government Law College along with 45 students of A.M.P Law College

Date: 15-09-2025

LL.B. Semester–5 Students Visited the Juvenile Center, Rajkot

Date: 10-01-2026

Study Tour

Educational study tour to Somnath, offering students a blend of cultural heritage and historical insights.
The visit enriched their learning experience with spiritual exposure and real-world understanding.

Date: 27-01-2026

We went to climb Girnar hill as part of an adventurous and memorable experience.
The journey tested our strength and spirit while offering breathtaking views and a sense of achievement.

Date: 15-09-2025

SPORTS : 2025-26

Celebrating Various Sports Activities

2025-26

Football | Cricket | Athletics | Basketball | Badminton | Chess | Kusti...and the Unstoppable Spirit of Every Athlete.

Creative Corner

POEMS

Words that Inspire, Thoughts that Shine

"ન્યાયનો ઉપાસક શિક્ષક"

નથી હું કવિ,
નથી હું લેખક,
નથી હું ભાષાનો અભિવ્યક્ત

હું તો છું ત્રાજવાં તોલે,
બંધારણ સાથે લઈ ઊભેલ,
ન્યાયના દેવીને સમર્પિત શિક્ષક

ભલે મારા વિદ્યાર્થીઓના વ્યવસાયનો રંગ છે શ્વેત અને અસિત
પણ રંગશે એ દરેક હાસ્યને ન્યાયીક રંગીન

નથી મારી પાસે કોઈ વિરાસત કે વારસો
નથી મારી પાસે કોઈ હકૂમત કે સતા
પણ આપીને રહીશ સંસ્કાર ઉત્તરદાયતવતા અને નીતિમત્તા

વ્યક્તિથી વ્યક્તિવ તરફની આ યાત્રા
કાયદાના વિદ્યાર્થીથી ધારાશાસ્ત્રી સુધી આ જાત્રા
ઘડશે એક એવો ભારતનો નાગરિક
જે હશે કાયદાનો રક્ષક –
બનશે ન્યાયનો ઉપાસક
કરશે ન્યાયશાસ્ત્રના જ્ઞાન સાર્થક

- ડૉ. અરુંધતી પી. દાસાણી
મદદનીશ પ્રાધ્યાપક,
એ. એમ. પી. લો કોલેજ, રાજકોટ

Students Creative Corner

"રંગો વગરની હોળી"

હે કાન્હા,
આજે વૃંદાવન અને દ્વારકા રંગોમાં ડૂબી ગયા છે;
હાસ્ય અને રંગોથી આકાશ પણ રંગાઈ ગયું છે...
પણ મારા હાથ આજે પણ ખાલી છે.

તું બધાના આંગણે રંગ છાંટવા ગયો,
મારા દરવાજે આવવાનો રસ્તો ભૂલી ગયો કે શું?

લોકો કહે છે — તું સૌનો છે;
પણ કાન્હા,
ક્યારેક મને લાગે છે કે
તું મારી યાદમાં છે,
પણ હું તારી યાદમાં નથી...

હોળીના રંગો કાલે ધોવઈ જશે,
પણ તારી રાહ જોવાનો રંગ,
મારા દિલમાંથી ક્યારેય ઉતરશે નહીં.
એક દિવસ તો આવી જજે —
રંગ લઈને નહીં,
પણ માત્ર એટલું કહેવા:
"મને યાદ છે."

- Pooja Sitapara

"પાને રંગ બદલ્યો"

પાને રંગ બદલ્યો એટલે ખરી પડ્યું નહીં તો વૃક્ષને સાચવવામાં ક્યાં વાંધો હોય છે. !!

- Chelshiya Dasadiya

આ કાયદાની કચેરીમાં ,
સપનાની પાંખ લઈ,
ઉડવા આવેલું પંખી છે તું........

ભ્રષ્ટાચાર થી ચેતજે તું,
તારી અલગ ઓળખ બનાવજે તું......

વકીલાત તારું પ્રદર્શન છે
તેને દલાલી ના બનાવજે તું......

ઈમાનદારી નો હાથ પકડ જે તું ,
થોડા શાંત મનથી વિચાર જે તુ .....

ઈ સફેદ શર્ટ પર,
કાળા કોટ રૂપી ન્યાયની રક્ષા નું કવચ પહેરનાર છે તું........

નિર્દોષની આંખમા આંસુ ન લાવજે તું,
ગુનેગારને જેલના સળિયા ગણાવ જે તું......

ન્યાયનીરખેવાળી કરનાર છે તું,
શસ્ત્ર વગર અસ્ત્રરૂપી કલમથી લડજે તું....

કોર્ટના કાગળિયા માં ગુંચવાયા પછી .દિલમાં દયા રાખજે તું,
વળતર અપાવીતણખલા રૂપી સહારો બનજે તું.......

અન્યાય સામે નિડરતાથી અડીખમ ઉભો રેજે તું,
આ કલમને કલંક થી બચાવ જે તુ .....

કાયદા રક્ષક એવો કાયદા શાસ્ત્રી છે તું,
ન્યાયની દિશા બદલાવનાર હોકાયંત્ર બનજે તું.............

- Vala Nehaba

"જીવન એક રમત"
જીદગી એક રમત છે, રમી લેવું.
થોડું થાકી જાવને, તો બેસી જવું.
જો મજા આવે, તો તેને માણી લેવી .
ઇ માણવા ની મજામાં,
સમય ના કાંટા સામે, નજર નાખતું રેવું.
કેટલો સમય અહી વિતાવ્યા ને,
ને કેટલો વિતાવવાના તે જોતું રેહવું.

જીવનના જાળા માં ઘુચવાયેલો માણસ,
જીવનનો હેતુ ભૂલતો રહ્યો.
ભૂલમાને ભૂલ માં તે, સુંદર જીવનને ખોજતો રહ્યો.
તે કલ્પનામાં, સુંદર જીવનને ખોજતો રહ્યો.
એ ખોજ પૂરી થતા પહેલા,
જીવનનો અંત આવી ગયો.
માણસ એ માત્ર, સુંદર જીવનની કલ્પના કરી જતો રહ્યો.

- Bambhaniya Meet

Dearest

JAIMIN SIR, NIRAJ SIR & RAVI SIR

Missing You Always ❤

सफ़र सुहानी थी, रास्ते कठिन थे,
मंज़िल तक पहुँचने की आश है,
पर चिंता की क्या बात है,
कठिन रास्ते पर चलना सिखाने वाले हमारे साथ हैं।

हाँ माना कि अभी-अभी ही मिले थे,
पर आपसे ऐसे जुड़ गए जैसे,
पिछले जन्म के कुछ वास्ते थे।

अभी-अभी तो ठीक से पहचानने लगे थे,
पर कुदरत को कुछ और ही मंजूर था,
मंज़िल तो अभी बहुत दूर थी,
पर साथ हमारा यहीं तक का था।

पर हमें क्या पता था कि इस रास्ते में,
हमारा एक साथ चलने का सफ़र यहीं तक का था,
इतनी जल्दी जुदाई हो जाएगी।

हाँ माना कि हमें तो आप जैसे और मिल ही जाएंगे,
पर उसका क्या,
जिसके साथ आपने एक अरसा गुज़ारा हो।

जब ए.एम.पी. ने अपने ये तीन अनमोल रत्न खोए,
ए.एम.पी. की दीवार तो क्या, पेड़-पौधे भी रोए थे।
ऐसा फैसला करने के बाद क्या पता,
खुदा खुद भी रोया होगा।

हाँ माना कि जो होता है अच्छे के लिए होता है,
पर आपकी कमी इस दिल में आज भी खलती है,
और हमेशा खलती रहेगी।

आज ऐसी अनचाही सी-ऑफ हो रही हो तो क्या हुआ,
आपका ए.एम.पी. से वास्ता था, है
और हमेशा ऐसे ही कायम रहेगा।

- अल्पा पी. डाभी

Infrastructure that Inspires

Auditorium

Moot Court

Library

Smart Class Rooms

Computer Lab

Gym

TEAM AMPLC

PRINCIPAL

Dr. Kamlesh K. Budhbhatti

Assistant Professor

Dr. Arundhati P. Dashani

Assistant Professor

Dr. Krupaben D. Pandya

Assistant Professor

Dr. Prakash R. Kagda

PTI

Dr. Ronak R. Bhesdadiya

Librarian

Dr. Bharat H. Sondarva

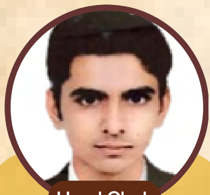

Head Clerk

Mr. Kishan V. Kansagara

Sr. Clerk

Ms. Zarna J. Trivedi

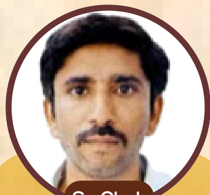

Sr. Clerk

Mr. Paresh G. Sankhavara

Jr. Clerk

Ms. Shruti K. Gohel

Annual Activity Calendar 2025–26

June

5th June 2025
- World Environment Day- 2025

21st June 2025
- World Yoga Day - 2025

July

10th July 2025
- Graceful Celebration of Guru Purnima

11th July 2025
- First Anniversary of the New Criminal Laws

26th July 2025
- Expert talk Udisha Innitiative Postmorterm and Medicological Aspects

August

12th August 2025
- Tiranga Yatra - 2025
- Selfie Zone by Students

13th August 2025
- A pledge-taking program was organized under the "Nasha Mukt Bharat Abhiyan".

15th August 2025
- Independence Day Celebration
- Tree Plantation on 79th Independence Day

September

2nd September 2025
- Anti Ragging Awareness Program

4th September 2025
- Orientation Program

10th to 12th Sep. 2025
- Facutly Study Tour Mumbai Pune

15th September 2025
- National Level MootCourt Competition "Sanvidhan Pe Charcha - 2025"

16th September 2025
- Winning 2 Gold Medals in the Inter-College Wrestling Competition at Sau.Uni., Rajkot.

19th to 20th Sep. 2025
- Drama Workshop under Saptdhara - 2025

22nd September 2025
- Expert Lecture on Importance of English Language in Legal Study

23rd September 2025
- First Prize in Cyber Rakshak State-Level Drama Festival

27th September 2025
- Alumni Association Constituted

29th September 2025
- Navratri Celebration

30th Sep. to 14th Oct. 2025
- Add-on Course on Basic English Language Skills for FY students

October

1st October 2025
- Expert Talk under the UDISHA Initiative on "Career Opportunities for Law Graduates in the Indian Armed Forces."

  Educational Visit to Juvenile Center, Rajkot

7th October 2025
- Expert Lecture on "Juvenile Justice - Need to Understand" under the Gyandhara - Saptadhara Initiative.
- Bharat Vikas Pledge

8th October 2025
- Sem-5 Student Visit to Regional
- Forensic Science Laboratory, Rajkot

11th October 2025
- Expert Talk on Overview of the Motor Vehicles Act, 1988 (As Amended in 2019)

13th to 15th October 2025
- Participation in 53rd Youth Festival "Sindurotsav"

15th October 2025
- Students of A.M.P. celebrated Diwali with slum children to bring happiness to their lives.

17th Oct. to 06th Nov. 2025
- First term Over (Diwali Vacations)

26th October 2025
- Rally on Sardar Patel Jayanti

Annual Activity Calendar 2025–26

November

6th November 2025
- 1st term Exam

7th November 2025
- 2nd Term Start

15th November 2025
- Celebration of 150th Birth Anniversary of Birsa Munda

26th November 2025
- Constitution Day Celebration
- Collage Making Competition

28th November 2025
- Financial Awareness Program Lalit Kotadiya

December

06th December 2025
- Indoor Games at College

09th December 2025
- Mental Helath Awareness Program Vidit Sharma

10th December 2025
- Human Rights Day Celebration

13th December 2025
- Educational Visit to lok Adalat

19th December 2025
- on "The Laws Database" Workshop

20th December 2025
- Child Marriage Free India Legal Aid Clinic, AMP Law College and DLSA Rajkot

January

3rd January 2026
- Expert Session on "Protacting Innovation and Brand: Patent & Trademark Laws"

6th January 2026
- Rangkala Kaushalya Saptdhara

9th & 10th January 2026
- Moot Court Competition

10th January 2026
- Inter College Wood Ball Turnament - Runnersup

11th January 2026
- Somanth Trip

12th January 2026
- Rashtriya Yunva Divas Ujavani

13th January 2026
- Interpersonal Skills for Students

15th January 2026
- Yuva Saptah Ujavni - 2026

17th January 2026
- Workshop on "Understanding Research : Concepts, Purpose & Practice (RiEGG) Dr. D. A. Uchat

24th January 2026
- Saptdhara (Natydhara) Geet Sangeet Nrutya Dhara

26th January 2026
- Republic Day Celebration

27th January 2026
- Visit to High Court of Guajrat, Ahmedabad

31st January 2026
- Participation in National Conference UGC A'bad

February

1st to 7th February 2026
- NSS Camp at Sardhar Village

7th February 2026
- Cricket Tournament

14th February 2026
- Students Participation in National Conference ADR

16th February 2026
- Workshop on "Environmental Laws and Legislation : A legal Macheism to Protect and Conserve Environment

17th February 2026
- Workshop for 3 Days Enterprenual Training for Law Students

19th February 2026
- Matrubhasha Divas Ujavni

21st February 2026
- Workshop on Intergrating Disciplines in Legal Research Concepts & Practical Skills

21st February 2026 (4 Days)
- Self Defence Arobics for Girls

26th February 2026
- DLSA, Full time Secretory Hon. Jotaniya Sir visit to College

27th & 28th February 2026
- NSS Picnic Adventours Trip
- Placement Fair Sem- 6 Partial

March

- Udisha Lecture Memorial Preparation
- Cycling Competition -Sau. Uni. Rajkot
- Women's Day / Drug Addiction Program

हमारी ए.एम.पी. कॉलेज

हमारी ए.एम.पी. कॉलेज, तूने हमको संवारा,
हर कदम पे साथ दिया, बनकर सच्चा सहारा.
तेरी छाँव में हमने सपनों को सजाया,
तूने जीना सिखाया, आगे बढ़ना सिखाया.

हमारी ए.एम.पी. कॉलेज, हमारा अभिमान,
तुझसे ही रोशन है अपना हर अरमान.
हमारी ए.एम.पी. कॉलेज, दिल की ये पुकार,
तू ही है हमारी पहचान, तू ही संसार.

गुरुओं का आशीष, ज्ञान की धारा,
हर मुश्किल में तूने हमको संभाला.
हर एक मंच पे हम तैयार खड़े,
तेरे नाम से ही आगे बढ़े.

आईपीसी, सीआरपीसी, सीपीसी का संग,
एविडेंस के साथ सीखा जीवन का रंग.
थक गए कभी तो हिम्मत तूने दी,
हर राह पे नई रोशनी दी.

हम चले भी जाएँ, यादें रहेंगी,
तेरी हर बात दिल में बसेंगी.
हमसे बेहतर और भी आएँगे,
तेरा नाम सदा आगे बढ़ाएँगे.

एनएसएस की सेवा धारा, सप्तधारा के रंग न्यारे,
हर प्रतिभा को मंच मिला है, तेरे आँचल के सहारे
हम रहें न रहें, ये सिलसिला चलेगा,
हर दिल में तेरा नाम खिलेगा.

वादा हमारा, तेरा गौरव बनाए रखेंगे,
तेरी राहों से जुड़ी हैं मंज़िलें सभी.
तेरा नाम लेकर हम दुनिया में चलेंगे,
हर ऊँचाई पे तेरा परचम ही रखेंगे.

हमारी ए.एम.पी. कॉलेज, हमारी शान,
तू ही है हमारी सच्ची पहचान.

- सैयद निसारहैदर

Address

Dr. Homi Dastur Marg,
Opp. DH College Campus,
Near Dr. Yagnic Road,
Rajkot - 360001

0281-2465523

amplawcollege@gmail.com

https://amplc.ac.in/